

ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

ТВОРЧОСЦ

НОВИ САД, 1986.

Редакция

Дюра ВАРГА
Ирина КОВАЧЕВИЧ
Мр Гелена МЕДЕШИ
Мр Юлиан РАМАЧ
Др Юлиан ТАМАШ

Главни и одвичательни редактор

Ирина ГАРДИ КОВАЧЕВИЧ

Лектор

Мр Гелена МЕДЕШИ

Коректор

Гелена СКУБАН

Технічни редактор

Емил ОТРУПЧАК

ПИТАНЯ ЯЗИКА

Василь ПЕТРОВИЧ ЛАТТА

СЛОВАЦКО-УКРАЇНСКА ЯЗИЧНА ГРАЇЦА

На сучасней етапи инованя диференцованих бешедох на стику словацкого и украинского народу, словацко-українска лингвистична граніца з лингвогеографского погляду ше зявює у восточно-словацко-закарпатоукраїнскей диалектней линіі. Прето кед ше спомне словацко-українска язична чи лингвистична граніца, вше треба мац у оглядзе тоту диалектну линію. Єй визначованє и характеристика то єден з найважнейших критерийох тиж за виводзєнє етнографичней граніци. Тераз не вше винаходзимє етнічно чисти форми, понеже су з векшей часци до одредзеной мири виkomplиковани з вонкашніма впливами. Аж и у таких komplикованих обставинах язык мож раховац, дзекуючи його стабилности, як першенственє означєнє и єден з найважнейших критерийох за одредзованє націоналней припадности одредзеной етнічней групи.

У сучасней советскей етнографіі, при одредзованю національного состава жительствова у линіі етнічних граніцох, а тиж и у пописох жительствова и його масовних преучованьох язык ше, ведно зоз націоналну свідомосту, трима як єдну з першенствених етнічних одредніцох.¹

Понеже наша задача визначиц не лєм лингвистичну граніцу на основі правдивих лингвистичних критерийох, ми проблем одредзovania етнографичней граніци охабямє етнографом, даваючи им надійни и точни лингвогеографски указателі и други язични материял. Заш лєм, и при таким приступе гу тому проблему не випущемє з огляду важнейши историйни и етнографични податки.

Питаню виучованя словацко-українскей бешедней и етнографичней граніци увагу пошвещую велі вигледоваче². Заобиходзаци питанє общого прегляду означованя розпатраней граніци у прешлоци, пре концизноє викладаня, ми ше огранічимє з наводзєньом думкох гевтих вигледовачох, котри гу тому приступели зоз припадаюцу наукову точносцу. У вязи з тим, насампредз треба спомнуц висновки о словацко-українскей язичней граніци С. Цамбеля³ и С. Томашивского⁴, трактованє проблема з боку О. Броха⁵ и, на концу, обрациц увагу на дзепосдни податки новших вигледовачох⁶.

За свой час досц точно одредзєнє словацко-українскей язичней граніци находзимє при С. Цамбельови⁷, котру виправел, гоч и не без дзепосдних хибох, С. Томашивски⁸. Томашивски гу украинскей диалектней обласци додал ище даскельо валали зоз украинским бешедом, котри С. Цамбель погришно учишльовал гу словацким: Кремну (на Спишу), Подпреч (помишанє словацко-україн-

Гласнік виходзи раз у року. Редакция: Нови Сад, Булевар 23. октобра 31/VII. Рукописи ше не врацаю. Члени дружтва за руски язык и литературу доставаю гласнік у виплаченей рочней чланарини.

На основі думаня Покраїнского секретарията за образование, науку и культуру число 413—448/75 од 7. януара 1976. року, тот гласнік опшлебодзени од основней порциї на обток роби.

Друкує друкарня „Руске слово“, Руски Керестур. Тираж 500 прикладніки. YU ISSN 0351—9333

ске населення на южним Спишу), Рогожник (діалектно Грозник), Зубний и Подгородь. Пре недостаточну упознатосц С. Томашицьки тримал за українськи даскельо словацьки валали: Громош и Койшов (на Спишу), Пусте Поле (населене зоз помишаним українським и словацьким жителством у сиверней часци дакедишнього Сабиновського срезу), Фулянку (у Пряшовским срезу), Дуплин и Тисинец (дакедишнього Стропковського срезу). С. Цамбель аж раховал гу українським у тедишнім часе уж словацьки валали — Цабов и Руски Казимир (дакедишні Врановски срез), але при тим не наведол дзеповдни українськи діалектни острова у южним Спишу. Валали зоз українсько-словацькими бешедями котри були у тедишнім часе переходни (Гливице, Хоньковци, Конюш и ин.) С. Цамбель розпатра як чисто словацьки.

На основи указательох С. Цамбеля, Л. Нидерле виправел, доповнял и прецизовал податки о словацько-українськей етнографичней граніци⁹.

Барз широке вигледоване того питаня припада Я. Гусекови¹⁰, у котрим вон накратко розпатрел думки и податки веліх вигледовачох. Заш лем намаганя гу помирению податкох офіційней статистики зоз барз поверховима и несподполнима податками власних, пребарз нашвидю окончених, краточасових елементарних вигледованьох пре присуство об'єктивистичней методи и одсутносц вирождостворних и точних тевретичних становискох у роботі не дали авторови можливосц ошлєбодзиц ше од еклєктичного приступу и дойсц до сигурних об'єктивних заключеньох. Вон не лем же не нашол ключ за поясненє и анализу барз компликованей слики у линіи етнічней граніци медзи двома славянськими язиками, але ю ище баржей виkomplіковал, намагаючи ше ураховац шицки, аж и незначни фактори и преправени податки з боку статистики. Тсто цо поведзене дотика ше и розділу о язичу, дзе автор гоч и виходзел з даскельох лингвистичних критерійох, заш лем не мог вицагнуц одвитуючи етнографични висновки.

Спомедзи наступних вигледовачох Г. Геровски у назначеней роботі лем схематично поцагує словацько-українську язичну линію, а И. Панькевич ю на мапox изоглосох котри додати гу спомнутей роботі лем поценко нарисовал, та ю прето нїгдзе не прецизує и не пояснює, поволюючи ше при тим на иснуючу литературу о тим питаню.

Своєю визначоване словацько-українськей язичней граніци С. Цамбель зробел на основи лингвистичного критерія, наводзаци осем фонетични и три морфологіїни прикмети, чийо число Я. Гусек преширел по триец (18 фонетични и 12 морфологіїни). Мож би було повесц ище вельо вецей фонетични, морфологіїни и вельо лексични означеня котри служба за розгранічоване словацьких и українських бешедох. Заш лем при тим визначованю вигледоваче не обрацали увагу на лингвогеографску специфіку дзеповдних язичних зявеньох. Не шицки изоглоси означеньох котри ми наводзиме можу виступац як диференційни окремосци на цалім подручю розпатраней язичней граніци. Таки винїмки ест насампредз заєдніцки лем за часци восточнословацьких або українських бешедох фонетични, морфологіїни и инши риси, цо представя резултат впливу сушєдних

польських бешедох (парокситонична стабилна наглашка; преход е', з', >и', ж'; закончене -ом место -оў, -ою у инстр. єднини женского роду — с том їедном жєном и ин.). Даяки лексични пожитки зоз словацького и польского язика у локальних українських бешедох чуваю свой початкови фонетични випатрунок, не руйную їх общу историйно-фонетичну систему и при своїм неровномирним територіялним розширеню даваю часточни изоглоси порозруцовани по цалім випитованим діалектним краю, котри ше розликую од кардинальних изоглосох розпатраних зявеньох (одступене од полноглася, слова зоз початковим -їе-, место очєкованого о-, особлівосци дієсловних вимєнок и ин.). Тиж изоглоси дзеповдних зявеньох, цо настали дзєкуючи нуканьному розвитку погранічних бешедох придати за визначоване язичней граніци лем на єй одредзєним плане. Прето зме за успишне розришоване за нас интересантного питаня длужни оперовац зоз цо можлівє векшим количеством доцільно вибраних словесних носительох (прикладох) окремих язичних зявеньох, ураховуючи при тим специфіку їх географского розширеня.

Лингвогеографска метода особлівє значене пре наисце компликовану проблематику на стику рижних бешедох окремих славянських язикох, цо ше обачує не лем у нашим случаю, але и при визначованю українсько-російськей, українсько-білорусськей, польсько-білорусськей, чєско-польськей и других граніцох славянських або рижних зродних язикох. Язични взаємни впливи у подобних условійох таки вельки же наставаю помишани и переходни діалекти и лингвистична граніца прєстава ношиц линійни характер.

Тєраз розпатримє главни язични риси и изоглоси, котри служба як диференційни означеня у визначованю словацько-українськей лингвистичней граніци. При тим ми рушамє од матеріялу котри зме позберали за регіоналнi діалектнi атлас локальних українських діалектох, котри пририхтани до друку, ураховуючи тиж и матеріяли до атласа словацького язика.

Спомедзи фонетичних розличносцох увагу прицагую тоти:

1. За українськи бешєди характеристичне зачуванє вокала **ы** у истих позиційох як и у старославянським и староруським язичу, и, крєм того, после консонантох **ж, ш**. Замена **ы > і** витворена лєм у бешєдох дзєповдних подчерговських валалох и діалектних островах у бешєди Оструні на месце **ы** зявлює ше и (миг, биў), як и польським язичу. У словацьких бешєдох стрєта ше и, лєм у сотацьких — **ы**.

2. У инфинитивє и прєшлїм часє допомогного дієслова **быти-быў**, **был** у українських діалектох ше зявлює **ы**. Сушєдним восточнословацьким діалектом у тєй позиції характеристичне у (буц, бул), а часци сотацьких — **ы** (быц, быў). У подчерговських бешєдох и у українських діалектних островах Спишу и Шарішу замєркованє **бути, бул** (под впливом словацького язика). Интересантне же у бешєди сивєровосточней часци дакедишнього Собранєцкогo срезу зоз прєходну українсько-словацьку, а тиж и зоз сотацьку бешєду, у тєй позиції ше зявлює лабіялізованє **ыо**, як и у бешєди сушєдних українських валалох Закарпатськей обласци.

3. На месце давного **є**, як и у восточнославянських язикох, стрєта ше **п'ін'аж' / з' / і, п'їат' / т, т /, тєл'а** и ин. У восточнословацьких діалектох на месце того стрєтами **є** (ш'є, пен'єж'ї, пєйц, цєл'є) у давних

кратких складах и рефлекс а (порадн'є, меш'ац, п'яти и ин.) у дакедишніх длугих складах и после гамбових консонантох. У українських диялектох винятки представляю дзепоедни лексични пожички¹¹.

4. За українски диялекти характеристична присутнось восточнославянського полноглася (голова, полова, корова, веретено, молоко итд.). У восточнословацких диялектох ім одвитую групи **pa, la, pe, pi, le//li** (глава, крава, бриза, врецено, мл'іко и ин.). Лем у подчерговських бешедох и даскеліх українських диялектних островах полногласни форми под впливом словацких одсутни. У вигледованих диялектох стретаме, заш лем, неполногласни вариянти дзепоедних словох як лексични пожички зоз словацкого, польського и церковнославянського язика (*влакы, млодый, власт'* и ин.)¹²

5. На месце праславянських злученьох вибраційних **p, l** з редукованима **ъ, ь** (односно групох ***tъrt, *tъrt, *tъlt, *tъlt, *trъt, *trъt, *t'ъt, *t'ъt**) у локальних українських диялектох стретаю ше иншаки злученя як у восточнословацких, на котрих ше барз обачує вплив польського язика. Напр.: *корч'ма, воўк, жойтый, твердый, поўный, следа//слиза* — у українських диялектох, чому у восточнословацких одвитує карчма, в'л'к, жлуті, тварді, пулні//пелні//полни, солдза//сл'іза. Лем на месце злученя **tъrt** часто ше стрета общи рефлекс **ep** (*верх, верт'іті, жерт', зерно, жерті* — у українських диялектох; *верх, верецц, жерц*, але *зарно, жрецц//жрац* — у восточнословацких).

6. На месце праславянського **ъ** у мощней позиції у українських диялектох ше зявює **o**, у словацких — звичайно **e**, напр.: *колок, замок, сон, моркоў — колек, замек, сен, мархоў* итд. Правда, у восточнословацких диялектох ше стрета тиж и звук **o**, цо прилапене тримац за українизем, напр.: *жалудек//жалудок, земрець//зомрець, с человеком//с человеком* и ин.

7. Окремна риса локальних українських диялектох на заход од вододзеленя рикой Пчолинки и Цирохи то українски икавизем, то ест рефлекс **i** на месце давних **o, e** у нових завартих складах, напр.: *к'ін', в'іл, міст, стіл (ст'іл), сніп (сн'ін), н'іс, в'ій* итд. У диялектох седем українських валалох сиверного Спищу у тей позиції находзиме баржей архаїчне **ы** (*кын', выл, мыст, стыл, снып, прин'ыс, в'ый* и ин.). Рефлекс **y<o** у українських диялектох на восток од вододзеленя Пчолинки и Цирохи то давнейши стадий у розвитку українського икавизма, а у диялектох южного Спищу звук **y** ше зачувал без впливу восточнословацких диялектох, дзе у тей позиції ше вше зявює **y** (*кун', вул, мусть//мост, стул, сноп//сноп* итд.). Случаї зачуваносци **o** у нових завартих складах у українських и восточнословацких диялектох представляю резултат лексичних пожичкох и впливох, аналогій и вировнованя основох.

8. Рефлекс **y<e** у формах прешлого часу (*н'ус, в'йул, п'йук, в'йус*) стретаме у диялектох на заход од линии Гутка—Никльова—Цернина—Шаришске Чорне—Биловежа—Оргутова—Шашева (у тих диялектох ище находзиме вариянти зоз **i** *н'іс, в'іл, п'ік, в'іс*), а у українських диялектних островках южного Спищу (Порач, Завадка, Словинки и ин.) зявює ше **i**. А у словацких диялектох ту з векшей часци стретаме **e**, напр.: *прін'ес, зап'ік, привет, привес* итд.

9. На месце праславянського ***ě** (старосл. ѣ) у локальних українських диялектох, як и у общенародним українским язикау, розвил ше

звук **i**, лем у бешеди седем валалох сиверного Спищу ше стрета **ы** после палаталних консонантох, напр.: *л'іто, м'іра, ст'іна//ск'іна//цк'іна, тл'іті//кл'іті* — *л'ыто, м'ыры, м'ысто, ш'ч'ына, хл'ыба* итд. У восточнословацких наречіох на месце краткого ***ě** стретаме **e** (*л'ето на мейсцу, сцена, квет*), на месце длугого ***e** — рефлекс **i** (*білі, обіт, ш'в'іч'ка, гв'ізда, кв'ітек//кв'ітка, дж'в'ір, хл'ій* итд.).

10. Адекватно початковому праславянському злученю ***je-** у локальних українських диялектох, як и у восточнославянських язикох, у позиції пред складом з вокалом преднього шора зявює ше звук **o-**, напр.: *ос'ін//ош'ін, олін', олена//ўлена, ор'абина*. За восточнословацки диялекти характеристичне полне зачуване **je-** (дагдзе **ge**) (*йеш'ен, йел'ен, гел'ена*). Винятки у українських диялектох то окремни лексични пожички (*йеден*, розширене у диялектох на заход од рички Рики у Закарпатській обл.¹³; *елен'//йелен'//йелін'* стрета ше у бешеди заходно од вододзеленя Лаборца и Ольчанки; *гелена* — у бешедох заходно од Лаборської долини).

11. У українських диялектох на заход од Петровей по Цигелку ше збул повратни преход общеукраїнського **и<i>i** не без впливу словацких бешедох, дзе ше цалком не стрета **и**, котре характеристичне за українски диялекти заходно од Вишнього и Нижнього Тварожца у Бардийовским срезу (не вше у еднаких позиційох). Напр.: *тихо, біті, миска, вилы* — у восточней часци; *тіхо, біті, міска, вилы* — у заходней часци українських диялектох; *ціхо, біц, міска, відлі* — у словацких диялектох.

12. У українських диялектох на заход до сиверней часци Бардийовского срезу стретаю ше заварти (узки, напружени) **ě, ô** пред палаталними консонантами, пред складом з лабіялізованима **y, ŷ//v** або у обставинох регресивней вокалней гармонії, чого нет у восточнословацких диялектох, крем винімку сотацких: Напр.: *додвора* — надв'ор'і, *д'охтор* — д'охт'ор'ов'аті, *т'ерен* — т'ер'н'а, *з'ерно* — у з'ерн'і итд.

13. На месце праславянських слученьох ***tj, *dj, *kt, *gt** у випитованих українських диялектох зявюю ше консонанти **ч', дж'**, напр.: *ніч', кл'ач'ч'і, медж'а пр'адж'а* и ин. У сушедних словацких диялектох, у розпатраней позиції ше зявюю консонанти **ц** и **дз**, напр.: *ноц, кл'еч'уці, медза, предза* итд. Винімки зоз заходнославянськими консонантами **ц, дз** у локальних українських диялектох ше зводза на поєдинечни лексични пожички зоз польських и восточнословацких бешедох: *тіш'іц* (на заход од Никльовей, Куримки и Цернини), *вечецц//вечей, вецік* (вшадзи) и *пець//прин'ік, припіцок, пріпецок* (вшадзи).

14. Упрощоване групох **дл, тл>л**, характеристичне за восточнославянски и южнославянски язики и нехарактеристичне заходнославянским, поступно скапало у локальних українських диялектох, док ше у исти час у сушедних словацких диялектох тоги групи зачували, напр.: *вилы, шыло, плела, вела, замела* — *відлі, шідло, пл'етла, ведла, заметла* и ин. Случаї зоз групу, **дл** то лексични пожички: *мыдло//мыдліті, мыдл'ар'ка* (вшадзи), *зубадла, -длаті* (вшадзи), *быдло* (вшадзи), *дж'вередло* (у стредней часци локальних бешедох, *йадловець* (на заход од рички Удави),

15. За восточнословацки диялекти характеристична палаталізация предньогоязичних пред **e** (**<e, e, ę, ь**), **i** (**<i, ридко e**), **a** (**<e** у

длугих складох) и пред палаталним консонантом як пошлідох асиміляції: **д, т > дз, ц** (давни палатални, такволана асибілація), **л, н > л', н', с, з > ш', ж'**. У українських заш диялектох пред **е** шипки консонанти диспалаталізували, асибілація одсутна, а палаталізація предньо-язичних ше зачувала лем пред **і < ѣ, і < е** у нових завартих складох (у бешеди валалох сиверного Спишу пред **ы < ѣ**), пред **а < е** и у бешеди дакедишніх Меджилаборського и Стрпковського срезу пред **і < о** у нових завартих складох; поровн. *серце, лен, лем, д'їйка/г'їйка, т'їло//к'їло, ниско, они/они, свін'а//свин'а, п'ін'аз'ї//п'ін'аж'ї* — у українських диялектох *ш'ерцо, л'ен, л'ем, дзіфка, цело, н'їско, он'ї, ш'він'а, пен'еж'и* — у восточнословацких. При тим палаталізація дзвонких до сущацких, характеристична за восточнословацки диялекти у цале, обачуе ше лем у заходней часци локальних українських диялектох (на заход од лінії Млинаровци-Грабовчик-Ладомирова — Крайня Поляна и Прикра) напр.: *с'а//са//ш'а, с'іно//ш'іно//сіно, з'ат'//зат'//ж'ат', з'їла//ж'їла* — у українських; *ш'е, ш'ено, ж'ец, ж'їл'е* — у словацких диялектох.

16. У заєдніцким славянским злученю „гамбови+ј” у локальних українських диялектох як и у восточнославянських язикох, зявюе ше додатне **л'**, одсутне у восточнословацких диялектох; поровн. *земл'а, к'їпл'а* — *ж'ем, к'їпа*. Заш лем у дієсловних формах терашнього часу у українських диялектох заходно од лінії Прикра-Вишковци-Березничка—Завада додатне **л** одсутне, напр.: *лам'їу, сип'їу//сип'їу, дав'їу, лам'їат, сип'їут, дав'їат* — у заходней часци и *ламл'у сипл'у давл'у, ламл'ат, сипл'ут', давл'ат* (и у нових позиціях на месце **ј** — пошлідку диспалаталізації гамбових: *ламлеш, ламле, ламлеме, ламлете* итд.). — у восточней часци локальних українських диялектох.

17. За векшину українських диялектох (з винімком причерговських и спишських) характеристичне додатне **н'**, напр.: *мн'асо//їн'асо, помн'ак, памн'ат', памн'ататі* итд. У словацких диялектох воно одсутне (*месо, памец, паметац*).

18. У словацких диялектох (з винімком сотацких) одбула ше диспалаталізація **р' > р**, котра одсутна у закарпатських українських бешедох (з винімком бешеди причерговських и даскеліх спишських), поровн.: *р'аф, пор'адок, сер'п, писар', вір', пер', коминар', писар'а* — *раф, порадек, ш'ерп, комінар, пісар, пісара*.

19. Замена праславянських злученьох ***кв, *ǵv > цв, зв**, характеристична за восточнославянски язики, окончена и у локальних українських диялектох (*зв'їзда, ж'в'їзда, дж'в'їзда*). А у словацких така замена ше не одбула (*гвезда, жвїзда*). Варіанту (*гвїзда*) стретаме лем у подчерговських диялектох, у українських диялектних островах и у бешеди даскеліх валалох Снінського срезу. Заш лем слова *цв'їт, цв'їсті* зоз групу **цв** находзиме лем у восточней часци локальних українських диялектох, док ше источасно як *цв'їтін'а* зявюе значно ширше.

20. У слове *с(')ім, сьм'їй, семеро* у локальних українських диялектох на восток од Стебнику одбуло ше упрощене групи **дм > м**. А восточно од Вишнього и Нижнього Тварожцу находзиме поживчени зоз восточнословацкей бешеди форми зоз групу **дм** (*ш'їдем, ш'їдем, шедм'їй, ш'їдм'їй*; у восточнословацкей — *ш'їдзем, ш'їдзмі*).

21. У українських диялектох зачувала ше такволана друга праславянска палаталізація заднеподнебних консонантох у дат. и инстр.

едн. меновнікох на **-а**, котра одсутна у восточнословацких диялектох; поровн. *(на) ноз'ї, (на) руц'ї, (на) мус'ї* — *(на) нож'ї, (на) муш'ї*; у восточнословацких — *(на) ноге, (на) руке, (на) мухе або, ридше, (на) ногой, (на) рукой, (на) мухой*. У українських диялектох причерговських и бешеди дакедишнього Гералтовського срезу и у даяких диялектних островах под впливом словацкого язика у розпатраних формах зачували ше **г, к, х**, *(на) рук'ї, ног'ї, мух'ї*.

22. Протетичне **в** пред початковим **о** стрета ше у локальней українскей бешеди восточно од вододзеленя Виравки и Удави, заш лем пред початковим **і < о** у нових завартих складох воно ше стрета дошлідно, напр.: *воко, вухо, вугл'а* — *око, уxo, угл'а*, але *війца (-ц'а), він, віл'ха, Вірлії* (назва валалу) и ин. У словацких диялектох, з винімком бешеди Собранецкого срезу, нігдзе нет протетичного **в**.

Мож би було навесц ище вещей розлики медзи словацкими и сущедними українскими диялектами, але заш лем вони ше не можу раховац як сущи. Гу тим рисом Я. Гусек додава наглашку, вигваряне **х** як **h**, розличносц стреднього **л** од білабіяльного, присутносц **г**, асиміляцію **в > ф** пред недзвонкими и його неутралізацію на концу слова. Наглашка у українських и словацких бешедох заходно од долини річки Лаборца стабільна парокситонічна, у сотацких, заш, бешедох восточно акцентологічни особлівосці иншаки.

Вигваряне **х** як **h** характеристичне лем за бешеди невеликого числа пригородських валалох на Спишу. Глас **г** у українських и словацких бешедох ше стрета у заєдніцких поживчох.

23. Розрижнююца ознака лингвистичней граніци на заход од стику дакедишніх Гералтовського, Свидницького и Бардийовського срезу може буц гібаль первей спомнути переход **в > ф**, котри ше стрета у шаринскей и спишскей словацкей бешеди. З другого боку, у земплинскей, сотацкей и ужовскей словацкей бешеди у тей позиції ше зачувало, як и у українским язикох, лабиоденталне вигваряне **в**, напр.: *д'їйч'а, дрыї//дрой, війца//уїца//оїца* — *дзіфче, офца*.

Источасно мож указац на надосц розлични морфологічни особлівосци.

1. Дієсловни и збирни меновніки на давне **-ѣје** у українських диялектох закончую ше на **-а**, а у словацких на **-е**, напр.: *писан'а, ламан'а, (в)угл'а, кошін'а, веш'їл'а, (ж'їл'а)* — *пісан'е, угл'е, кошен'е, веш'ел'е*.

2. Суффиксове **-ен'** меновнікох жен. роду у восточнословацких наречіях одвитуе **-н'**, **-а** у українських, напр.: *пл'евен', сушен', удзарен'* — *пелевн'а, сушн'а, ударн'а*.

3. Законченю **-о** у номинативе и акузативе єдиници меновнікох, числовнікох и заменовнікох стреднього роду восточнословацкого диялекта одвитуе **-е** у українських диялектох, напр.: *пол'о, мор(ї)о, пл'ецо, двоїо, троїо, мойо, твоїо, нашо, вашо* — *поле, море, плеч'е, двоїе, троїе, моїе, твоїе, наше, ваше*.

4. Деминутивному ласкаючому суффиксу **-ен'кый (-ен'к-о)** у українських диялектох одвитуе **-учк-ї (-учк-о)** у восточнословацких, напр.: *тонен'кый, мален'кый, ч'орнен'кый, ч'їстен'ка, свіжен'ко* — *ценуч'кі, мал'уч'ка, ч'ернуч'ке, ч'їстуч'кі ш'віжуч'ко*.

5. Меновніки зоз суффиксом ***-ѣт** українських диялектох на восток од річки Удави у ген. и дат. єдн. закончуе ше на **-ї//и**, у прео-

статих бешедох, як и у восточнословацким диялекту, доставаю у Ген. едн. закончене **-а**, у дат. едн. **-у**, напр.: *великого, великому тел'ати(-ти), гус'ати(-ті), курч'ати(-ти); великого тел'ата, курч'ата, гус'(ш')ата; великому тел'ату, гус'(ш')ату, курч'ату*; у словацких диялектох — *вел'кего цел'еца, гуш'еца, курч'еца; вел'кему цел'ецу, гуш'ецу, курч'ецу* итд. Значи, взаємне розликоване на основі изоглоси того з'явля обачує ше у узких граніцох (на восток од валалох Зубного, Пихонь и Пчолиного).

6. Характеристичному за українски диялекти законченю **-і** у номин., мн. меновнікох хлоп. и жен. роду у I и II деклинації меккой основи и меновнікох котри ше хасную лем у множини, одвитує **-е** у словацких бешедох, напр.: *гус'лі вороб'лі граб'лі, гарад'чі, заці (зацаці), двер'і, долн'і, медж'і, пискур'івці, ч'абал'івці — гуш'л'е, гарад'ч'е, зайце, двере, медзе, пискуровце, ч'абаловце*.

7. Нултому законченю и законченюм **-у**, **-ыў**, **-іў** и **-ей** у Ген. мн. меновнікох у українских диялектох одвитує закончене **-ох** у восточнословацких, напр.: *г'ір (гор), вер'п, жен, гад(')іў, костей — гурох, вербох, женох, гадох, косяох*. Лем у причерговских українских диялектох ше стрета пожичене зоз словацкого **-ох**.

8. Законченю **-і** прикметнікох, числовнікох, заменовнікох хл. роду у ном. едн. у словацких диялектох одвитує у локальних українских диялектох неспагнуте закончене **-ый**. У подчерговских заш переходних бешедох и у бешедох українских диялектних островохов под впливом словацкого языка настава закончене **-і**. А у дзепоедних переходних словацко-українских бешедох сиверовосточней часци дакедишнього Собранецкого срезу стретаме закончене **-ий**, напр.: *добрий, весельий, червеный, другий, йакый* — у українских диялектох; *добри, веш'елі, ч'ервені, други, йакі* — у словацких диялектох.

9. У Ген., дат. и локат. едн. прикметніки, числовніки и заменовніки маю у українских диялектох закончене **-ого**, **-ому**, **-ім** (<**-ом**) у хл. и стр. роду и **-ой** (**ойі**), **-ій** (**-уй**<**ой**) — у ж. роду. У спишских и шарипских словацких диялектох ім одвитує законченя **-его**, **-ему**, **-ем**, **-ей**, а у земплинских и ужовских — **-ого**, **-ому**, **-ей**, напр.: *доброго, другому, на котрім, красной, червеній (-н'ій, -нуї) — доброго, другого, на хторем, красней, червеней*.

10. Законченю **-оў** (або пожиченому зоз польского **-ом**) у инстр. еднини меновнікох, прикметнікох, числовнікох и заменовнікох ж. роду у українских диялектох одвитує закончене **-у** у словацких, напр.: *ішол з н'у за ту йедну вел'ку драшку* (словацке) — *ішоў з н'оў за тоў йедноў великоў стешкоў* або заш у заходней часци локальних українских диялектох — *ішол з н'ом за том йедном великом драшком*.

11. Прикметніки, числовніки и заменовніки у ном. мн. шицких трох родох у українских диялектох ше закончую на **-ы**, у словацких — на **-е**, напр.: *тоты йедны добры л'уди — тоте йедне добре л'удзе*.

12. Заменовніку **што** (**шо**) у українских диялектох одвитує **цо** у восточнословацких и **со** у сотацких диялектох. Пожички зоз словацкого языка стретаме у бешедох подчерговских валалох и диялектних островохов Шарипу (**цо**) и южного Спишу (**чо**).

13. Дзепоедни особлівосци мож видзиц у меняню особних и повратного заменовніка у Ген., дат. и наступних припадках еднини, напр. у українских диялектох: *од мене, дала мен'і (мн'і, тобі соб'і;*

з тобоў, собоў, на тобі; у словацких наречійох: од мн'е, дал мн'е тебе, себе; зо мну, с тебу, зо себу.

14. У українских диялектох ест родове розликоване формох числовнікох: **два** — у хл. и стр. **дв'і** — у ж. роду. У восточнословацких диялектох форма **два** обща за шицки три роди.

15. У українских диялектох ше зачувал остаток двоїни *плеч'і*, а у словацких ше стрета форма множини *пл'еца*.

16. Инфинитив у українских диялектох дошлідно ма суфикс **-ті** (**т'і**, **-ті**^м, **-ти**) або заш **-ч'і** (**-ч'и** **-чы**), условацких лем **-ц** (у сотацких **-ц'**).

17. Дієслова першей ос. едн. терашнього часу у українских диялектох ше закончую на **-у** (*роб'лу — роб'іу, пишу, жену*, итд.), у словацких — на **-м** (*робим, пишем, спим, жен'ем, руцам* итд.). Заш лем у заходней часци локальних українских бешедох, починаючи од вододзеленя Цироха и Пчолинки, стретаю ше у даєдних дієсловах форми на **-м** (*мам и майу, знам и знаїу, ч'ітам*), чийо число у заходним напрямє ше звекшує (*стригам, метам*). У бешедох котри розширени поза единствену українску обласц, зявює ше переважно закончене **-м**. У сотацких словацких диялектох ше хаснує **-у** (*робу, ламу, гвару*, але — *варім, спім*).

18. У українских диялектох закончене **-т'** у трецей особи множини презента маю шицки дієслова, а дієслова II деклинації ше закончую на **-т'** и у трецей особи едн. У заходней часци локальних бешедох ше одбула диспалатализация **т'>т**. Закончене **т** характеристичне у розпатраних дієсловних формах и за бешеди подчерговских валалох, помишаних словацко-українских бешедох у сиверовосточней часци дакедишнього Собранецкого срезу и бешедох диялектних українских островохов, з винімком бешеди южного Спишу (кзем Гельцмановцох), дзе воно скапало. У словацких диялектох **-т** одсутне (*роби — роб'іа, вари — вар'іа*).

19. Форми помоцного дієслова **быті** у презенту у українских диялектох таки: *йем (ем), йес(') (ес), з(')ме, с(')те*. Одвитуєцо тому, у восточнословацких диялектох розширени форми: *сом (мі), ш'і, ме, сце*. Тоту розлику видно у формах перфекта: *робиў (-л) йем (ем) — робіл мі* и под.

20. Українски применовнік-префикс **про-** у словацким языку ма вариянту **пре-**: *про мене, пробиті — пре мн'а, пребіц* итд.

Зоз синтаксичних особлівосцох наведеме лем ускладзоване числовнікох, починаючи зоз *п'ять*, зоз меновніками и прикметніками у Генит. мн. у українских диялектох и ном. мн. у восточнословацких, напр.: *п'ят' добрых воз'іў — пейц добре возі; вісем молодых конейц — ош'ем младе кон'е*. Словацки впливи ше обачує у подчерговских бешедох и у українских диялектних островохов. У других українских бешедох Шарипу тота синтаксична риса ше пресцера лем на меновніки — назви неживих предметох: *п'ят быкох/п'ят возы*.

Цо ше дотика лексичних особлівосцох, оградимє ше лем на прераховйоване даєдних розликох у лексикі словацких и українских диялектох, понеже материял зоз тей обласци ми на лингвогеографски способ не позберали. У диялектології, кзем случайних призначкох, дотераз тота обласц остава нерозробена.

1. Назва приклетя хижки валалського типу (*хыжа*) у українських діалектах ще вигваря *с'іни* (*ш'ін'і*, *ш'іни*), у словацких, заш — *при-кл'ет*. Тото друге ще стрета лем у подчерговських діалектах и у українських діалектних островах.

2. Обща назва печаркох за едзене у українських діалектах — *грибы* (*грібы*); *губы* (у бешедох дакедишнього Бардийовського срезу) и *грібы* (на Спишу). У словацких діалектах тому одвитуе — *козаре*.

3. Назви *груды* (-ді) у українських діалектах одвитуе слово *перш'і* у словацких.

4. Кошуля зоз платна своей роботи у українських діалектах ще вола *сороч'ка* (<общеслав. **Sorka*), а у словацких — *кошел'а* (<лат. *casula*), цо у локальних українських діалектах означуе „сорочка з фабричного платна”.

5. Слово *дышел'* (<нем. *Deichsel*) у сушедних словацких бешедох ма адекватне *ойо*, *ойцо*. У діалектах восточней часци Снінського срезу стрета ще у тим значеню слово *друк*.

6. Меновніку *свад'ба* (*свал'ба*, *свар'ба*) у локальних українських діалектах одвитуе *веш'ел'е* у восточнословацких. На Закарпат'ю тиж розширене *свад'ба* и *свал'ба*, лем у гуцульским діалекту — *веш'іла*.¹⁴

7. У українських діалектах ще стретаю характеристични українски варіанти власних менох и презвискох, чого нет у словацких: *Васил'* (-сіл'), *Йурко*, *Митро*, *Гріц*, *Мічкола* (*Ніколай*), *Гаврила* и ин. У словацких діалектах стретаме специфични мена и презвиска, одсутни у українських: *Марцин*, *Онда*, *Йуско* и ин. Тота розлика служи як основа за одредзоване припадносци споминаних у историйних документах прешлосци (урбарох, контрактох и под.) особох одредзеной народносци.

8. Специфичну рису українской лексики творя дзепоедни назви, повязани зоз православним церковним култом. То назви шветох, богослуженьох, церковней судзини, особох итп., напр.: *цер'коу*, *піп* (*пуп*, *пып*), *велигден'*, *св'іч'кы* // (*й*)*ордан'*, *монах* и ин. У словацких діалектах ім одвитую: *кощел*, *кл'ебан*, *вел'ка ноц*, *трікрал'е мн'іх* и под.

9. Словацка назва *мутоўка* (*мутелка*) у українських діалектах ма одвитуюче: *колотоў* (-тоўца, -тоўка, -твайа, -тушка).

10. Назви дньох тижня у українських діалектах ще розликую од словацких зоз фонетичним оформеньом и часточно словотвором. Українским назвом *понед'ілок*, *ві(й)торок*, *середа*, *ч'етвер'*, *п'ятн'іца* (-ніц'а, -ниц'а), *субота* у словацких маю одвитуюци *пондзелок*, *у(ф)торок*, *стредя*, *штварток*, *п'яток*, *субота*.

11. Прикметніку *великій* у словацким язичу одвитуе *вел'кі*, заменовнікови *котрый* — *хторі*.

12. Присловніком *к'іл'ко* (*кул'ко*, *кыл'ко*, *т'іко*) и *тіл'ко* (*тул'ко*, *тыл'ко*, *т'іко*) у сушеднеї словацкеї бешеди одвитую *кел'о*, *тел'о*, цо их як позички стретаме у заходней и южней часци локальних українських бешедох.

13. Дзепоедни дієслова, котри означую назви дії або стану, медзисобно ще розликую у українських и словацких діалектах:

у українських

веречі, *метаті*
ціло(у)ваті
годоваті, *годівл'а*

догулити с'а (*ш'а*)

напудиті с'а, *пудж'аті*
йіматі, *пойіматі*
позираті, *смотріті*
проситі

у восточнословацких

руцац, *труцац* („кидати”)
боч'(ш')кац („цілувати”)
ховац, *хован'е* („харчувати”
„виховання”)

доткнуц ш'е („доторкнутися”)
але прітул'іц ш'е

(на)л'акац (ш'е) („налякати(ся)”)
лапац, *улапіц* („ловити”, „піймати”)
патрец („дивитися”)
пітац („просити”) и велі други.

14. Даєдни присловніки ще тиж розликую од восточнословацких *коли*, (*х*) *тогда*, *зайтра* // *заран'*), у восточнословацких діалектах ще вигваряю *кеді*, *в(ф)теді*, *йутре*.

Изоглоси наведзених словох ще не више у подполносци складаю зоз лингвистичну граніцу на цалим подручу, понеже ще у даєдних бешедох стретаю окремини позички зоз словацкого язика, чийо ще число звекшуе у напраме з востоку на заход. Так, напр., присловнік **терас** розширени на заход од Вишнього и Нижнього Тварожца, а на восток од ніх стретаме лем *тепер'*, *кеді* (*кеды*, *коды*), розширене у бешедох на Спишу и у подчерговських, *улапіті* ши стрета у подчерговських бешедох.

Зоз направеного огляду видно же фонетични и морфологічни ознаки, дзекуючи своей дошлїдносци и систематичносци стаємнейши, важнейши и виродостойнейши критеріи як лексични ознаки. Пред тим як преїдземе на розпатране характера словацко-українский лингвистичней граніци, котру тримали за линійну и статичну, други заш твердзели же ей визначоване неможлїве (Я. Гусек), по-яшнїме ище даскельо з тим повязани елементарни питаня.

За українски валали тримаме лем гевти чийо ще цале жительство у своїм домашнім фамилийним живоце и медзи собу служи виключно з локалну українску бешеду. Як валали зоз мишаним словацким и українским жительство, спрам нашого означованя, то тоти у котрих ще една часц жительство у кажодньовим живоце служи зоз українским, друга — зоз словацким діалектом. Бешеди дзепоедних валалох, цо ще находза у блїзким сушедстве зоз словацкими, як пошлїдок значного засиценя зоз словацкими фонетичними, морфологічними и лексичними позичками, починаю зазнавац поступну язичну асиміляцію, при чим вони або чуваю у основи українску язичну структуру, або, заш, українски характер ще при ніх нарушуе у такеї мири же настава нова мишана бешеда, а тиж переходни. Тото питане у вязи з його компликованосцу и важносцу за-служуе окремно вигледоване и виучоване.

Вименка або трансформація словацко-українской лингвистичней граніци за остатні два стороча одбува ще лем у одним напраме пре два причини. Перше, як пошлїдок длуготирвацей, подсвидомей бешедней асиміляції жительство українских валалох, сушедних зоз словацкими, настава, як уж поведзене, ново мишана або переходна бе-

шеда, котра у своїм дальшим розвитку постава подполно восточнословацка. Друге, у резултату швидкей и свидомей, добровольней и стигийней заменки у каждодньовим живоце з боку цалого жительствова або спочатку з боку стреднього и младшого поколеня власного українского диялекта з восточнословацким. Таки преход ше стрета, як правило, у мишаних валалох з первисно українским и словацким жительством, а тиж и у суседних зоз словацкими українских валалох. У тим случаю, попри інших факторох, основне предусловие то подполне и часточне овладоване з двома язиками.

Тераз на основи поведзеного розпатримо же дзе треба унесц дзепоедни валали котри заслужую окремну увагу, после чого будзе легчайше поцагнуц словацко-українску лингвистичну граніцу.

1. До словацких диялектних островох нешка спадаю тоти валали у українским диялектним стредку: Ленартов, Мальцов (скорей мал мишане словацке и українске жительство), Стебніцка Гута, дакедишнього Бардийовского срезу, далей — валали котри твоя длуговасте острово у долині рички Ондави (Турани, Минівци, Нижня Ольшава, Брезніца, Ситник, Стропков, Тисинец, Хотча, Дуплин у дакедишнім Стропковским срезу и Мистиско зоз Сорочином у дакедишнім Свидніцким срезу), потим Радома и Округле у дакедишнім Гиралтовским срезу.

Польски (горалски) диялектни острова облапяю валали: Гранастов (тераз Гранічне), Кренджелювка, Пильгов, Мнишек и Каче, у сиверней часци дакедишнього Старолібовянского срезу при чехословацко-польскей державней граніци.

2. Словаци и Українци твоя мишане жительство у тих населених пунктох: Дюрков, Висланка, Пусте Поле, Мильпош, Андрийовка и Дячов у дакедишнім Сабиновским срезу, Кружльовска Гута и Березовка у дакедишнім Бардийовском срезу, Подпреч у дакедишнім Левочским срезу, Францивци у Гералтовским срезу, Сорочин у Свидніцким срезу, Шандал и Токаїк у Стропковским срезу (после трагічного знічення 1944. р. з боку немецких фашистох цалого хлопского жительствова, ту ше приселела часц хлопох зоз суседних словацких валалох; шицки дзеци дома бешедую на локалней українскей бешеди) и, на концу, Орташ и Птачковци у Кошицким срезу и Жаковци (преселенци з Блажева) у Попрадским срезу.

У розпатраню характера бешеди валалох, ми рушали од реального стану, а не од офіційних статистичних податкох котри на линіи станічних граніцох не точно указую на правдиву ситуацію и котри би нас привели до заключеньох без основи. Таку помилку себе припустил Л. Нидерле под час составяня своей етнографичней мапи¹⁵ виправяц. Притримуюци ше критерия язичного заедїцтва валалского жительствова у домашнім каждодньовим живоце, С. Цамбель писал: „Видзелюци українски громади од словацких, я ше не операл ані на одношення виросповіданя, ані на признату националносц у попису 1900. р., але лем на розличносци, яки ше зявюю медзи бешеду угорских Українцох и восточних Словакох; язични розлики я тримаю за єдино обгрунтовану основу розгранічованя при визначованю українскей и словацкей националносци”¹⁶.

Язык окремих особох, котри ше случайно приселели зоз суседних або оддалених словацких або українских валалох, не меня

їх скорейши характер и прето го не береме до огляду, понеже у поровнаню зоз локалним кореньовим жительством вони представляю меней як пейц проценти. Подобни случаи стретаме тераз у гоч котрим словацким варошу дакедишнього Пряшовского краю, заш лем ані єден з нїх не мож тримац за українски або мишани у поглядзе свойого обшого характера.

3. Українски диялектни острова твоя валали: Остурня у дакедишнім Спишско-Старовеским срезу; Завадка и Порач у Спишско-Нововеским срезу, Нижні и Вишні Словинки у дакедишнім Кромпаским срезу, Гачава у дакедишнім Молдавским срезу, Ренчишов у дакедишнім Сабиновским срезу, Ряшов у Бардийовским срезу, Банске у дакедишнім Врановским срезу, Машковци, Дідачов, и, по остатні час, Валяшковци у Гуменским срезу.

4. Вименка випитованей лингвистичней граніци зявйовала ше як у прешлосци, так и тераз. Вона ше одбувала у напране українских диялектох дзекуюци поступней язичней асиміляції, знаню двох язикох, змишованю жительствова дзепоедних валалох, суседних зоз словацкими и розпрестартих на вельолюдних комуникаційних местох, найчастейше блізка при економских центрох. Ище у прешлим сторочу по українски бешедовали у Фулянки, Хмельовцох, Керештвей, Миклушевцох, Квачанох, Кленови, Подградици, Кокині у Рускей Новей Веси у Пряшовским срезу, у Руским Казимири и Чичави, дакедишнього Врановского срезу, у Пакостови, дакедишнього Стропковского срезу, далей — у Лютині, Яковянох и Олійнікове, дакедишнього Сабиновского срезу, и даєдних других валалох, дзе тераз бешедую лем на восточнословацким диялекту. У ХХ ст. ми постали шведкове безпостредней и добровольней заменки українского диялекта зоз восточнословацким у домашнім комуникваню у тих валалох: 1. до першей шветовой войни — у Дюрдьошу, Просачеве и Ременинох, дакедишнього Гералтовского срезу; 2. концом 30-тих рокох подобна заменка почала у суседним валале Кобильниці, и тот процес ше закончує пред нашими очми. У исти час українска часц жительствова мишаного валалу Мальцова прешла на восточнословацку бешеду; 3. у 40-тих и 50-тих рокох така заменка ше одбула у даскелїх валалох ондавскей долині — Сорочине (дзе було скорей 19 словацки и 53 українски фамилии), Мразовки и Миновки (скорей подполно українски валали), потим у Валяшковцох при Гуменним. Жительствова спомнутих валалох подполно пожичело восточнословацку бешеду суседних валалох и усвоєло ю з максималну дошлїдносцу. Пред нашими очми одбува ше преход на словацку шарішску бешеду и по салашох Черговского возвишеня — Баранним и Амбрушевцох, дзе у домашнім хаснованю местоми чуц українски язык, та ше прето з цудзима людзми жительствова тих малих салашох ганьби бешедовац на своїм власним диялекту, котри стретаме у суседних Ганїговцох, Шоми, Городиску и інших подчерговских валалох.

Правда, у сучасней бешеди спомнутих валалох мож би було видвоїц познати українизми и новотвори, але заш лем покля вона не унифікована и не стабилизувана, подобни винїмки часто ноша индивидуални характер бешедніка.

5. Барз вельки вплив словацких диялектох чувствую бешеди подчерговских валалох (Дюрковей, Висланки, україн-

ски часци Мильпоша, Кийова, Ганіговцох, Шоми, Городиска, Завади, Гералта и Жатковцох), а тиж и наречя даедних диялектних островох (Ренчишова и ин.). Мож повесц же бешеди тих валалох уж дошли по граніцу українско-словацкого переходного диялекта зоз значну перевагу українских рисох над пожичками словацкими.

6. Новостворена самостойна бешеда, котра ше розвила зоз мишаніни українскей и словацкей, то бешеда даскеліх валалох сиверо-восточней часци дакедишнього Собранецкого срезу (Хоньковци, Колюш, Приєкопа, Порубка, Колибабци, Корумля, Петровци и Гусак). Ту ше українски субстрат зачувал у виглядзе остаточних реликтох, и як пошлідок дальшого интензивного словацкого впливу и нивелаций тота бешеда ше поступне приближує гу восточнословацкому диялекту ушовского типу.

На додатей мапи поцагнута українско-словацка лингвистична граніца у своїм розвитку и зоз цифрами приказани шицки українски и даедни словацки валали. У интересу економичности простору ми не могли дац голем поверхову характеристику дзепоедних особліво-сдох бешедох подчерговских валалох, українских диялектних островох и переходних бешедох валалох сиверо-восточней часци Собранецкого срезу¹⁷.

(Друковане у публикації „Діалектологічний бюлетень”, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, Київ, 1962, боки 15—30)

(Предложел Дю. Латяк)

ФУСНОТИ

¹Опач П. И. Кушнер (Кнышев), Этнические территории и этнические границы, „Труды Института этнографии им. Н. Н. Миклуко-Маклая АН СССР”, т. XV, М., 1951.

²Оп. В. Францев, Обзор важнейших исследований Угорской Руси (Из отчета о заграничной командировке), „Русский филологический вестник”, Варшава, 1901, бок 145—198; Л. Нидерле, Обзорение современного славянства, „Энциклопедия славянской филологии”, т. II, СПб., 1909, боки 39, 95—96; Ján Húsek, Národnostná hranice mezi Slováků a Karpatorusů, Bratislava, 1925; А. А. Петров, Заметки об Угорской Руси, „Журнал Министерства народного просвещения”, 1892, № 2; I. Панькевич, Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей, Прага, 1983.

³Samo Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine Slovaských jazykov, d. I. Turč. Sv. Martin 1906, str. 78.

⁴Ст. Томашівський, Етнографічна карта Угорської Русі, СПб., 1906.

⁵Olaf Broch, Weitere Studien von der slowakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn, Kristiania, 1899.

⁶Оп. А. А. Петров, Národnostní hranice Slováků a Karpatorusů mezi sebou a s Maďary v XVIII století podle současných archivních údajů, „Česká revue”, XVII, 1924; тиж його, К otázce slovensko-ruské etnografické hranice, „Česká revue”, XVI, 1923; тиж його, Národnostní mapa Uher podle úředního lexikonu osad z roku 1773, Praha 1924; тиж його, Příspěvky v historické demografii Slovenska v XVIII-XIX století, Praha 1928; А. А. Петров, Пределы угорорусской речи в 1773 г. по официальным, „Материалы для истории Угорской Руси”, т. VI СПб., 1911; G. Gerovskij, Jazyk Podkarpatské Rusi, „Československá vlastivěda”, d. III. Jazyk, Praha 1934, боки 460—461; I. Панькевич, назначена работа.

⁷Samo Szambel, назначена работа, бок 78.

⁸Ст. Томашівський, назнач. работа.

⁹L. Niederle, Nové údaje o slovenské hranici v Uhorsku, „Národopisní věstník”, 1907, № 1.

¹⁰Ján Húsek, назнач. работа, розд. 4, 6, бок 512.

¹¹Оп. В. П. Латта, Рефлексы общеславянских носовых, „Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica”, Ročník XI, Bratislava 1960.

¹²Оп. В. П. Латта, Полногласие в украинских говорах Восточной Словакии, тиж там, Ročník X, Bratislava 1958, бок 108—119 (1 карта).

¹³И. О. Дзєндзелівський, Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської області, „Наукові записки Ужгородського державного університету”, т. XIV, Ужгород, 1955, бок 18—19, карта № 2.

¹⁴И. О. Дзєндзелівський, Лінгвістичний атлас українських народних говірок Закарпатської області УРСР (Лексика). Частина 1, „Наукові записки Ужгородського державного університету”, т. XXXIV, Ужгород, 1958, карта № 31.

¹⁵L. Niederle, Národopisná mapa a statistika uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Druhé nezměněné vydání, Praha 1906.

¹⁶Samo Szambel, назначена работа, бок 79.

¹⁷У диялектних прикладах наглашка не назначена прето же у локальних українских и восточнословацких диялектох на заход од долини верхнього цєку Лаборцу вона стабилна — на другим складзе од конца. У похаснованей упрощеней транскрипції не назначуєме заварти варіанти вокалох о, е, котри ше стрета у диялектох на восток од Свидницького срезу уключно у позиції пред палаталними консонантами, пред складом з лабіалізованима у, у (u) або пре условия регресивней вокальної гармонії.

*Визначени чехословацки славист-україніст Василь Петрович Латта (1922—1965) бул доцент на Катедри за російски язык и литературу на Університету „Я. А. Коменски” у Братиславі. У центру його лингвистичних интересованьх була диялектологія, окреме українски бешеди восточней Словацкей.

За „Творчосц” зме вибрали його найзначнейши роботи о тих бешедох обявени у часопису Наукові записки 8—9 (Ірпяшів, 1979—1981).

**ФОНОЛОГІЙНИ СИСТЕМИ УКРАЇНСКИХ БЕШЕДОХ
ВОСТОЧНЕЙ СЛОВАЦКЕЙ**

Прочувано фонетики українських бешедох у Словацкєй хибї фонологієне вигледованє, котрє дава можлівосц регулованя зложєних и рижнородних фонетичних розликох и їх інтерпретованя з аспекта общих законох фонології як окремней системи, базованей на анализи главних або дистинктивних прикметох звукових елементох слова. Таки найменши елементи слова, котри маю функицію смислового розликованя и котри фонологієна опозиция другим таким елементом, наволюю ше фонєми. Розясньованє состава фонємох датово язика або бешеди ма барз вельке значєнє, прето же приводзи релативно вельке количество звукох до складней системи фонємох и источашнє указує на можлівосц їх реалізації у форми позиційних варіантох.

Зоз питаньом фонематичного вигледованя карпатских українских диялектох у прешлосци ше фундаментално ище ніхто не занімал. У роботї Л. Новака¹ порушани лєм даскельо общи питаня з обласци фонології закарпатских бешедох. Аж у остатнім часе З. Штибер² почал розпатрац системи вокалских фонємох дакедишніх лемковских бешедох у Польскєй, дзе источашнє указує котри з них характеристични за окреми украински валали у Словацкєй, котри вон менє у своїм диялектологійним атласу³. Одуство фонологієней методи у иснуючих прочуваньох фонетики розпатраних бешедох то суцни проблем и толкує ше зоз тим же фонологія релативно нова лингвистична дисципліна. Наша задача, на основї законох фонології, ушориц богати и рижнородни инвентар звукох диялектох котри прочуєме, до одредзєних систємох фонємох и варіантох.

СИСТЕМИ ВОКАЛСКИХ ФОНЕМОХ

У прочуваних українских диялектох количество вокалских фонємох осцалує од пєйц по осєм. Источашнє як фонєми і, е, а, о, у

¹L. Novák. Slovenské a podkarpatoruské nárečia v svetle európskej fonologickej geografie. Linguistika Slovaca I/II. Bratislava 1939/40. str. 85—105.

²Z. Stieber, Systemy wokalizsne dawnej Lemkowoszczyzny. Slavia, ročník XXIX, 1960, str. 207—211.

³Z. Stieber. Atlas językowy dawnej Lemkowoszczyzny. Zeszyt I. a II. Łódź 1956—57. (Mapy 1—100).

общї у шицких прочуваних диялектох, инованє и одуство фонємох у, и, ы (шицких або гоч котрей з них) єдна з главних диференциалних характеристикох фонологієней системи окремих диялектох. Спрам того, инвентар вокалских фонємох прочуваних диялектох можеме приказац у форми шлїдующих систємох:

і /и/	у	ы	у	і	и	у	і	ы	у	і	и	у	і	у
е		о		е	о		е	о		е	о		е	о
	а				а			а			а			а
	/1/				/2/			/3/			/4/			/5/

Перша систєма характеристична за диялект валалу Звала, котри, очиглядно, конечна точка малого диялекта, котри облапя и диялект дакедишніх лемковских сушєдних валалох у Польскєй (Тисна, Должица, Вола, Михова), за котри З. Штибер⁴ дава шлїдууюцє систєму:

і /и/	у	у
	ы	/ /
	е	о
		а

Мєдзитим, у диялекту валалу Звала не стрєтаємє варіанту после лабиялох /м дло/. Першу систєму стрєтаємє тиж у диялекту старого поколєня валалу Кобильніца, Бардєйовски район, а тиж и у диялекту валала Ольшавица, Спїшсконововєски район. Але у остатней, пре одуство варіанти, и того систєма достава дакус упросцену форму:

і	у	ы	у
	е		о
			а

Перша систєма характеристична тиж за вельку диялектну обласц стрєднього цєку рики Латорици у Закарпатскєй обласци, УССР, дзе ше мєстами вокал И зявює у форми самостойней фонєми, прєцо мамє систєму

і	у	у
	и	ы
		е
		о

Ту

=оы

Систєма № 2 характеристична за вельку часц закарпатских украинских бешедох у котрих вокали И, Ы фонологієно релєвантни. У прочуванєй диялектней обласци — то бешеди котри ше прєсцє-

⁴Z. Stieber, Systemy wokalizsne dawnej Lemkowoszczyzny, Slavia, r. XXIX, 1960, str. 209.

раю восточно од Висшого и Нізшого Тварожцу, Бардейовского району, уключуючи по вододзеленю Цирохи и Пчелинки у Гуменским районѣ.⁵

Система № 3 може буц двоякого походження. Вона представля або старши стадий у розвою вокалізма преучованих бешедох, або може буц продукт новшого розвою їх фонологийней системи. У першим случаю и — і стретаме лем у улоги вариянти вокалскей фонемі і у одредзених фонетичних положеньох, односно у положеню под акцентом, опрез непалаталних консонантох, напр.: сивый — сів'і, дикый — дік'і, пила — на п'іл'і итд. Хронологийно, тота система найархаичнейша и источникне указуе на процес зявйованя вариянти и, фонетичного прототипу нательо характеристичней фонемі и за українски язык. Тота система характеристична за бешеди восточно од вододзеленя Пчелинки и Цирохи.

Як результат найновшого розвою и > і у локальних українских бешедох заходно од Цигелки настала аналогна фонологийна система з горнім шором фонемох — і, ы, у. У датих бешедох ище недосц стабилне, и прешло обратно до і, очиглядно не без впливу суседних восточнословацких бешедох (шаринскей и спишскей), у котрих нет и. Обратни переход и > і у преучованей диалектней обласци, судзаци по бешеди валалох Нізшого Тварожцу, витворел ше з початку после предньоязичних консонантох, окреме л, и потим после лабіяльних и л. У спомнутей бешеди после лабіяльних консонантох и л ище ше повязано стрета и (драбина, бабин, вилы, тровиті, милийон, мамин, ч'єниті, кышит, перелих, соли) зоз иенованьом і — и после предньоязичних (масті, сестрин, воріті, вів'єика). Релікти зніженей вариянти и у локальних українских бешедох заходно од Цигелки стретаме ище у даскеліх пограничних валалох изолованих диалектних островох (Легнава, Старина и з часци Удол и Гельцманівци на Спиши). Як переходни вариянти од и гу і стретаме у одредзених фонетичних и морфологийних положеньох вариянти иі — иі восточно од Висшого и Нізшого Тварожцу, аж по заходну часц Лаборского району, уключуючи дзе ест фонологийна система 2.

Система № 4 характеристична за бешеду валалу Остурна, найзаходнейшого українского диалектного островка, дзе ше под впливом польского горалского диалекта витворел переход ы > і. Тоту систему у упрощеней форми мож рзпатриц як систему № 3. Система № 4 характеристична за бешеди вецей валалох сиверовостоchno од Ужгороду, Баранці, Довгого Поля, Дравци и др. Заш лем, там, подобне тому як и у общеукраїнским языку, вокал и функциониуе на месце етимологийних і и и. У тим ше и состої розлика медзи формално еднаких фонологийних системох (бешеди Остурні од других українских бешедох з аналогу вокалну систему).

⁵Проф. З. Штибер у цитированей роботі указуе же дата система виступа восточно од Свидніку и вокалну систему бешеди Андрееви, Бардейовски район, кладзе гу системи 3, виедначуючи го зоз систему Ястребця, цо не точно. Тиж так тота система и на Спиши (Орябина) уж настала як пошлїдок зліваня (подвійного и местами часточного) гласох і и и.

Система № 5 представля систему з найменшим числом вокалских фонемох. Характеристична є за бешеду котра ше нашла под наймоцнейшим впливом восточнословацкого диалекта, з аналогу систему вокалских фонемох. Значи, тота система ше зявела як результат дальшого упрощованя системи № 3 у вязи зоз переходом ы > і. Система котру розпатраме характеристична за бешеду валалох на южним боку Черговскей високоровні (Жатківци, Геральт, Городиско, Завадка, Шома (нешка Дрьеница), Ганигивци, Київ, Висланка и салаши Бараньє и Амрушивци) и бешеду українских диалектних островох Шарішу (Ряшив и Ренчишив), Земплину (Банське) и Спишу (Завадка, Порац, Виспи и Нізши Словинки, Гельцманівци и дзепедни други).

У хронологийним и генеологийним плане високи вокали фонологийних системох у локальних українских бешедох котри розпатраме мож приказац у форми шлїдуюцей схеми (при тим стредні и нізки вокали оставаю невименени):

і /и/ ы у → і и ы у → і /и/ → і ы у → і у
→ і у ы у → і и у

Як зме уж гварели, една з характеристикох закарпатских українских бешедох то иеноване вокала ы у ніх як фонемі. З тоту ше специфичну староросийску⁶ архаичну линию фонологийна система вокалізма закарпатских бешедох розликує од системи общеукраїнского языка, у котрей одсуство ы условене зоз злучованьом з и > і, але тиж од вокалней фонологийней системи сучасного росийского языка, у котрим вокал ы ма функцию вариянти фонемі і на положеню после непалаталних консонантох. Конечно, треба спомнут же ше з дату линию локални украински бешеди розликую и од восточнословацких, за котри характеристичне одсуство гласа ы (глас найвисшого , на граніци стреднього и остатнього шора) стретаме як фонему у форми рижних прелївох (вариянтох) на месце етимологийного ы у закарпатских українских бешедох заходно од ріки Тересви. У бешеди даскеліх валалох сиверного Спишу (Вель, Липнік, Фольварк /тераз — страняни/, Каменка, Орябина, Кремпах, Вель, Сулін и Якубяни) вокал ы ше стрета ище на месце ъ, а тиж о, е у новозавартих складах, при чим ы зоз ъ и е ма палатализуючу способносц, наприклад: л'ыіто, л'ыіс, н'ыімый, н'ыіс (= нес), рйыка, вйыіра и т. п. На месце о стретаме ы лем после твардих консонантох: пыт, дым (=дом и дым), бык (=бок и бык), стыл и тому подобне.

Переход ы до и, котри ше случел у общеукраїнским языку, не обляпел закарпатски бешеди. Вон характеристични лем за новши гудулски бешеди и бешеди даскеліх валалох сиверовостоchno од

⁶І. І. Ковалик, Історія системи голосних фонем в староросийскій і українскій мовах. Питання українського мовознавства, книга перша. Львівський державний університет ім. Івана Франка, 1956.

Ужгороду^{7,8}. Зніжене *im* и повисшене *ni* (лем у бешеди старого покоління) на місці *ы, и*, а дакеди и на місці *і, о, е*, котри стретаме у бешеди валалох Рафаївци, Ваньске и Давидив, треба розпатрач як варіанти фонем *і*, котри представляю перехідни ступень процесу фонетичного переходу *ы —> и —> і*, котри уж у бешеди середнього и младшого покоління закончені.

Функціонованє вокала *ы* у указаних часцох преучованих бешедох у улоги самостойней фонемі вдно зоз фонемами *і, и* потверджує ше зоз існованьом фонологічно дистинктивних опозиційох зоз *і — і — ы*, наприклад: *ті — ты, кін' — кын', бік — бык, рік — рык, биті — быті, виті — выті, шик — пыск, вирити — (вы)рыти, корові — корови, губі — губы, кіла — кыла, піті — пыті* и др. Тиж так и узко ограничене у прешлосці позиційне положенє вокала *ы* (стретал ше лем после непалаталних консонантох и не на початку слова) поступне ше преширює. У городзе и спомнутих валалох сивреного Спишу *ы, ѣ, е* маю палаталізуючу способносц, напр. *л'ыто, л'ыс, н'ымый, вйыра, н'ыс* и т. п. Як пошлїдок висначчованя мекких законченьох номинатива, інструментала и локатива єдиници и у шицких припадках множити прикметнікох зоз тварду парадигму у сиверней и восточней часци Гуменского району, а тиж у дзеподних валалох сивреного Спишу вокал *ы* ше стрета на положеню после палаталох, напр.: *сіный, сын'ых, край'ы, край'ым*, итд. На початку слова вокал *ы* у часци преучованих бешедох стрета ше на ідентичним положеню, напр.: *ынде, ыншак* (у бешеди мєдзи риками Лаборец и Цироха), *ырдж'а* (у долини рикох Лаборец, Олька и горнього цєку Ладомирки).

За фонологічну систему вокалох преучованих бешедох барз характеристичне існованє типового гласа и у общеукраїнским язичу, котри у преучованих бешедох, як скорей поведзене, виступа у рижних функційох: у середней часци фігурує як самостойна фонема (восточно од Нізшого и Висшого Тварожцу, поведзелєненє Цирохи и Пчелики; поровнайме опозиції: *питі — піті, пив — пів, бийс'а — бійс'а, виті — выті* и т. п.); у восточней часци зявює ше лем як варіанта фонемі *і* и виступа у одредзених фонетично виволаних позиційох; у заходней часци локальних бешедох подполно одсуєтує. Таки стан вокала и у локальних українських бешедох мож потолковац зоз його особеним хронологічно познейшим розвойом у поровнаню з истим у других діалектох українского язика. Існованє вокала *ы* у закарпатских українських бешедох як фонемі потверджує и опозиція *і — ы* як гласох преднього шора и у дзеподних бешедох уплївує на траєнє позиції *і — и*, цо вдно з другима факторами допринєсло їх подполному або часточному зліваню до єдней фонемі *і*.

Розпатранє системи вокалєских фонемох з лінгвогеографского аспекта дава можлівосц ришеня дзеподних барз важних проблемох:

1. Вдзельованя закарпатских українських бешедох до групи заходноукраїнських діалектох як погранічних архаїчних бешедох. 2. Указованя на їх нукашні диференціяції на окреми діалектні групи. 3. одредзиц характер словацко-української діалектней лінії, а тиж и вплив восточнословацких бешедох на локальні українські, зоз чого виходзи поступне упрощованє їх фонологічної системи на рахунок утрати корелативі *і — и — ы*, цо особлїво характеристичне за перехідни и мишани бешеди на словацкоукраїнській лінгвістичней граніци. 4. Фонологічни приступ дава можлівосц найсц ключ за толкованя велїх історично-діалектних и фонетичних зявєньох.

СИСТЕМА КОНСОНАНТСКИХ ФОНЕМОХ

А) Локалізаційни шори

1. Шор лабіялох форму ю непалатални (тварди) фонемі *в — ф — б — п — м*. Змєгчани (палаталізовани або полупалаталі) лабіяльні *в', ф', б', п', м'* рижних ступньох палаталіносці котри стретаме лем як позиційни варіанти лабіяльних фонемох. За розліку од восточно, середнє и южноукраїнських бешедох, у заходноукраїнських, значи и у преучованих бешедох, консонант *ф* вошол до консонантєской системи як самостойна фонема, цо очиглядне зоз опозиційох: *фару — вару — пару, кофа — копа, фук — пук* и др. У датих бешедох *ф* ше плєбодно хаснує, у пожичених словах: *Федор, Фецо; фасол'а, фізол'і; фартух; фундун, — оп; фрыштык, фріштік, фріштик; фл'ашка; трафіті* и др.

2. Шор задньозязичних (вєларних) консонантох ше состої зоз непалаталних фонемох *г — х — к — д*. Як їх комбінаторни або позиційни варіанти опрез *і* (зоз *ь*, а тиж зоз *е* у новозавартих складах) зявюю ше змєгчани и мєкки *г', х', к', д'*, котри ше стретаю аж у остатнім часє у цалком ограниченых случайох. Гутуралнє *h* зявює ше лем як факультативна варіанта фонемі *г*. Праскавє задньоподнєбнє *g* у преучованих бешедох, подобнє як и у заходноукраїнських⁹, утвєрдзєло ше як самостойна фонема, на цо указує опозиції *дуга — гуга — куга, дач'ка — кач'ка, дума — кума, дуба — куба, дач'а — гач'я, дас — (з) гас* и т. п.

3. Шор предньозязичних консонантох ше состої зоз твардих — мєкких парох зубних фонемох *т — т' ж д — д', н — н', л — л', р — р'*, потим зоз непалаталних — палаталних спірантох *з — з', с — с'*, на конци, зоз непарних (у одношеню на непалаталносц палаталносц) твардих суцацях *ж — ш* и африкатох *ц, дз, ч, дж*, котри виступаю у вєкшини случайох як палаталні факультативни варіанти рижного ступня палаталіносці. Африката *щ* (*ш'ч', шч, ш'*) не може буц самостойна фонема.

Істочашнє як шор непалаталних лабіяльних и заднєязичних фонемох у шицких локальних українських бешедох не ма одвитуєщи

⁷І. Панькевич, Українські говори Підкарпатської Русі і сумєжних областей, Частина I, Прага, 1938, бєж 66.

⁸П. П. Чучка, Українские говори окрєстностей Ужгорода (фонетика и морфология). Авторєферат кандидатської диссєрталції. Кїєв, 1958.

⁹К. Dejna, Fonologiczny system języka ukrajńskiego. Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językznawczego. Zeszyt X. Krakow 1950, str. 149—153.

парни фонемні шор, у преднязвичних фонемох як пошлідок незако-
нності процесу диспалаталізації пришло до досі зложених одно-
шеньох:

а) Фонемі **т** — **т'**, **д** — **д'**, **н** — **н'** і **л** — **л'** виступаю у ца-
лосці вигледованей диялектней обласці як парні палаталні і не-
палаталні корелати, т. є. формую корелативні шори палаталних і
непалаталних фонемох (прикладі: **кота** — **кот'а**, **на** — **н'а**, **Коч'ана** —
коч'ан'а, **была** — **был'а**, **вал** — **вал'!**, **потак** — **пот'ак**, **дака** —
д'ака і т. п.). Істе одношенє характеристичне і за общеукраїн-
ски язык.

б) Парні фонемі **р** — **р'** стретаю ше у велькей часці преу-
чованих бешедох, виключуючи причерговски шарипски, дзе пре
диспалаталізацію **р'** щезла його релевантносць; значи, там нет зви-
чайні за други бешеди фонологийні опозиції як цо то: **вір** —
вір'!, **рат** — **рат'**, **вар** — **вар'!**, **дер** — **дер'!**, **пер** — **пер'!**, і т. п.
У диспалаталізації **р**, у указаней бешеди тиж ше манифестує вплив
суседних восточнословацких бешедох на вименку фонологийней сис-
теми українских.

в) Фонемі **с**, **з** маю палаталні корелати **с'**, **з'**. Заш лєм, пала-
талні фонемі **с'**, **з'** у заходней часці локальних бешедох, починаю-
ци зоз долину річки Ладомирки, у одредзених фонетичних поло-
женьох (опрез і<ъ, опрез прасл. е і не на концу слова) реалізую
ше у форми палаталних позиційних варіянтх **ш'**, **ж'** напр.: **ш'іно**,
ж'іл'а, **ш'аті**, **ш'ато** — **ш'вато** і т. п. У тим видно вплив польского
языка на локальні українски, а тиж і восточнословацкі бешеди. Заш
лєм тот процес кумуляції **с'**, **з'**>**ш'**, **ж'** не залапел бешеду южно-
спішских українских диялектних островох (Завадка, Порач, Сло-
винки, Гельцманівци і др.).

г) Звонка корелативних парох палаталносці — непалатално-
сці находза ше шлідуюци фонемі: суцаці **ж**, **ш**, африкати **ц'**, **дз**,
ч'. Суцаці **ж** і **ш**, як і у общеукраїнским языку, стретаю ше лєм
у форми твардей подфайти. Восточно од вододзелєня Ви-
равки і Удави мегше **ш'** на месце африкати **ш'ч'** (**ш**) зявює ше
як фонетична варіянта остатней. Палаталне **ш'** стретає тиж і на
месце фонемі **ч'** у бешеди валалох: Збина (Збойне), Рокитов (Збуд-
ски і Гуменски), Новоселица, Бенятина, Пудгород і Иновец. Афри-
кати **ц'**, **дз'**, **ч'**, **дж'** у окремих бешедох прецерпели диспалаталіза-
цію рижних ступньох, од чого і завиши їх реалізація у форми
палаталних і непалаталних факултативних варіянтх. Істочапне
як процес диспалаталізації **ч'**, **дж'** облапел лєм валали сиверного
Спишу (Вельки Липник, Фольварк — Страняни, Орябина, Якубяни,
Вельки Сулин і з часці Каменка, Литманова і Кремна — Крем-
пах), диспалаталізація **ц'** рижних ступньох витворює ше у векшей
часці преучованей диялектней обласці. Од ступня диспалаталіза-
ції африкатох **ц'**, **дз'**, **ч'**, **дж'** у окремих локальних бешедох завиши
їх реалізація у форми палаталізованих або непалаталних факул-
тативних варіянтх. У общеукраїнским языку африкати твораю ко-
релативні пари палаталних — непалаталних фонемох: **ц** : **ц'** =
дз : **дз'**.

Б) Корелативні одношеня

1) Шор геминированих (удвоєних) фонемох у закар-
патских українских бешедох (за розлику од других) нет пре їх
упросченє. У общеукраїнским языку на месце старих зединєньох
палаталних **д'**, **т'**, **н'**, **л'**, **з'**, **с'**, **ж'**; **ш'**; **ч'** + **ь** і — пре пад слабого ре-
дукованого **ь**, консонант **ь** ше злял зоз предходним палаталним кон-
сонантом, а як резултат того зявели ше удвоєні **д'д'**, **т'т'**, **н'н'** итд.,
котри ше на такі способ нашпи у єдним складзе. У закарпатских
українских бешедох корелативні удвоєніх і прости палаталних фо-
немох щезла як резултат фонологийного зліваня початку і конца
тих геминированих палаталних консонантох до упрощених пала-
талох.

2. Опозиція недзвонкосці і дзвонкосці твораю
корелативні шор іі корелативних парох: **ф** : **в=п** : **б=т** : **д=т'** : **д'=с** :
з=с' : **з'=ш** : **ж=ц** : **дз=ч** : **дж=х** : **г=к** : **г**. Други фонемі не
твораю корелативну пару по дзвонкосці і недзвонкосці. То — фонемі:
м, **н**, **н'**, **л**, **л'**, **р**, **р'**, **ь**. Пре одсутство фонемох **д** і **ф**, у українским
языку єст дзевец корелативних пар по дзвонкосці і недзвонкосці і
два тریفонемово зединєня **п** — **в** і **к** — **х** — **г**. За розлику од
общеукраїнского языка, у преучованих бешедох, подобне як і у
других славянских языках, опозиція дзвонкосці і недзвонкосці ше
неутралізує (нет ей) у слабым положеню. Таке одсутство неутраліза-
ції недзвонких і дзвонких фонемох на концу слова, окрем украї-
нского языка маю суседні мадярски і румунски язык.

Слаби позиції за недзвонкосць і дзвонкосць консонантох, у ко-
трих приходзи до неутралізації або нерозликованя дзвонкосці і не-
дзвонкосці у преучованих бешедох шлідуюци: 1. положєне на абсо-
лутним концу слова, 2. положєне опрез недзвонких консонантох і 3.
положєне опрез дзвонких консонантох. На абсолютним концу слова
шицки дзвонки консонанти поставаю недзвонки, окрем лабиодентално-
го **в**, котре у датим положеню переходзи до білабіяльного **В**. Значи, у
слабей позиції виступаю лєм недзвонки варіянти слабих по дзвон-
косці — недзвонкосці консонантских фонемох. По тей прикметі ше
закарпатски бешеди, ведно з другима заходноукраїнскими, розликую
од других українских диялектх і литературного языка, у котрих
позиція на концу слова моцна. У тим положеню у ніх не приходзи
до неутралізації дзвонких і недзвонких фонемох, т. є. у датим
положєню ше затримує дзвонкосць. Розлика межди преучованима бе-
шедами і литературним вигваряньом обачліва тиж і у тим же у
остатнім асиміляція дзвонких зоз недзвонкими у стредку слова досі
огранічена¹⁰, наприклад: **вохко**, **лехко**, **ніхті**, **кіхти**, **пол'ахті**, **допо-
мохті**, **любіхті**. Асиміляція недзвонких зоз дзвонкими у стредку сло-
ва або сандхию у литературним українским вигваряню стрета ше
частейше, гоч у сандхию дошлебодзєне і паралелне вигваряє з
недзвонкими пред дзвонкими консонантами, наприклад: **молод'ба**,
кіз'ба, **водз'ал**, потим — **ходжбы**, а — **ягже**, **якбы**, **оз'де**. Але до-
шлебодзєне тиж і двоєке вигваряє — **ніз болит'//ніс болит'**, **наж**

¹⁰Курс сучасної української літературної мови, том 1. Киев, 1951, б. 202.

брат//наш брат, п'іджбіла// піч біла, піг за роком//рік за роком и т. п.¹¹.

Лабіально-зубне в у українським літературним язиком, укључуючи и преучовани бешеди, ма характер сонорного консонанта, прецо ше у розпатраних позиційох не неутралізує, але затримує дзвонкост у форми лабіодентальних варіантох в (v пред вокалами окрем і), в' (пред і) и білабіяльного у (=w на початку слова пред консонантом, опрез консонанта, после вокала опрез консонанта або у паузи) наприклад: вулиц'а, вітер, в'іст', воук, п'обуйний, мау, упау итд.¹² Зоз тоту ше прикмету українськи язик, ведно зоз словацьким, розликує од польського и чеського, у котрих приходзи до неутралізації в на концу слова, а тиж и опрез недзвонких консонантох пре його асиміляцію до недзвонкей варіанти ф, наприклад: лафка, дроф и т. п. Зоз подобну факту неутралізації стретаме ше и у часці українських и восточнословацьких бешедох Спишу и Шарішу, цо пошлідок впливу сусідних польських бешедох.

У вязи зоз розпатраньом одношення дзвонкості и недзвонкості у локальних українських бешедох треба ище додац заувагу котра ше одноши на характер сонантох р, р', л, л', н, н', м, чия дзвонкост, подобне як у обіеукраїнським язиком, за розлику од російського и з часці од словацького язика, прелевантна (недиференціююца) прикмета, понеже вони фонетично дійствую як дзвонки на предходни недзвонки консонант (напр: з нами, з нима, з міста, зривати итд.).

Корелация назальности

Носни м, н ше спрам одвитуючих лабіяльних и зубних консонантох находза у шлідуючей корелатії: м:б, п=н:д, т=н':д', т'=н':д':т':.

Пре одсуство палаталней удвоєней фонемі н': (=н') у локальних бешедох корелативним назальности випатра дакус иншак, як у українським літературним язиком, дзе вона ма форму: м, б, п =н: д, =н': д' т' =н': д' т':.

После предходного препатрунку мож приказац консонантську систему локальних українських бешедох у форми шлідуючей таблічки:

		Корелация палатальности							
		-	+		-	+			
Корелация дзвонкості	+			в г	з з'	ж			
	-			ф х	с с'	ш	Корелация завсрања		
Корелация назальности	-			т т'	п к	ц	ч		
	+			д д'	б г	дз	дж		
				н н'	м				
				р р'					

Розлики у фонологічній системі консонантських фонемох у окремих локальних бешедох у шлідуючим:

1. У бешеди причерговської обласці Бардейовського и бывшего Сабіновського району кончала ше дефонологізація р' > р, прецо у фонологічній системі бешеди датеї діалектней обласці одсуствує фонема р' и корелация палатальности достава форму: т: т' = д: д' = н: н' = с: с' = ш: ш'. Окрем лабіяльних, веларних и преднеязичних африкатох звонка корелативних парох палатальности — непалатальности, у датеї бешеди фонемі с' и з' виступаю у форми кумулятивних варіантох ш' и ж'.

2. У бешедох заходно од річки алДомірки (окрем южноспішських українських діалектних островох) як результат процесу кумуляції фонемі с' и з' ше виражую зоз варіантами ш' и ж'.

3. Африкати ц, ч, дз, дж не творя корелативни шор палатальности — непалатальности и у векшій часці преучованих бешедох реалізую ше у форми палатальних варіантох ріжних ступньох палатальности.

Препатрунок системи консонантських бешедох указує на ей незначне дзелєнє и вельо векшу тирвадосц у поровнаню зоз вокалську систему. З цильом поровняня, укажеме ище систему консонантських фонемох українського літературного язика.

		в	г	з	з'	з'	ж	ж'
		ф	к	с	с'	с'	ш	ш'
т	т'	п	к	ц	ц'	ц'	ч	ч'
д	д'	б		дз	дз'		дж	
н	н'	м						
л	л'							
р	р'							

¹¹Исте, бок 203.

¹²Исте, бок 133.

и його захорних бешедох

			в	г	з	з'	ж
			ф	х	с	с'	ш
т	т'	т'	п	к	ц	ц'	ч
д	д'	д'	б		дз	дз'	дж
н	н'	н'	м				
л	л'	л'					
р	р'						
	ј						

У українським літературним языку фрикативне ф припознате як самостойна фонема аж у остатнім часе. у заходних українських бешедох тиж ест g, а нет удвоєни (геминировани) палатални консонантски фонем.

Друковане у час. „Дукля”, ЦК КСУТ
Прешов, 1961, бок 104—110.
Превжате з книжки „Наукові записки”
8—9 (Пряшив 1979—1981.).

Иштван УДВАРИ:

О ПИТАНЮ ВПЛІВУ РОСИНСКИХ ГРАМАТИКОХ НА ЗАКАРПАТСКО-УКРАЇНСКУ ПИСМЕНОСЦ 18. ВИКУ

(Спрам материялох гайдудорожских урядових діловних доку-
ментох Йоана Копчая)

Преучуюци урядо-діловни документи 18. вику, котри напи-
сани з кирилицу и котри ше учинлює до кругу закарпатско-україн-
скей писменосци, мож замерковац же ше, починаючи од 70-тих рокох
18. вику, язык документох поступне меня. Баржей або меней ясно
прецагаю ше два тенденції: тенденция архаїзації, врацане на чисто
церковнославянски норми — з єдного боку, и моцнене російского
впліву на літературни язык гевтого часу — з другого боку¹.

Остатні углядни представитель напрямѹ котри ше ориєнтовал
на староукраїнски літературни язык бул И. Брадач², котри писал
діловни документи на прекрасним українським языку. У вязи з тим,
окремну увагу заслужую діловни документи Й. Копчая, котри ошви-
цую давни обставини вименкох узуалних нормох закарпатскей ва-
рианты українского діловного языка, понеже нам досц добре позната
авторова животна драга, образоване и діялносц. Перши предстали-
тель напрямѹ котри ше ориєнтовали на російски літературни язык,
здобували образоване у Бечу и отамаль и принесли свойо язычни
идеали.

Иван Копчай народзени 1745. року у бувшей шарипскей жу-
панії, у українським валале³ котри ше находзел у Маковицкей доми-
нії. На школи пошол (як manumissus) понеже го гроф Селепченї,
кед видзел надареносц того крипацкогo хлапца, ошлебодзел од
рабства (manumissio). Стредню (латинску) школу Копчай закончел
у Кошицох, а теологийне образоване здобул у бечкей школи, у так-
воланим Пазманеуме.⁴ После пшвецования за священїка, вон три роки
робел у жупанії Саболч, у валале Уйфегерто (Újfehértó). 1774. року
Копчай бул поволани до „Теологийней библиотеки и на Мукачовски
школи”, дзе будучим священїком преподавал морал и догматику.⁵
Кед жительом городу Гайдудорогу требало парохийного священїка
котри зна добре по мадарски, з вельочислених претендентох на то-
ту длужносц 1793-го року бул избрани Йоан Копчай.⁶ Ту вон робел
16 роки. 1777. року, понеже ше зражел з городским начальством пре
материялни причини⁷, И. Копчай бул премесцени до Вельких Лучкох,
а идуцого року, пре погоршане здравя, премесцени є до Виноградова.
Як шведочи єдна з познейших Копчайових молбох, вон у Вельких
Лучкох и у Виноградове, понеже там не було учительох, бул при-
мушени учиц и дзеци.⁸ 1796-го року нашол ше у Шаторалуйгелю
(Sátoraljaújhely) на длужносци парохийного священїка и подаржи-

дьякона, декана у такволаней „уйгельской церкви“. Од 1801. року до смерци Копчай жил у Ужгородзе, як член висшей церковней иерархий.⁹ Тиж познате же вон од 1801. до 1802. року бул вице-перфект семинарії.¹⁰

И. Копчай бул типови представитель закарпатско-українского священства 18. вику, котре було активне у жупанії Саболч и у Гайдужским округу. Споза нього остали вецей як двадо урядово-діловни документи, написани на трох языках (на урядовим латинским, на мадярским и на „кнїжовно-славянским“). На латинским языку зачувани и два його теологійно-філософски трактати.¹¹ Понеже бул гайдудорожски и шатораляуйгельски парохиялни священїк, вон особне водзел матични кнїжки. У Гайдудорогу вон призначки правел на кнїжовно-славянским языку, а у Шатораляуйгелю — на латинским. Копчайова особа и діялносц заслужу увагу и прето же вон мал особни контакти и вязи зов найвекшим руским валалом у Бачки — зов Керестуром (Bácskeresztúr), дзе жил и робел його власни брат.¹²

У Ниредьгазким грекокатолицким епархийним архиве зачувани 11 Копчайово декански циркуларни писма, з котрих една часц написана у двох прикладніках: еден за Надудварски район (Nádudvar), а други за Дадайски (Tiszadada). Праве тоти документи предмет вигледованя тей статї. Медзи спомнутима документами окрему увагу заслужуе циркуларне писмо од 14. юлия 1782-го року, котре вязане за церковни реформи австрийского владара и мадярского краля Йосифа II. За запровадзоване реформох административного, дружтвенного и економского характера, Йосифови II требало точни и сигурни податки о числї жителях Мадярской. Прето вон 1784. року обявел декрет же би ше у Мадярской по австрийским моделу окончело попис жителях и нумерацию хижох.¹³ Вельо скорейши попис жителях, котри вон специялно окончел 1782. року, створел условия за обачливе злєпшанє положеня нїшого, з його точки патрєня, найважнїшого пасма священства, котре мало мощну и каждоднюву вязу з народом.¹⁴ Познате же Йосиф II свою церковну политику водзел у духу идеяох абсолютного просвищованя. Вон ше намагал же би ше священство, окрем з церковно-религїозну діялносцу, занїмало и з окончованьом державних, дружтвених и просвитительних задачох. Вон тримал же священїк муши буц державни чиновник, котри ше окрем „чистей и рационалей служби богови“, муши занїмац и зов ученьом, воспитованьом, сполньованьом державних декретох и окончованьом других задачох. Попис жителях котри зробели парохийни священїки и котри пообщели церковни деканє ше и по цилю и по своїм характере зошцим розликує од пописох котри ше находза у историйно-статистичней литератури.¹⁵

Як парохиялни священїк у Гайдудорогу, Копчай бул источасно и на длужносци подархидьякона, декана долнього Саболчу и Гайдужского округу. За язычни узус Долньосаболчской або Дорожской церкви, котра мала 20—22 парохий, характеристични синкретизем: една часц вирних бешедовала по мадярски, а друга двоязычно: по мадярско-українски або по мадярско-румунски.¹⁶

Язык литургїї у векшим числє парохийох бул церковнославянски, а у шейсцох парохийох — румунски. Тоти языки функционо-

вали и у церковно-парохиялних школох. Векшина священїкох походзела зов двоязычних саболчских и сатмарских валалох и знала 3—4 языки: латински, украински, мадярски и, ридше, румунски. Зависно од обставинох, на тей території ше хасновало рижни языки. При тим за хаснованє того або гевтого языка не замерковани нїяки прициски. Главну улогу мали практични причини, понеже ше националне питанє у тим часе ище не видвоєло до першого плану. До гайдудорожской, найвекшей парохий у мукачовской епархий, одредзовали священїкох котри знали добре по мадярски,¹⁷ а до парохий з церковно-славянским литургїйним языком — ище и неоженєтих. Деканє (намеснїки, подархидьякони, вицеархидьякони) дописовали ше з чиновнїками жупанїї на латинским языку, котри бул теди урядови, а ридше на — мадярским; зов церковнима висшима власцама — на латинским и кнїжовним славянским языку, а з вирнима — лєм на мадярским языку.¹⁸ Андрей Бачински,¹⁹ котри 12 роки робел у Гайдудорогу (1758—1770), и од 1763. року бул архидьякон жупанїї Саболч и гайдудорожского округу, розуми ше, барз добре познал язычни узус котри настал на тей території. Прето вон, после прилапйованя епископства (1772.), предлужел з тоту праксу.²⁰

Наприклад, уж у спомнутим циркуларним писме, Копчай дава инструкції за попис жителях на славяноросийским языку. Одвити (статистични податки) зов конкретних валалох давали месни священїки на мадярским або на латинским языку; одвити зов двох валалох — Búj и Venesellő написани на закарпатской варианти литературного украинского языка. Увагу прицагує факт же ше язык Копчайового циркулара, котри образованє здобул у Бечу, досц розликує од языка одвитох зов двох спомнутых валалох, не лєм на орфографичним, але и на лексично-граматичним уровню. (Опять Прилог 5 и 6).

Преходзиме на кратку лингвистичну анализу спомнутых документов.

Х а р а к т е р и с т и к и г р а ф и ї

1. Графия рукописох И. Копчая типологично ше розликує од сучасних закарпатско-українских рукописних документах його часу. Една зов характеристичних графичних прикметох Копчайових рукописох тот же вон не хаснує традицийни скрацованя — знаки скрацованя, зауваги и знаки над шориком на концу слова, окрем лигатури и, котру ше хасновало на початку поєдинєчних словах. Копчайово одступанє од традицийних славянских скрацованьох, котре настало, як ми ше видзи, под росийским впливом,²¹ а ж и визуально розликує документи котри вон написал од закарпатско-українских рукописох 80-тих рокох 18. вику.

2. Копчай баржей або меней дошлїдно прави розлику у означованю складового i и нескладового j. Окрем знака над шориком над й, вон не хаснує нїяки други знак над шориком. Ту ше очиглядно чувствує вплив „Росийской граматики“ М. В. Ломоносова, котри пише: „У церковних кнїжках ест вельке число знакох над шориком, але векша часц превжата од Грекох без потреби. У новым писме хаснує ше лєм одну смужку над вокалами за означованє рижного акцента... и квачку над й за означованє краткосци. Шицки други

з правом вихабени".²² „Що ще дотика знакох над шориком, у ма-
дярских топонимох и антропонимох, треба их похопиовац як вплив
мадярскей абецеди". (О тим опать далей).

3. За означоване гласа е Копчай хаснуе букву е (у нашей
транслитерації е), а на початку неславянских словох, наприклад
у мадярских топонимох и антропонимох, вон хаснуе (гоч не дошлїд-
но) букву э.

по указу его эцеленції 4, нїръ-эдыгаскому 2, эркенизму 6, 11, **Іоань**
Эрїшъ DM ház 1778, 1780; **циганинь эларскїй** DM ház 1788, **Сара**
Эрїшъ DM ház 1788, DM ház 1792; **парохъ нїръ-эдыгаскїй** DM h. 1780,
Ладиславъ Эрдели DMh. 1785.

Без огляду на то то же ше буква Э у южноросїйскей писме-
носци хасновала уж у 17. вику, Копчай ю хаснуе, заш лем, як ре-
зультат впливу велькорускей ортографичней традиції. Перша росїй-
ска граматика на мадеринским язїку (1738.), автора Адудурова,
котру видал Б. А. Успенски, так одредзуе сферу хаснованя букви Э,
котра достала право гражданства под час панованя Петра I: „§ 49.
Медзи вокалами находзиме двочке Э, точнїйше е и Э. . . Э ше ха-
снуе лем у странских словох, а вигваря ше у шицких случайох // так
як нашо е после консонанта, як наприклад у словох: Этимологія,
Эврова, Эклїптика и др."²³

4. За означоване гласа О Копчай хаснуе букву О. Букву w
при ньому мож ридко найсц, и то лем на початку слова: w **рошскому**
2, 3, **по вбькновенїю** 10, **втврїя** 11, **wщїцахъ** 11, **wсїнному** 11
итд. на концу присловнїкох, котри настали од прикметнїкох, вон
дошлїдно пише букву о а не w, як цо то у церковно-славянских
граматїкох. Поровнай: **скоро** 3, 6, 7, **братолубовно** 8, **жестоко** 7, 8,
особливо 8, **явно** 11 итд.

5. За розлику од церковно-славянскей графїї²⁴ глас и у Коп-
чайових матерїялох означени дошлїдно на початку, на стредку и
на концу слова з истим знаком — букву У. За розлику од других
закарпатско-українских библиофилох, вон не хаснуе букву ОУ, ані
букву 8.^{24a} Поровнай: **по установленїю** 6, **умолити** 6, **по указу и уч-**
режденїю 6, 8, **с уболшанїемъ и уменшанїемъ** 7, 8, **на семъ указѣ**
11, **усиловатися** 11, **угерь**, DMh 1786. итд.

То тиж результат росїйского графичного впливу. Поровнай:
оу Венчеловѣ сѣма, рок8 1782. **Vencselló, аз полъ милѣ оугорекой**
рахдеса, оу Верцелѣ, оу Пасабѣ, оу Ібранѣ, б8лянскїхъ 1782 **Vúj.**
Поровнай: Прилог 1, 5 и 6.

6. Гласовну групу і+а, а тиж и 'а, вон означуе з едну гра-
фему — і-а.^{24б} (у нашей транслитерації — Я): на **гарнїмъ соборѣ**
11, в **случай-ахъ** 11, **препошлетєі-а, на рі-адѣ** 11 итд.

7. Копчай хаснуе букву Г, характеристичну за шицку тедишню
українску писменосц,²⁵ котра означуе експлозивне g: **гелшанскому**
6, 7, **въ Дорогу** 2, 6, 7, 8, 11, **солгабирó** 7, 8 итд.

8. За розлику од своїх закарпатских сучаснїкох, Копчай и у
логографїї розликуе Ъ и Ь, гоч не вше дошлїдно. **Нїръэдыгаскому** 1,
день 1, **нїру эдыгаскому** 3, **вручаюсь** 6, 7, 10, 11, **господьствамъ** 6, 7,
8, 11, **Пазонъ** 10, **Іоаннъ Баранъ** DMh. 1778. **Стефанъ Лендбель, Ми-**
хаилъ Кокенъши DM ház. 1790, **Георгїй Медьени** DM ház. 1791,

обытель дебрецинскїй DMh. 1779, **Андрей Ньеште** DMh. 1788, **коваль**
DMh. 1790, **годъ** 7, 8, 11, **указъ** 3. У закарпатско-українским швид-
ким писаню 18. вику не було униформносци у хаснованю знакох
Б и Ь.²⁶ Рїжнї правописнї школи швидкого писаня не розликовали
їх як рїжнї графемї, бо хасновали лем Ъ або лем Ь. А у пракси
Копчайового часу у епископским урядзе, у урядзе А. Бачинского,
хасновало ше лем Ъ. Тото графичне зявене стреднеболгарского, мол-
давского походзєня, одражуе ше и у сучасних друкованих роботох.
У першим друкованим памятнику закарпатско-українских бешедох
часте зменьоване Ъ и Ь толкуе ше з тоту узуралну норму сучасней
логографїї, а нїяк з друкарску гришку, як ше скорей предпо-
ставляло.²⁷

У транслитерації мадярских презвискох мєткї знак указуе
и на то то же у Копчайовим вигваряню, у складзе зок українским
вигварянєм, е не палаталїзовало предходнї консонант. Значи, ані
го не означовал.

9. Гласовну групу Ot на початку слова Копчай приказуе з
лигатуру ō

10. Роки, днї, мєнаци и числа вообщє, вон означуе з одви-
туюцима буквами.

11. У словох странского походзєня Копчай не хаснуе букви:
Ө, Ǟ и V.

12. Буква ъ, як то рефлектованє у мадярских презвискох, при
Копчайови означуе глас і: **Андрей Ярїѣ** DMh. 1766, **Михаилъ Фєйрѣ**
DMh. 1781, **Николай Цѣфра** DM ház. 1782, **Михаилъ Пазонѣ** DMh.
1777, **Іоанъ Жаданѣ** DMh. 1779, **Георгїй Белинѣ** DMh. 1779, **Нїруадон-**
скому 3, **бїрянскому** < m. Biri, **нїръ-эдыгаскому** 2. Таки способ пи-
саня склада ше з общеукраїнским вигварянєм букви ъ, на цо ука-
зовал Ломоносов.²⁸ Транскрипция мадярских презвискох шведочи о
тим же буква ъ означовала палаталносц предходного консонанта.

Треба ше окреме застановиц на питаню як Копчай писал ма-
дярски слова. Познате же українски священїки, котри були на служби
у жупанїї Саболч и у Гайдужским округу, розлично, зависєно од
уровня знаня мадярского язика, преношєли на писмо глас мадяр-
ских топонимох и антропонимох з вокалами: á, é, ő, ő, ü. Наприклад,
розширене у Гайдудодрогу мадярске презвиско Görgög у матичних
кнїжкох того городу дате у найрозличнїйших графичних варїантох:
Гюрюгъ, Гюрюгъ, Гюрюгъ, Герекъ Гөрөкъ, Гөрөгъ, Гюрїгъ Ги-
рїгъ итд.

Понеже бул совершенно билингвални, Копчай ше, пре лєпшу
идентификацию, стретал, як найлєпше могол, точно пренєсц мадяр-
ску антро и топонимику. Понеже у кирилицї за означованє мадяр-
ских вокалох á, é, ő, ő, ü не було одвїтуюци букви, як сом уж
гварєл, Копчай похасновал знаки над шориком зок мадярскей абе-
цеди. Мадярску фонему á означовал з кирилску букву á: **Рáцъ, Ко-**
вáчъ, Лукáчъ, Бáба, Лázáръ, Кáллаи, Дудáшь, Мєсáрошъ, Жадáнъ,
Силáдъ, Боднáръ, Бáтори, Олáгъ, Гáль, Сакáль, Пáлликанъ, Горвáгъ,
Погáчáшь, Ташнáди, нánáнскїй, кáллóшємѣнскому итд.

Фонему литературного мадярского язика é, Копчай означуе
з букву é, ъ и з групу буквох — ей.

Слова зок é при Копчайови рефлектує писани литературни

мадярски форми: Эрде́ли, Меса́рошъ, Не́метъ, Се́келъ, Ре́весь, Ко́кеньешди, Гьо́керъ, ~ Дьо́керъ итд.

У формах зоз ъ (и) одражена една зоз диялектних реализацийох мадярской фонеме *é* — други гласі, а група буквох -ей одражуе другу диялектну реализацию фонема *é* — заварти дифтонг *ei*.²⁹ Поровнай: Фе́ръ ~ Феи́ръ, Бели́нь, Секли́нь, Нимети, Фе́рвари ~ Феи́рвари, Керика́ртó, Силешъ, Бёсёрми́нь, Котилверё, бёсёрми́нско-му, рацфе́ртóвскимъ, пенислецкому, калло́-шемънскому; ейркенизскому 3, 5.

Место фонеме мадярского литературного языка *ó*, углавним ше дошлїдно зявюе кирилске *ó*, а ридше група буквох -ов, котра представля диялектну варианту датеї фонеме — заварти дифтонг *oi*. Поровнай: Тóгъ, Сабó, Керекя́ртó, Фарагó, Пóка, Мошолугó Біро и тд. Тиж так и: Велико-Калловъ, Товъ, собословскій (калвинъ).

Мадярске *ö* Копчай пренопи зоз *ö*: Кóкеньеши, Кóкеньешди, Гóрoгъ, Кóрoши, от Лóка, Бёсёрми́нь и подобне.

Место мадярской фонеме *ö* при Копчайови ше найчастейше стрета *ö*, *ö*: Эрóшь, Кóрoши, Кóсеги, Кашкóтö, Сóке, Тенгелветó, Кóвáри, Текерó итд. Ридше ше находзи ю Чóсь, Сióке, Сióлюши, итд.

Мадярски гласи *ü* иї Копчай пише з букву *ю*: Бю́дь, Шю́тö, Сióчъ, Керióлö, Ювешъ, а ридше: юв (юв): бióвдянскому, Сióвчъ, Фióвзири. Тоти форми одражуе не лем лабиализацию и палатализацию, але и длужину мадярского вокала *ü*. Слово Шикетъ не представля литературну форму *Süket*, але диялектну *Siket*.

Фонетични характеристики

1. *je > je* едниъ 1, 2, 11, едного 2.
 je > o однакожь 4, осїнному 1, 10.
2. *Tort, tolt, tert > trat, tlat, tret* на сохраненїе 2, возвратитися 4, возвратитися 4, гладъ 5, въ власти 3, пребывающе 6, средствомъ 7, *Tort, tolt, tert > teret, tolot*, у шицкого штирох словох: переселилъ 6, перелагаю 9, переменяю 9, головный 3.
3. *ort > rat* разумють, 2, 6, равнымъ 2, ради раздаенїя 3, расположенїя и подобне.
ort > rot дорослыми 11.
4. *dj > žd* обще зявене: принуждаются 2, прежде 2, 11, нужду 4, 11, учрежденїе 3, 11 итд.
5. *tj > šč* обще зявене: пребывающе 2, творяще, наступающему 2, будущаго 2, 6 итд.
6. *o, e* у новозавартим складзе *> o, e*: в угорскомъ царствѣ, 2, число схисматиковъ, лутерановъ, колвинїановъ и жидовъ 11, и др. Копчайова мацеринска *i*-кавска бешеда, бешеда Маковици — восточного Шаришу — одражена при ньому лем у едним слове: на яри́мъ соборѣ. У Копчайовим родзеним валале, у Долнім Мירוшове, *o* и *e* у новозавартих складох дава рефлекс — *i*, окрем положеня после сушцащих: м'ід, л'ід, н'іе, п'ік, фг'ік... але: вечур, ящюрка, чюлка, щотка.³⁰ Слово шпанїлскій (воскъ) представля ческу форму *španělský* або словацку форму *španelský*.

7. Форма *мѣиъ* представля зявене характеристичне за югозаходни украински бешеди, дзе фонема *e*, котра стої пред складом котри почина зоз палаталним консонантом, постава узна и переходзи до *i*.³¹

8. *š, č, šč, ž + e > š, č, šč, ž + e*: нашему 2, 4, 6, 8, обличень 4, вашему 3, 4, на б вшемъ 5, четыре 6, творящему 6, и подобне.

Даскельо слова у вязи з праксу епископского уряду А. Бачинского: *e > o*: въ нашей діецеzii 1, 2, 11, мукачовскій 4, 6, всемилостивѣише 4.

У слове большое обачуе ше російски вплив, понеже ту нет украински фонетични условия за переходзене *e* до *o*.³² Вироятно же ту ма место зявене аналогїи котре настало на украинской основи, а котре було розширене уж у литературним языку 17. вику.³³

9. Копчай вообще не ма применовніки церковнославянского походзена, характеристични за закарпатску варианту украинского діловного языка другой половки 18. вику: во, со, ко, у котрих *ъ* у слабий позициї переходзи до *o*.³⁴

10. Копчай тиж не ма ані комбинациї **БЫ, ГЫ, ХЫ, ЖЫ, ЧЫ, ШЫ** котри жили и ище жию у його родзеним городзе.³⁵ Комбинациї **ШЫ** котри жили и ище жию у його родзеним городзе.³⁵ Комбинациї носци другой половки 18. вику. То звязане з тим же векша часц церковних особох була по походзению зоз заходно-закарпатско-українской язичней територии. Склопи **ЖЫ, ЧЫ, ШЫ** часто ше стретаю у церковноділовней писменосци другой половки 18. вику и хасную ше у урядоводіловних документох урядох М. Олшавского и М. Бачинского.³⁶ Склопи **БЫ, ГЫ, ХЫ, ЖЫ, ШЫ** часто ше стретаю и у славяноросійской граматики А. Коцака, котри походзи зоз жупаний Шариш.³⁷

Морфологични характеристики

У Копчайових рукописох представени заходно-закарпатско-українски, церковнославянски и російски литературни форми.

Меновники

У дативе еднини хлопского роду стрета ше лем законченя: -у, -ю: къконцу 4, по указу 4, народу 5, указу 11, и подобне.

Номинатив множини хлопского роду. У тим припадку ше по правилу хаснуе законченя -ы, и, а ридше *e*: францишкани 2, родиче 4, калвинисте 11. У остатних двох словох *e* лемковска диялектна характеристика.³⁸

Датив множини хлопского роду ма закончене -омъ; у двох прикладах: -амъ, (-ямъ). Превладоване законченя -омъ толкуе ше з даскелїма причинами: з впливом церковнославянской норми, з впливом нормох закарпатско-українской церковно-діловней писменосци 18. вику и з тим же афикс -омъ бул у дзепосдних закарпатско-українских бешедох, та и у Копчайовой мацеринской бешеди. Локатив множини хлопского и стреднього роду на -ахъ, -яхъ: по всѣхъ пределах 4, о тыхъ военникахъ 4., въ всѣхъ случаяхъ 11, въ филиалахъ 11, о калвинистахъ, по установленїяхъ 4 итд. У диялектох Копчайового часу тот припадок мал даскельо законченя: -охъ, -ѣхъ, -ихъ, -ехъ, -яхъ.³⁹

У форми локатива матерехъ 2, 7 ше тиж чувствує Ломоносовски вплив: „Мать, матери; дочь, дочери приходза од матеръ и дщерь и прето ше у обидвох числох меняю по припадкох зоз старима законченями”.⁴⁰ Так ма и М. Смотрички: о тѣхъ матерехъ. Поровнай Копчайово: о вещахъ 11.

Прикметніки

Копчай не вше розликує пременку твардих и мєгких прикметнікох: о сѣнному 1, 10, искренній, 2, нижнаго 3, по древному, на всегдашное 9 и под.

Але: нижнаго 3, на прежнее 3 итд.

Таку парадигму остатнього слова дава и Ломоносов.⁴¹ У генитиве єднини хлопского роду ше вше находзи законченє -аго, -аго: дороцкаго 6, большаго 11, меньшаго 11, мѣшанаго 11, нижнаго 3, примѣрнаго 5, велико-мигальянскаго 6, тополянскаго 6.

У генитиве єднини женского роду вон хаснує законченя -ья (-ія), -ой, як цо то и у „Російской граматикѣ” Ломоносова:⁴² от августѣшій царици 2, без всякія казни и кары 5, ради щасливаго войны зачатія теченія 5, на потребу нынѣшныя войны 6, на посвященіє церквы новыя балчанскія 9, средствомъ угорско-придворной канцеляри 2, до веси Орошиъ реченной 4, подархидіаконъ столици Саболчанской.

4. Интересантне же у Копчайовой мацеринской (шаришской) бешеди у тим припадку находзимє законченє -ой. У граматикѣ А. Коцака у тей формѣ находзимє законченя: -ья (-ія), -ой.⁴³

У номинативе и акузативе множини стрєднього роду законченя: -ья (-ія): великія гоненія 2, святія мѣста 2, на благія дѣла 5, супружества мѣшанья 11, и под.

Тоти форми фиксовани у Ломоносовой граматикѣ. У Копчайовим мацеринским диялекту у шицких трох родох номинатив и акузатив множини ма -ы. У церковнославянской граматикѣ М. Смотрицкого замєрковани форми номинатива и акузатива плурала: стая, блгая. При присвойних прикметнікох Ломоносов у шицких трох родох дава два законченя: -ые и -ья. У складзе зоз возвишеним жанром циркуларних писмох-порученьох, Копчай хасновал законченє -ья. У вязи зоз тима формами, Ломоносов писал: „Множина прикметнікох будзе: святые, святія. Тота розличносць буквох е и я у родох прикметнікох не прави ніяку подзелєносць; значи допущєне хаснованє обидвох буквох, е и я, у шицких родох, гоч ше мне видзи же е баржей одвитує у хлопским, а я у женским и стрєднім.”⁴⁴ Як замєрковал М. П. Петерсон, тота диференцияция М. В. Ломоносова цалком шлєбодна.⁴⁵

Присловніки

У Копчайових циркуларних писмох дати присловніки настали од прикметнікох з помощью суфиксох ѣ и о: правилѣ 1, летиѣ 4, навѣрнѣ 2, всеароднѣ 2, итд. и немедленно, 2, вѣрно 2, неотмѣнно 4, непремѣнно 5 итд. Ортография невведзєних присловнікох характеристична по рижнофайтовосци. Церковнославянски форми тоти: сѣмо 2, 6, здѣ 4, егда 5, доколѣ и други. Слово семь 1, 5, „сюда” пред-

ставя украинску диялектну форму словацкого походженя. Слово зде (из здѣ) предствя російску фонетичну форму. Мишанє ѣ и е було характеристичне за російску писменосць.⁴⁶ Російску форму ма слово какъ 2, 4, 6; форма гдєлибѣ 4 — польско-чєска.⁴⁷ Вона навелько хаснована у украинским литературним и діловним язикѣ 17. вѣку.⁴⁸ Рижнофайтовосць формох присловнікох потвєрдує же Копчайов язык документох зложєни з розличних генетичних и стилистичних елементох.

Дієслова

У Копчайових документох стрєтаю ше рижни форми дієсловох: перша и трєца особа єднини и множини терашнього и простого будующого часу, форми зложєного будующого и прєшлого часу.

1. особа єднини терашнього и будующого часу: описую 1, извѣщаю 6, вручаюсь 1, 11.

3. особа єднини терашнього и будующого часу: подобаетъ 1, долженствуетъ 1, прійдетъ 3, ознаймится 6.

1. особа множини терашнього и будующого часу: исполнимъ 6.

3. особа множини терашнього и будующого часу: принуждаются 2, изберуть 2, препишють 5, преступятъ 5 и под.

Єднина прєшлого часу: (я) приложиль, царско-угорскій намѣстній совѣтъ, учиниль 2, Александръ Ковачъ переселилъ 6, его еселєнїя определить, ... избралъ... сотворить 9 и други.

Множина прєшлого часу: два францишканы обдержали 2, которїи (военники) свой полкъ... оставили... избѣгли 4 и др.

Зложєни будующи час: извиняти будетъ 1, испрошати, собирати будетъ 5, ползовати не будетъ 6 и др.

Єдну часць дієсловних формох котри Копчай хасновал мож потолковач зоз впливом функционального церковнославянского языка гєтого часу. Форма вручаюсь російска. У тих материялох, котри уключю 380—400 закарпатско-українски документи діловного характера 18. вѣку, дієсловна форма на -сь стрєта ше лєм при Копчайови. То не писарска гришка, бо ше слово вручаюсь стрєта у шицких Копчайових циркуларних писмох и хаснує ше як фраза на концу його циркуларних писмох. Тота форма ше хаснує и у прєписох циркуларних писмох Копчайового часу у графичней варианти вручаюсь.

Траченє елемента -а (s'a), точнѣше, редуция сѣ>сь (с'а) можлива у гєтих восточнославянских диялектох у котрих ше энклитика сѣ хаснує лєм у постпозитивним положєнью, то єст там дзе прєшла до афиксу. У закарпатских украинских диялектох сѣ ше хаснує и постпозитивно и прєпозитивно, то єст пред дієсловом и после дієслова з котрим є у одредзєной формално-семантичней вязи. Прєто логичне тримац ю за повратну энклитику. Рефлексивни афикс -сь, котри ма узко граматичну улогу модификатора, не познати закарпатскоукраїнским бєшєдом.⁴⁹ Його завйованє при Копчайови мож толковач зоз скорейшим резултатом впливу російского литературного языка.⁵⁰

Лексични характеристики

За лексику Копчайових документоох характеристични рижни генетични и функционално-стилистични пасма. Часто ше стрета стилистични вирази уряду А. Бачинского. Поровнай: от ея величества всеаугустѣшня царица 2, средствомъ угорско-придворной канцелларии 2, въ угорскомъ царствѣ 2, наместный совѣтъ 3, учинилъ учрежденіе 3, по древнему правилному обыкновению 3, от пресвѣтлага кесарево-царско-апостолскаго величества 4, всемилостѣвѣнное расположеніе 4, по вѣхъ кесарево-царскихъ наслѣднихъ краинахъ 5 и други.

У метрикох ше находза велі лексични елементи закарпатскихъ народныхъ бешедох. Една часъ диалектизмох вязана за Копчайову оцовщину, заходне Закарпат'е, нѣшка ЧССР. Медзи тима диалекта-ми находза ше и словакизми: **семь** 2, 8, **сюда**; **устости** 2, **беднасть**, **трудное положеніе**; **усиловатися** 3, **стараться**; **столица** 7, **комитат**, **область**; **воякъ** Dmh. 1784 'воин'; **угеръ** Dmh. 1786 'венгр'; **угерка** Dmh. 1786 'венгерка'; **словакъ** Dmh. 1785 'человекъ' говорящий на восточно-словацкомъ диалекте; **млинаръ** Dmh. 1788 'мельник'; **землянь** Dmh. 1781 'помещик'.⁵¹

Друга група диалектизмох була розширена на цалим Закарпат'ю: **русинь**, **руська** Dmh. 1781, 1785 1. 'закарпатский украинец'. 2. 'грекокатолик'; **чижмаръ** Dmh. 1779 'сапожник'; **столяръ** Dmh. 1781, 'столяр'; **жебракъ** Dmh. 1785 'нищий'; **кравецъ** Dmh. 1786 'портной'; **купецъ** Dmh. 1782 'купец'; **убогій**, **убога** Dmh. 1789 'бедный', 'нищий'; **коваль** Dmh. 1788 'кузнец'; **жнецъ** Dmh. 1790 'жнец'; **плата** 5 'одежда'; **учинилъ** 2, 5 'сделать' и велі други. Гу тей групи мож додац мадяризми: **солгабирó** 7, 8, 'уездный начальник'; **жиляръ** 11. **жилярка** Dmh. 1781. 'крестьянин, ненаделенный землей'; **газда** 11 'хозяин'; **югасъ** Dmh. 1785 'овчар'; **кертъ** Dmh. 1786, 'огород'; **телечный** Dmh. 1787 'надельный' и други.⁵²

Що ше дотика латинизмох, Копчай хаснуе форми: **канцелларин** 2, **е ѿеленціи** 3, **каноникъ** 2, 3, **терминъ** 4, **филиаль** 7, 8, **табеллы** 7, 8, **титулъ** 7, 8, **аугустѣшня** (царица) 2, **профессоръ** 1781, **клерикъ** (-) 1782, **ректоръ** (-) 1783, **ассессоръ** (-) 1786 и други.

Понеже не було фахови лексикографийни вигледованя, чежко точно утвердзиц росизми у Копчайових циркуларних писмох. Лексикографийни обробок лексики російского языка 18. вику ище не цалком закончени; вишли лем даскельо пробни лексични статі.⁵³ Гу очиглядным росизмом мож учишліц слова: **указъ** (по указу 7, 8, на семъ указѣ II) **примѣръ** (примѣромъ 5, 6, примѣрное II). Синоним остатнього слова у документоох Копчайового часу, то **прикладъ** **прикладное**. У закарпатско-українской писменосци 17. вику досъ розширени синоним слова **указъ**: **росказъ** = **розказъ**. Слово **указъ** ше стрета лем при Г. Тарковичови котри ше тиж учел у Бечу. Поровнай: **е высочайшимъ оуказомъ** 1794, **изъ всемилостѣвѣннаго царского оуказа** 1796.⁵⁴

Слово **годъ** 7, 8, 11. 'год', тиж росизем. На Закарпат'ю ше го хаснуе у форми **гѣд**, **гуд**, **гѣд** лем восточно од рики Боржави; У народныхъ бешедох заходно од Боржави воно не познате.⁵⁵ Слово **рік**, котре ше хаснуе у лемковской бешеди, при Копчайови ше не стрета.

При ньому найдзени лем його дериват — **прикметникъ** **рочнаго** < **рік**, генитив: **року**. Але вон вжати зоз епископского циркуларного писма А. Бачинского. Бачински ма: **который колвекъ таковой истѣшнѣкъ нѣбѣглицъ** где **лѣбо** **тѣлящійся** и **ву** **яковом** **лѣбо** **санѣ** **пребывающій** и **прешеднаго** **мѣца**, **мая** до **конца** **бѣдѣщаго** **сего** **рочнаго** **авгѣста** **где** **колвекъ** **през** **мѣстнымъ** **оурядомъ** **изнакомится**... 2 июня 1788. А Копчай: ...**который колвекъ таковой иступникъ ѿ избѣглицъ** **где** **лѣбо** **тулящійся** и **въ** **каковомъ** **нибудъ** **станѣ** **пребывающій** и **прешлага** **мѣца** **мая** до **конца** **будущаго** **сего** **рочнаго** **мѣца** **августа** **где** **колвекъ** **предъ** **мѣстимъ** **урядом** **ознаймится**... 21 июня 1778.

Вигледовач російской лексики, Е. С. Капорска, анализуоци драги и способи збогацованя лексики російского языка 18. вику, замерковала же ше у розпатраним периодзе звекнуе число меновнікох котри означую розлични абстрактни и конкретни дії. Една з найактивнейшихъ дополнюющихъ группох неологизмох була група меновнікох на **-ние**.⁵⁶ Зоз невеліхъ прикладоох котри начиншлела Капорска, я при Копчайови нашол два неологизми: **обнародованіе** 3, 5 и **посвященіе** 9. У Копчайовихъ рукописоох ше хаснуе и початне слово (primitivum) за перши меновникъ; дієслово **обнародовати** 5 (общеприпалени синоними: **вѣдомо творити**, **извѣщати**). Що ше дотика слова **посвященіе**, у закарпатскоукраїнской церковно-діловней писменосци 18. вику були розширени його синоними **освященіе** и **поосвященіе**. Копчай хаснуе партицип **поосвященный**, котри ма исти корень як и остатне слово. У Копчайовихъ рукописоох ест вельо слова на **-ніе** (вещей як 50). Од того числа російски, наприклад **уболшаніе**, 7, 8, **уменьшаніе** 7, 8. Синоними слова **уболшаніе** при Тарковичови: **приращеніе**, **приращеніе**; синоним слова **уменьшаніе**, то **оумаленіе**. Поровнай Тарковичово: ... **потребно бѣдетъ согладати** (: по образѣ под Б. положеніемъ 8:) **при исходѣ** **прешеднаго** **лѣта** **аѿчг** (1793) **го** **колико** **дѣиъ** **было?** **Колико** **чрезъ** **рождество**, **или** **населеніемъ** **приболшало?** **И** **колико** **чрезъ** **смерть**, **или** **изшествіемъ** **оумалѣло**. ... **сирѣчь** **ищете** **а** **счисленіе** **числа** **дѣиъ** **в** **матерехъ** **и** **филиалахъ**, **такожде** **прибытъ** **или** **возрастъ**, **и** **оумаленіе** **числа** **дѣиъ** **или** **лицъ**): *summa animarum accrescentia et decrescentia animarum*.) 21-го октября 1794.

За російску урядово-діловну писменосцъ другой половки 18. вику було характеристичне хасноване неологизмох котри ше доставало з помощью суффикса **-ство**.⁵⁷ Вироятно под впливом російского языка Копчай хаснуе слова: **господство** 2, 9 II, **супружество** 2, II. Що ше дотика другого слова, у закарпатско-українскихъ діловнихъ памятникоох 18. вику нашол сом лем його синоними: **ридше** **бракъ**, и вельо розширеншу форму польског походзеня — **малженство**.

На тот способ у Копчайовихъ діловнихъ документоох росизми мож замерковац на вещей язычнихъ уровньох; на уривоно графій, граматики и лексики, вони творя систему. Дзе II. Копчай мог научиц російски языкъ? Як и Таркович, и II. Копчай ше могол упознац з російскимъ языкомъ у мукачовскимъ периодзе (Таркович у ужгородскимъ) своей діялносци, читаюци там російски филозофски и белетристични роботи.⁵⁸ Тей предпоставки, заш лем, противслови тот факт же у языку школярох мукачовской (ужгородской) школы росизми такой факти вообще не найдзени. По моімъ прешвеченю, понеже бул студент школы у Бечу — у главнимъ городзе Габзбургской

имперії, у найвекшим центрі російсько-західно-українських культурних, язичних і других контактах, Й. Копчай ше, як і Таркович, упознал з найвекшими досцигнуцями російської граматичней науки, з часци и з „Російску граматіку” М. В. Ломоносова. Не мож ше зложити з думаньом Й. Г. Коломийца, историчара українского Закарпат'я, котри думал же здобуванє образованя часци закарпатско-української інтелігенції у Бечу могло ослабнути культурни вязи Закарпат'я з Русію и Україну.⁵⁹

СПИСОК КОПЧАЙОВИХ ЦИРКУЛАРНИХ ПИСМОХ

1.	21. септембер 1777.	фасц. 4 число 19
2.	23. фебруар 1778.	фасц. 4 число 37 (у двох прикладнікох)
3.	23. апріл 1778.	фасц. 4 число 37 (у двох прикладнікох)
4.	21. юній 1778.	фасц. 4 число 37
5.	29. август 1778.	фасц. 4 число 37
6.	1. октобер 1778.	фасц. 4 число 37
7.	28. децембер 1778.	фасц. 4 число 37
8.	29. децембер 1778.	фасц. 4 число 37
9.	19. апріл 1779.	фасц. 4 число 37
10.	3. октобер 1779.	фасц. 4 число 37
11.	14. юлій 1782.	фасц. 6 число 50 (у двох прикладнікох)

ПРИЛОГИ:

1. Писмо А. Бачинского Й. Копчайови 2. юнія 1778.
2. Циркулярне писмо Й. Копчая котре одражує вельки вплив уряду А. Бачинского. 21. юнія 1778. Порочнай Прилог число 1.
3. Циркулярне писмо Й. Копчая. 28. децембер 1778.
4. Циркулярне писмо Й. Копчая. 14. юлій 1778.
5. Попис жительства 1782. Вій. Пописовач ше народзел у українским валаде Орло у бувшей шарипської жупанії (нешка Орлов, ЧССР), школяр Мукачовской семинарії.
6. Попис жительства 1782. Vencsell6. Пописовач Ф. Буковски, народзени у валаде Velejte, бувшей жупанії Земплин (нешка Veleaty ЧССР), школяр Мукачовской семинарії.

Преложела: А. Хромш

Зоз книжки Studia Ruosica, Будимпешта 1985.

ОГЛЯДИ, ПРИКАЗИ И АНАЛИЗИ

Олаф БРОХ:

З УГОРСКОГО СЛАВЯНСКОГО ШВЕТА

Шлїдуюци зауваги спричинели два роботи; то тоти:

1. Етнографични материяли з Угорскої Руси, зібрав Володимир Гнатюк, у Етнографичним Збирнику наукового дружтва „Шевченко” у Львовє, видани як том 3. и 4. 1897. и 1898 року, и
2. Руськи оселї в Бачці, од истого автора, у Запискох дружтва „Шевченко”, книжка 22., 1898. року.

Уж вещей раз зоз жаленьом поведзене як славистом мало познате о интересантним малоруским швецє и о народносцох хтори ше з нїм гранїча у восточней Угорскей. Прето би було найсцє добре кед би роботніки на тим полю вигледовали неодложно и у вещей напрямох, понеже ше нагло окончує мадяризованє краю, як и други асиміляційни впливи процив Руснацох; мал сом нагоду о тим бешедовац ище скорей у своїх роботох о поєдиних диялектох того краю. Прето кажде пробованє информованя о тих, досц изолованих, мало познатих Руснацох восточней Угорскей треба з изосцу привитац. Тиж так и не малу збирку легендох и сказкох малей рускей нації, хтору пан Гнатюк позберал з вельким трудом на велїх путованьох по комитатох Мармароц, Берег, Унг, Угоча и Земплин по велїх розцатих валалох и видал як „Етнографични материяли”. Гу тому, виданє прикладне и яснє, поєдини приповедки зазберовач дополнил з богатима паралелними елементами з подобней литератури, а окреме того додани и єден мали словник локалних словох, так же ше роботу у велїх поглядох муни похвалїц и препоручиц. Прето сом прешвечени же ми пан Гнатюк не вежне за зле кед при його роботи нападнем єден бок, цо находзим же є слабше обробени, односно приказованє гласох, окреме вокалох одвитующих диялектох.

Добру наміру видаватель ту спомнутей книжки найсцє мал. У уводним слове дзе пан Гнатюк дава єден поверхови, з других жридлох познати, препатрунок угроросійских диялектних групох, виявює тиж и же дума же у материялу цо го видал и фундамент за диялектологию, тиж и у фонологийним напрямє. Медзитим, я ту находзим же приказ Гнатюков не будзе достаточни. Не сцєм буц препотентни, але ми жаль же ше заслужни зазберовач не упознал з мою студию о диялектох у „Архиву за славянску филологию”, книжка 17. у уводним слове вон гутори: „У нас диялектологія не тїлько цо не оброблена, але майже не тикана”; медзитим, спомнута студия о єдним угроруским диялекту (спада до малоруских у Угорскей) завела ше досц скорей (1895. року) и Гнатюк ю могол розпатриц. Вона дава, по моім думаню, голєм єдну виходну або стаємну точку за вигледованє угроруских диялектох, окреме гласох.

Можебуц же дахто пригвари же робота пребарз специялна же би ше ю могло читац без окемного фонетичного пред'знаня; медзитим, найзначнейши точки текста зап лем може розумиц без почужкосцох звичайно образовани и заинтересовани человек, цо сом особне видзел у восточней Угорскей, з тим баржей кед человек ма коло себе угроруски диялекти, так же кажди приказ може буц такой прекоонтроловани и обачени. Так требал зробиц пан Гнатюк голем на своїм другим путованю, цо би вшеліак мало преваги.

Случай сцел же нам Гнатюкова збирка понука приклади з истого валала з хторого я принесол материал за свой приказ одного угроруского диялекта, односно з Ублі у комитату Земплин. Особне сом бешедовал зоз старим учителем основней школы Репайом — оцом мойого доброго приятеля — од котрого пан Гнатюк чул дзепосдни тсвари. Праве з тих прикладах мне цалком яне яке погришне вигваряне гласох при панови Гнатюкови у дзепосдних напрамох; з того виходза шлідуюци точки за пояснене.

З опису убля-диялекта, ту у Архиве, кніжка 71. и 19, каждому будзе ясне як богато ниянсована вокална система диялекта. Але не мож обчековац же дакус образовани патрач такой похопи шицки ниянси. Прето не чежко пребачиц панови Гнатюкови же, наприклад, не обачел розлику медзи двома о-гласами (при мне означени о — ô), хтору мож чуц у веліх угроруских диялектох. А тоту розлику мож легко обачиц, односно подобну тей яке медзи сивернонсмеецким „Stock” и „gross”; вона тиж и за утвердзоване едней з найзначнейших прикметох убля-диялекта, прикмети „вокалней гармоні”, як ю я наволац, (мóроз — мórôz-і и друге), пре висши интерес; и при тим цо бешедовал, тоти два ниянси були цалком ясно роздвоени. Медзитим, правилни граніци медзи двома ниянсами не мож поцагнуц так легко, бо розлични особи — а сигурно и диялекти — бешедую дакус розлично, та аж и ста особа може знац обидва ниянси у истей форми, едну коло другей, та ту мож з наисце оштрим ухом и з окременим граматичним знаньом матерії поцагнуц, пренайсе наисце прицагуюце зявене, хторе заслужуе же би було пояснене у опису.

Тиж так, мож пребачиц панови Гнатюкови же у опису богато ниянсованих и-гласох, по моім думаню, лем ту и там потрафел правилне. У тим случаю його галицке ухо було способнейше; означоване розлики медзи „широким” -и и „узким” -и, у цалосци уходзи, у фонетичним смислу, до найудатнейших у його виданю.

Так исто и же два вокали -е, котри я свойчасно означел як е — ê (поровнац перши силаб немецкого „Männer” зоз „See”), при видавательови не роздвоени, не треба пребарз наглашовац. Не може кажде ухо у подполносци буц способне розликовац тоти два ниянси, без огляду же Славяне не муша исц до „цудзих” жемох констатовац их. Пре тот недостаток у Гнатюковим означованю знова ше траца интересанти характеристики угроруских диялектох, котри сом достаточо пояснел у своей роботі у Архиве, кніжка 17.

О тим остали лем шліди, як цо то нїжей будзе приказане и з Гнатюкового опису доказане, односно кед би ше одвитуюци диялекти особне чуло и преучело. Медзитим, спрам того недостатку у роботі пана Гнатюка не будзем престроги.

Нажаль, тото звичайне означоване нормованей литературней малорускей бешеди у Галиції пана Гнатюка одведло на погришну драгу, та змишал вокални гласи Угрорусох, односно голем мне познатих угроруских диялектох котри так розлични, акустично и етимологично, же цали препатрунок диялектох поставе источни кед их ше не роздвої. Вежніме наприклад слово „купїуби” при Гнатюкови, російски купилъ бы. З тей форми мож лем заключиц же старе и (и) и старе у (ы) злучени до одного истого гласу. Медзитим, то не так. Напроцив, у (ы) убля-диялекта, а окреме после лабиялох, цо сом свойчасно заключел, еден глібоко назадок поцагнути вокал — „high-back” по „mid-back” назначуем фахови слова — понеже ше вше ридше може стретнуц репрезентанта старого ы у славянских языкох, а „и” наглашене „і” зап лем припадаю преднім (фронталним) вокалом. Спомнута слово, спрам мойей транскрипції, требало би означиц як купїубу. Не мож повесц чи панови Гнатюкови було чежко пренайсе одвитуюци знак кирилицы за у; ы ше находзи пребарз блізко.

Медзитим провадзме далей надалеко розширене хасноване знака „и” при Гнатюкови. Як уж спомнута, почитовани автор не роздзелюе два ниянси „е” и „ê”. Вон ма, наприклад, пéрун и на нéбі; ремéсло и надлётіу (надлетѣль), дзе два остатні слова маю, спрам мойх роздвоених принципох диялекта, заварте, узке е (ê). А далей находзим, наприклад, кидь — при мне кéd', кét'. Ту автор замарковал узке ê, але му недоставал препатрунок, та глас „так случайно” означел зоз „и”, наприклад, з одного „дати” (geben).

О отвореним „е”, як и отворених вокалох убля-диялекта вообще, я у своїм вигледованю виявел же воно у ненаглашеним положеню ма тенденцію гу дакус завартейшому вигваряню. Тото и пан Гнатюк частейше обачел. По моім думаню, з тим ше приближуе „и” гу у — я тото не будзем нападац, гоч за велї приклади мам иншаке думане — и при ньому находзиме знова зоз „и” означене; наприклад, „жи” (російске: же)¹ и друге. Едно таке означоване представя меншу погришку, та го ледво и мож наволац так; але то дійствуе на того котри чул одвитуюци диялект, напевно незвичайно, же би видзел еден способ писаня як, наприклад, жибї (при мне: жебѣ); исто означени гласи зап лем уходза у назначеним прикладзе до розличних вокалних процивзаконох диялекта.

Уж з мало спомнутих прикладах мож видзиц же пан Гнатюк знак „и” применюе за штири, по моім власним прешвеченю, цалком розлични вокали, односно:

1. і, старе и, при мне два ниянси, обалая знаки „i” и „i”, але котри ище вше припадаю фронталним вокалом;
2. „ê”, узке, заварте е, звичайно формоване зоз палатализованьом;
3. „e” у ненаглашеним положеню; и конечно
4. у (ы), з часци припада „мишаному шору”, з часци виключно уцагнути вокалом.

¹Праве у тим слове розумим пременку „е” цалком иншаке; але, то ше мало дотика принципалного питання.

Медзитим, далей мож без чежкосци указац як тото неконсеквентно запровадзене. Вежніме, наприклад, російське слово **теперь**. Спрам моїх вицитованьох, тото слово ше вигваря у убля-диялекту „тѣпѣр”, т.е. двома завартима „ѣ”; остатне настало директно пре палатилізованє „р”, перше пре вокалну гармонію формоване з операньом на ѣ остатней силаби. Узки „е” — глас, ѣ, самим Угросом ясно познати. Понеже при нїх і (старей, писане „и”) под акцентом, як я указал у своєї роботі у Архиве, забера нагнуте, тварде положенє язика, процивно узкому „е” котре з часци, або подполно, переходзи до е (наприклад, очей — очи — односно очі), та легко мож пояснїц же Угроси зоз своїма кирилськими знаками узке „ѣ” дзекеди пишу як „и”; та и слово **тѣпер** мне було означене на вецей заводи як „типирь”. Можебуц би спрам того його заключеня у других словох и пан Гнатюк требал писац типирь, але ми находзиме „типѣр”.

Друге ту не треба споминац. Пре полне припознанє вредней роботи пана Гнатюка у других напрямох може ми буц лєм жалє же тот єден бок мушим так оштро критиковац. Наздавам ше, як уж поведзене, же ми то почитовани автор не вежне за зле; я го перши оправдам: бо не дате каждому же би оштро и такой обачел гласовни, вонкашнї бок єдного диялекта, а окрем того векшина славянских вигледовацох по тераз, спрам мойого думаня, не давала достаточни усилновсци же би и практичну физиологію гласох, голем ей утвердзени и главнїши риси, похасновала за преучованє менших славянских диялектох.

А праве вона найоштрейша и найлєпша коса на богатим полю славистики. Без нєй значни материял, котри ше дакус по дакус зазберує, часто остава и ма за правдиве язичне вигледованє лєм огранїчени вредносци. А не треба ані так вельо, як напевно велї думам, же би ше тоту вредносц вельо дзвигло.

Же сом дакус детальнїше обробел дотхнути слабши бок роботи пана Гнатюка, так як то вимага єдна кратка заувага, то прето же ше надавам же тога заувага, ту и вообще у славянськей филологїї, будзе хасновита.

Друга робота пана Гнатюка дава нам значни прилог за етнографію о — наволайме и ми так як и почитовани автор — руснацк и х населеньох у комитату (жупанїї) Бач-Бодрог (Бачка) у сусєдних крайох у южней Угорськей. З часци тога робота, як и гевта скорей спомнута, збирка материялу, але у себе ма окрем того и интересантни замеркованя з терапевного живота и роботи тих малочисленых колонистох приселєних зоз сиверовосточней Угорськей. Жем и народ, економски живот, звикнуца и обичаї, лєм дотхнути. Окреме моцни упечаток на велїх охаби, без сумнїву, поезия, власни „локально-литературни” живот того малого народу; писня му жива, настава „сама од себе”, шпива о каждодньових подїях и людзох, та и о самому авторови, чийо питаня и вигледованя спричинюю осторожносц и заинтересованосц, та и застараносц; а заш лєм, мале племе духовно досц розвите и ма узки стик з околними народами и їх культуру.

Автор указує же податки котри ше достало скорей о тей малей рускей народносци були недостаточни, некоректни и аж неточни. И чисто историйни гришки мож легко доказац. Автор спомина же ше у Архиве у Сомборе найвироятнїше находза акти (урядови акти) котри точно гуторя кеди и однадз пришли колонисти. (Окремни описок, бок 3.) Нажаль, вон тоти акти такой не препатрел, а требал то зробиц кед себе вжал за задаток преучовац южноугорских Руснацох; я далєй вишешем яку би то значносц мало за вигледованє славянских народносцох сиверовосточней Угорськей у историйно-лингвистичним напрямє. Писатель ше задоволює з поверхово датим часом приселєня тих колонистох Руснацох, котре ше, як вон дума, напевно збуло тридєтих рокох прешлого столїтя.

О терашней историйї бачких Руснацох пан Гнатюк зна повєсц же ше их мадьяризує, о судьби котра заєднїцка и братом цо остали у старим завичаю. Обвинює, так випатра, на вецей заводи, владику и приходзи з тим на даяки политични роздумованя, котри при ньому цалком розумлїви, але у тим часопису цалком без значносци.

Мне интересує, насампредз, язични бок тей роботи и у вязи з тим Гнатюково думанє о славянских диялектох сиверовосточней Угорськей. Почитовани автор ше и на мене волат и я з нагоди тих упутствох спєм обсяжнїше повториц тото цо сом му одвитовал о даскелїх язичних питаньох.

Уж у уводзе до першей спомнuteй роботи, дзе пан Гнатюк дава препатрунок угорских диялектних групох сиверовосточней Угорськей, пояснює диялект з котрого заслужни преучователь того краю, пан Еумен Сабо (Сабовъ) у Ужгородзе у своєй „Христоматїї”. бок 231, дал приклад котри вон и там наволує „словацки” „Нарѣчїє Земплинскихъ словяковъ”.

„З тим диялектом”, пише Гнатюк, „мал сом ше нагоду лєпше упознац того року (1897), правда не у Земплинє, але у російских колонийох у южней Угорськей; але тоти колонїї праве вишли зоз Земплину и Шарішу; мушим цалком одлучно виявиц же диялект нїяк не словацки, але російски, гоч є пословачени”. У єдней зауваги додава: „Вон так настал же Русини, у стику зоз Словацями, од нїх пожичели слова, фрази итд., але не так же би и Словаци исти од Русинох”.

У медзичаше вишли мойо „Студїї о словацко-малорускей язичней бешедней гранїци у восточней Угорськей”. Кристияния, 1897, дзе медзи иншим дати єден подполнїши опис єдного подобного диялекта и, як познате, и я го наволат „словацки”.

У єдним писме ми пан Гнатюк приятельски обрацел увагу и на своєю роботі и думанє, за цо му я у своєй сиверней самоти щиро дзекуюєм.

З його роботи о колонистох у Бачки упознал сом потим легко же человек там ма дійсно єден диялект пред собу котри з тим диялектом цо го Сабо дотхнул и я анализовал як „восточно-словацки” такповєсц идентични; „русиньска бешєда” тих бачванских колонистох би могла буц, спрам моєй назви, єден „восточнословацки цотацки диялект”. Легко мож констатовач суцни заєднїцки риси; досц лєм даскельо спомнуц. Так, у колонийох цо их Гнатюк нащивел, гутори

ше „цо“ (was). Стари *t*, *d* прешли до *ц*, *дз*: *сцекац*, *льудзе*. Старе *s'* ше указує як „ш“, т. є. сигурно грубша транскрипция место першобутного *š'* котре познате з мойого опису; наприклад, способ писаня як „ш“. Палаталізованє (особливо *l'*, *n'*) наступа и пред *e* и *i*. Гласи „у“ и „і“ ше зляли до єдного, а праве пан Гнатюк пише заєднічки (high-front-wide) глас зоз знаком *i*, не зоз *и*, цо легко мож розумиц зоз становиска його галицкогo похопеня и правопису. Та и акцент вишатра же ше углавним склада з акцентом *Dubrovku* и *Falkus* Словакох, але стої на предостатней силаби. Медзитим, и при сиверовосточних „восточних Словакох“ мож чуц ту розлични ступні (наприклад, „*Studicu*“ бок 26), та ше не треба чудовац же пароксигтонированє при бачванских колонистох не дожонченє. Од заєднічких ознакох, котри уходза до критерийох цо роздвоюю славянски язики, мож значащ форми як наприклад „*сла́му*“ (Acc., *Stroh*), „*помо́ц*“ (*Hilfe*).

Медзитим, з назву „словацки“ пан Гнатюк ше не може помириц. Пише ми у єдним писме же у бешеди його преверених шведкох *Пайкошия* и *Новака* (*Rajkossy*, *Novák*) єст вецей руски (т. є. угроруски) як „словацки елементи“; односно, вон дума же бим требал идиом, котри описани на спомнутим месце, наволац російски або руснацки.

О назвох ше вадзиц наисце єст мало смисла. Але у тим случаю, питанє ма одредзену значносц. Муши ше ясно спатриц же у крайох о котрих бешедуєм бешеду и правдиву народносц не треба мишати.

Кед ше не жада привєсц до помилки уж: раз прияту назву славянских язикох, вєц єдинє цо добре и коректне, твардо затримац од старини по нешка хасновани критерії за означованє менох язикох. Дзе ше ми находзимо пред єдним *крава*, *слама*, тиж *нец*, *моц*, як и пред „д“ зачуваним пред „л“, наприклад, претерит „ведла“, ту мушимє о *язику*, *диялекту* повєсц же вон не російски, русински, руснацки. У дальшим безпредрозсудним вигледованю спомнутих диялектох пан Гнатюк без почєжкосци упозна же спомнути критерії лєм цалком вонкашні знаки єдней основней розлики идиома котри я наволуєм восточно-словацки, од идиома угроруски. Най лєм поверхово спомнем цалком розличну структуру вокалізма двох идиомох, котру пан Гнатюк не облапел; з мойх описованьох кажди може видзиц же восточно-словацки ма — най не споминам старши злївоня прадавно розличних вокалох, як старого „у“ и старого „і“ — бешедуюци о каждей терашней вокалней категорії лєм єдну ниянсу, широки вокал (wide-Vokal) док руснацки (Архив XVII) вшадзи ма два ниянси, єдну широку (отворену) и єдну узку, заварту; цо вецей у даєдних прикладах позна и три ниянси, котри спрам гласового закона и свидомо роздвоєни. А тиж и зоз консонантизма, котри пан Гнатюк лєпше облапел, муша му буц ясни принципєлни розлики. Док у сущєдней угорскєй бешеди у живим вигваряню кажди консонант ма и палаталізовані (*t'*, *d'*, *m'*, *v'*, *z'*, *l'*, *n'*, итд.) у восточно-словацким *t'*, *d'*, як тварди *ц*, *дз*, „здєвнєти“ *s'*, *z'*, тиж як *ш*, *ж*, котри грєба вжац за „мєткѣ“; инак, єст лєм *л'*, *н'*, и остатки дакєди палаталізованого вигваряня гласа *р*. Медзитим, док руснацки язык опрез *e*, *i* (*e*, *и*) не ма палаталізованє, то ше з другоґо боку находза

фєномєни палаталізації у консонантизме восточно-словацкоґо языка дійсно опрез *e*, *i*. И наисце менє-вєцей прєнєшєна система акцентованя, котра водзи гу запровадзєному пароксигтонированю, у восточно-словацким єдно зявєнє котрє цалком оштро роздвоєнє. То шицко основни прикметѣ спрам котрих мож розумиц далки „финши“ котри чѣтжше прєпознац.

Чи ше шмє таке не обачиц? Сигурно не, насампрєдз кєд чисто гласово подобносци мєдзи угроруским и восточно-словацким, цотацким языком не вєкши як тотѣ мєдзи славянскима языками котри признати як розлични.

Я находзим у тим же би ше найлєпше и єдино правильно зробєло кєд би ше при спомнутих языкох або диялектох применєло назви котри наприклад *Сабо* и *я* покасновали. Инак з тима цо бєшєдує. Уж длугши час обачлївє же Угроруси маю тенденцию пословачиц ше, т. є. прияц бєшєду тамтєйших (Восточних) Словакох. Як мож видзиц з мойх „Студийох“, поставєл сом сєбє задаток опшициц чисто лингвистични точки; наздавам ше же неолдуга закончим тоту роботу и у нєй з точну анализу утвєрдзим на яки ше способ тота восточнословацка бєшєдна габа ширєла на восток, як мож прєнайсц на граніци двох идиомох прєходи, чия структура у найвєкшєй мєри вѣтворєна як власна, и як приказац тиж гласово дочасни ступєнь конєчного остатнього пословачованя.

Зоз „Студийох“, як и з мойого єлабората о Угрорусох (у Архивє XVII и Архивє XIX), и конєчно з того цо було скорєй повєдзєнє, як и з обьяжнєйшого писма панови Гнатюкови, вон напєвно видзєл же ше у тєй точки питаня не розиходзимє; напроцив я тиж так стриктно лингвистично робим на опшицованю фактох, котри вон, як скорєйши виглєдовач, баржєй видзєл, чул и аж почувствєвал як цо анализовал.

З тим най ше закончи дискусиа о мєну языкох. Повєдзмє даскєльє слова о одношеню терашнього „руснацкоґо“, або як я думам же лєпше, „восточно-словацкоґо“ диялекта у Бачки спрам власнєй националносци житєльох.

Критерії котри пан Гнатюк за тото ма — спомнути колонії у комитату Бач-Бодроґ тримац за руснацки — дава вон приятєльски у писме котрє ми послал: 1) колонисти ше сами наволау Русини або Руснаци. 2) Други народи котри околє жию, Сєрби, Мадяре, Нємци тиж так их наволау (*Orosz*, *Ruthenen*, *Russen*). 3) У блїзкосци ше находза словацки населєня; мєдзитим, тотѣ и скорєй спомнути ше не идентификую, ані су не идентификовани з боку других народносцох. 4) Колонисти пришли до Бачки з комитатох Земплин и Шарош у прєшлим столїтию, а тєди їх язык бул ищє блїзши російскому.

О назвох „Русин“, „Руснак“ и „Словак“, як ше хаснує у сиверовосточнєй Угорскєй, ищє скорєй досц писанє. Тотѣ мєна вєцей знача за виру як за националносц. У мойх „*Weiteren Studien*“, котри ше неолдуга зявѣ, годно ше видзиц же ше єден мали народ, котри блїзки Угрорусом по диялекту, и котри од восточно-словацкоґо менєй прєвжсал, заш лєм наволує „Словяки“. Трєца точка зоз Гнатюкового писма уж лєпша; вон указує як на стару свидомосц

о розлики од правдивих Словакох. Аж точка 4) нам дава, по моім думаню, фразантні доказ же тоті колоністи, котри тераз бешедую по „восточно-словацки“, жридлово не лем можебуц зоз „руснацких“ крайох пришли, але же ище у новим завичаю по руснацки бешедовали, дзе не цалком угроруски, але заш лем у основи подполно угроруски идиом.

Чи у цалосци з тей старшей бешеди вельо зачуване, зоз Гнатюковой роботи (елабората) не видно. Випатра же вон не чул вещей од одного виреченя (фрази), котре находзиме у дословно повтореной приповідки о снованю места Керестур. Медзитим, тоті дзевец слова даваю нам потребні материал, цо и сам пан Гнатюк спомина; з ніх мож такой видзиц основні риси розвою языка бачванских Русинох. Колоністи пришли з одну ище угроруску бешеду до нового завичаю. Медзитим, ту прияли еден восточно-словацки диалект; гоч у нових обставинох, достали бешеду котра подобна тей котра ше при тих цо остали у сивервосточней Угорскей вше баржей шири.

Таки еден факт интересантні. Мож ненамирно поставиц питанє як ишол тот розвой; пан Гнатюк ледво же себе и поставел таке питанє, бо бизме иншак достали напевно вещей пояснююци елементи. И у комитату Бач-Бодрог жию, познате, Словаци, т. є. правдиви Словаци, приселени зоз сиверней Угорскей. Заш лем цалком не неможливе же угроруски колоністи по приселеню були у контакту зоз Словаками и так прияли еден нови диалект (хибя ми приклади зоз бачко-словацкого, як, нажаль, и материал за потвердзене або контролю моїх роздумованьох). Єст вещей причини же би тот процес бул невиродостойни, мне и неможливи. Преселени Угроруси пришли до цалком нового краю; суседи були други, вплив супериорней култури — условие приманя цудзей бешеди — мушел би ше иншак витвориц; а мож видзиц як ше „восточнословацки“ Угроруси у Бачки тераз кус по кус меняю у новим напряме. Же би у тим новим краю после стику зоз Словаками, най так повем, могли достац цалком исту бешеду як и соплеменіки у суседстве восточних Словакох у старим завичаю, то би уж було саме по себе природне. Медзитим, випатра же окрем жридлового, угроруски колоністи у новим завичаю не маю контакти зоз Словаками, голем не таки безпостредни, каждодньови, котри даваю можливосци за медзисобни вплив языкох; (опатриц бок 8. при Гнатюкови). Кед тото правилне, мушиме цали процес, драгу розвою языка иншак розумиц. Язык колоністох, випатра, ище у старим завичаю бул под словацким впливом, котри ми ище и нешка з тих крайох знаме; „инфекция“ го отамаль зоз собу принесла; народ уж отамаль вишол з прешвеченьом о супериорносци Словацох, едно прешвечене котре язични преход на восточно-словацки условие психологийно, як сом свойчасно спомнул.

З котрого боку и на яки способ „инфекция“ нападла перше жридлови угроруски язык колоністох — а то ше случело ище у старим завичаю — не мож одредзено повесц, лем нагадовац. Або една одредзена часц младшей генерациї преселенцох або даяки преселеніцки фамилии, котри у старим завичаю жили найблїжей при Словацох, младе и старе, пред преселеньом були пословачени; лем

так мож розумиц же преселенци гласови преход на восточнословацку бешеду закончели, не лем прияли одредзени риси — початок котри познїйше могол буц прервати. Медзитим, квас пришол ведно з нїма и кус покус окончел вреце малей народносци, гоч и у нових обставинох. То наисце едно интересантне зявене.

Кед то тераз тота права, а я не находзим наисце нїяку можливосц побити то, з того у каждым случаю вежнеме же угроруски колоністи, котри ше приселели зоз Земплину и Шарошу до Бачки у прешлим вику, з едней язичней погранічної території мушели приси; з одного краю дзе угроруски язык и восточнословацки жили у найблїзшим стику, можебуц на тедишней гранічной линіи двох языкох.

У своїх „Студийох“ дал сом точну мапу языкох краю коло Унгвару (Ужгороду), еден початок котри, надавам ше, неслуга будзе предлужени. Кед историйни акти, котри пан Гнатюк спомина, наисце єст у Сомборе, кажди будзе розумиц, гоч я, як сом спомнул на початку, бануем же почитовани вигледовац не випитал тоті акти. Компарованє податкох, котри би ше там могло найсц, з терапним станом стварох, могло би нам помогнуц и допринесц историйї языкох сиверновосточного народу у Угорскей. Можебуц ше годно з тим достац еден момент за оценьованє (спатранє) швидкосци цалого процеса пословачованя; а кажди таки момент вельо вреднейши як було яки твердзєня.

Archiv für slavische Philologie XXI

ИВАН ФРАНКО И ЮГОСЛАВЯНСКИ РУСНАЦИ

1. Вяза югославянских Руснацех з Иваном Франком почина 1894. року з Франкову рецензию зборніку писньох „Рускій соловей” керестурского учителя Михайла Врабеля.²

1.1. Гоч тотя рецензия найстрогша спомедзи шейсцох зявених³ (Франко заключує же вона як цалоец не ма ніяку наукову вредносц и спочитує Врабельови же вимисал народни и уметніцки писні, же воз своїм нерозумним правописом знічтожел диялектни розлики, же не наведол информаторох и места воз хторих походза писні), вона и похвалює Врабеля:

„Та заш лем дошка вредне ест у тим зборніку, а найвекшу значносц ма збирка писньох бачванских Русинох... З тих крайох по тераз не було ніяки етнографийни записи и прето Врабель заслужел подзекованє.”⁴

1.2. Писньох з Врабельового зборніку Франко ше знова здогада у рецензии „Хрестоматії” Евменій Сабов:⁵

„Три писньочки з Коцура, Петровцох и Керестура вжати з Врабельового зборніку.”⁶

2. Бул то час у хторим ше родзела идея позберац етнографийни материял бувшей Угорскей Руси. На чолє тей идеї були Иван Франко и Михайло Драгоманов хтори 1895. року зійошчал же Угорска Рус „одрезана духовно аж од Галичини вецей як Австрия од Европи.”⁷

2.1. Тоту идею сцерпезліво и з полну наукову одвичательносцу спольнел школяр и приятель Ивана Франка Володимир Гнатюк, хтори ше уж истого року („на свій кошт и ризико”) вибрал на чужку але богату драгу зазберованя фолклорного материялу у потели слабо познатих и далеких крайох. Же Иван Франко постава председатель етнографичней комисії Наукового дружтва „Шевченко” и источасно редактор „Етнографийного зборніку” — то щешліва обставина, бо уж 1897. року виходзи перши том познатого Гнатюкового шейсцтомного корпуса „Етнографични материяли з Угорської Руси”, медзи хторима три томи⁸ приноша материяли зазберани медзи испшкайшима югославянским Руснацами.

3. З тей драги принєс Гнатюк (лебо познейше достал) и рукописи старей ученой литературы, углавним апокрифох и легендох, а медзи німа и рукописи з Бачки и Сриму, хтори дал Иванови Франкови на виучованє и публикованє. Часци з бачванско-сримских руских рукописох обявел Франко у своїх „Апокрифох и легендох

з українских рукописох”⁹, и то седем виривки з рукопису Ф(едора) Шовгора¹⁰ и пейц виривки з рукописох Михайла Туринского.

3.1. Як виривки з рукопису Ф. Шовгора означел Франко тоти часци:

Кетъ ше Христось отъ шветового Іоана окресцель (рукопис, б. 114—122; Апокрифи II, б. 191—193);

Исусъ Христово пости, цо 40 дні и 40 ноци посцель (рукопис, б. 129—132; Апокрифи II, б. 194—195);

Синакаръ слова божия на Преображение, як ше Христось на Синаискей гори преобразель, кетъ ше Христовъ обрасъ премењель (рукопис, б. 122—128, Апокрифи II, б. 211—212);

Кетъ на двоинье сугъ сталъ за Христа: Жидзи тримали з вельома судами; Кетъ ишоль Христось на квітну недзелю до Єрусалиму; Якъ Христос(ъ) в'явелъ своєю муки апостоломъ (рукопис, б. 135—151; Апокрифи II, скрачене, б. 213—218);

Розмова Исуса з матірю перед муками (рукопис, б. 95—98; Апокрифи II, б. 219—220);

Сім радостей Богородиці (рукопис, б. 91—92; Апокрифи II, б. 369—370).¹¹

3.1.1. Седми виривок з рукопису Ф. Шовгра то часц хтору Франко обявел под окремену назву „Керестурскій пісенник, рукопис XIX в., стор. 30—33 (Христові муки і свята Веронка)”, а почина зоз словами: „Ей любезна Матко у тихъ великихъ мѣкохъ!” (Апокрифи II, б. 237—239).¹²

3.2. Як виривки з рукописох Михайла Туринского з Бачинцох у Сриме означел Франко тоти часци:

Сон Богородиці (рукопис, б. 10—11; Апокрифи IV, б. 80);

Сіє слово барзъ потребно й покой всего мира (перепис, без означений пагинації)¹³; Апокрифи IV, б. 163—172);

Размишленіє й геенѣ йгненой (рукопис, б. 205—208; Апокрифи IV, б. 234—235);

страшномъ прішесвіи Ісаа Хрста (рукопис, б. 197—205; Апокрифи IV, б. 357—360).

3.2.1. Пияти виривок з рукопису Михайла Туринского то поема з 18. стороча на апокрифну тему „Сказаніє й зачатіє и рождестви... Маріи” (Апокрифи II, б. 74—98; хибі конєц). Тоту поему мож найсц и у рукопису Ф. Шовгора (б. 75—89¹⁴), але ю Франко надруковал зоз старшого и полнїйшого рукопису, з рукопису Михайла Туринского, хтори Гнатюк означел з букву Г.¹⁵

4. Як рукопис Ф. Шовгра означел Франко рукопис хтори Гнатюк достал од Михайла Мункачя, теди богослова, а познейше службєніка Сеченїйнової державней библиотеки Мадярского національного музею и библиотеки Мадярскей науковей академії и автора вецей практичних граматикох,¹⁶ и то прето же на „обклашки напол написанє того мено з руку подобну руки хтора писала текст рукопису.”¹⁷

Тот рукопис написани часточне на церковнославянским язюку, а часточне по руски. На обклашки написани и рок: 1886.

4.1. Слово **шовгор** егзистує у руским язичу як апелатив (значенє му 'муж оцовой або мацеровей шестри'), але є по терас нїгдзе не зазначене и як презвїско або назвїско югославянских Руснацох.¹⁸

5. Рукописи Михайла Туринского достал Володимир Гнатюк преїг Миколи Ерделя, селяна з Лїповцу у Срїме. Ердельова дзївка Серафїна школовала ше у Львовє и оцєц Микола ю частейше нащїйовал.¹⁹ Володимир Гнатюк упознал Миколу Ерделя з „рїжнїми нашїми людьми”.²⁰ По Миколови Мушїнкови, вон ше стретнул и з Ивановом Франком.²¹ Так наводзи и Дюра Папгаргаї.²²

5.1. Три часци надруковани з рукопису хтори Гнатюк означел з букву В.²³

Виривок Сїе слово... хторому сом не нашла шлїди у Гнатюкових бачванско-срїмских рукописах, по Франкови язично найблїзши валалєскому бачванскому дїалекту, а змїстово найстаршому руско-славянскому тексту.²⁴

6. Франково видзене виривкох з бачванско-срїмских рукописах не можеме провадзиц без Гнатюкового подполного змїсту тих рукописах.

7. У „Апокрифох и легендох” II обявел Франко и два часци з Керестурскеї пасїї з 18. ст.:

Сотник Локвин (рукопис, б. 56; Апокрифи II, б. 239—240); Тїло Ісусово (рукопис, б. 66—67; Апокрифи II, б. 240—241).

7.1. О тей пасїї пише Франко у коментаре после рукопису Степана Теслєвцового, одкаль дознаваме же ше обичай читаня пасїїох по селянских хижох отримал у южней Угорскеї и у Керестуре у Бачки, же тот рукопис тиж принєс Гнатюк, гоч го не спомїна у своїм опису рукописах з Бачки и Срїму, и же и у рукопису Ф. Шовгора єст виривок подобни пасїї, особлїво розгварка Богородици з Юду.²⁵

8. Найцїкаваша часц з бачванско-срїмских руских рукописах пре Франка, а и пре нас, то спомнута поема „Сказанїє й зачатїя и рождєства... Марїї”.

8.1. Тота поема натєльо прицагла Ивана Франка же з ню у вязи написал окремну наукову роботу „Апокрїфїчне євангелїє псевдо-Матвїя і його слїди в українсько-руськїм письменствї”,²⁶ дзе констатує же тот апокрїф мал значнейши вплив на нашу (українсько-руську) писменосц, окреме на карпаторускеї територїї.²⁷ Спомєдзи памяткох на тоту тему найцїкаваша вшєлїяк Керестурска поема, хтора, гоч є написана на чудней язичней мїшпанїни: на церковно-руско-сербско-словацким язичу, по Франкови, не страцєла литературну вредносц.

Записана є у виршованєй формї, у, мож повєсц, правилним сербским дзєшєцскладовим стику (дєсєтерцу).

Наклада ше питанє хто ю зложєл: Руснак чи Серб. Єст у нєй, як навїдзи уж Франко, шлїди угорского язича у лексїки, творєню словох и флексїї: „имнїє, серб. иманє, виторъ, серб. ветар, кєтъ, серб. кад, када, нїякого спомєна, серб. никаквога, три днї, серб. три дана, вшїтокъ, серб. сав, мїсто, серб. место, слози, серб. сузе... і т. д.”²⁸ З другого боку, єст у нєй и вєльо сербїзми: „блага су имали, прєживїша, шора улашїти, твої ствари, наполни єдна, жалосць, погача, єсти, хоцє да плачє, мусимъ да заспївамъ, отади, оталє, даль си, отамалъ, баца, малєни, вєкшу і т. д.”²⁹

У глїбшїм виглєдованю язича тей поеми напєвно будзє требац зробиц и дзєшєднї корєкциї, окреме кєд слово о уключованю лексємох до сербїзмох.

9. Жридла тей поеми глєдал Франко у сербскеї писменосци XVII—XVIII ст., а роздумованє о нєй зводзи на тоту же вона могла буц и пошлїдок украинского впливу при помаганю и отримованю перших сербских школох у Бєоградзє, Карловцох и Новим Садзє, а отримала ше, цо цїкавє, як лектира керестурских Руснацох.³⁰

9.1. Додумує ше Франко и о року завєня Керестурскеї поеми по опису Саламунового храму, з чого виходзи же би могла буц зложена там 1772. року, после 1. виданя кнїжки „Описанїє святаго Божїя града Ієрусалима”.³¹

10. Требало би виглєдац як тота поема пришла до нєшкаїшого Руского Керестура и чи сербски историчаре литературы повєдлї своїо думанє о Франковєй тєзи. Лєбо дахто други?³²

11. Литературна творчосц Ивана Франка могла буц доступна югославянским Руснацом бо його твори зоз Львова, дзє су друковани, напєвно посилани до читальнїох Руского Керестура и Коцура, але то би требало ищє виглєдац.

12. Перши прєклад твору Ивана Франка на язич югославянских Руснацох, уж кодификовани з граматїку Гаврїїла Костельника,³³ то напєвно „Каменяр Евлогїй”, хтори обявени 1926. року у „Руских новїнох”.³⁴ Збуло ше то о дзєшєтєй рочнїци Франковєй шмерци, з нагоди чого вишол и напєвно перши напис о Иванови Франкови з пирка Михайла Фїрака, народзєного у Заходнєй Украинї.³⁵

Фїрак пише о Франкови не лєм як о писатєльови, але и як о войовачови за красци и щєслївнїи живот простого народу, наглашуюци його гєсло „Лєм борїц ше значї жиц”, хторого ше тримал цалого живота.

12.1. „Каменяра Евлогїя” вироятно прєложєл сам Фїрак, бо под прєкладом стої шифра -ак.

13. Мєдзи двома войнами на Франково твори обрацєл увагу и оцєц прєсвїти и култури югославянских Руснацох — Гаврїїл Костельник,³⁶ а писанє о нїм и у нєпєриодичним часопїсу „Думка” 1937. року.³⁷

14. Вєкшу зацїкавєносц за творчосц Ивана Франка указали югославянски Руснаци после другєй шветовєй войни. 1962. року у „Пионирскеї заградки”³⁸ вишол прєклад Франкового обробку познатєй Езоповєй басни „Лїшка и чапля”. Ма то буц перши прєклад твору Ивана Франка у тим нашим пионирским часопїсу, бо надрукована и кратка информация о авторови. Прєкладач не зазначєни.

14.1. Тота басна обявена знова 1975. року³⁹, але под назву „Лїшка и журавєль”. Прєкладач Дюра Варга.

15. Року 1966. доставаю югославянски Руснаци першу кнїжку вибраних творох Ивана Франка. Франково твори вибрал и на язич югославянских Руснацох прєложєл познати руски писатєль и прєкладач Михайло Ковач.⁴⁰ До кнїжки вошли 13 приповєдки (Лєсихова чєлєдз, Лєси и пасовїска, Яц Зелєпуха, Гу шветлу, Казка о Добробитови, Прє празник, Шєвїнська конституция, Овчар, Полуйка,

У ковальні, Мали Мирон, Грицова шкoлска наука, На дну), а ту и славна драма Ивана Франка „Украдене щастя” под насловом „Украдене щесце”.⁴¹

15.1. У „Уводним слове” М. Ковач високо оценоу творчосц Ивана Франка, хтори, по Ковачових словах, барз блізки югославянским Руснацом бо вон добре „знал нашо условия, вон наш приятель, учитель и руководитель”.⁴²

15.2. Зов своїма прекладами М. Ковач не сцел лем „триблїжцї” твори Ивана Франка рускому читателюви, але и на основи украинского литературного языка обогацїц лексику языка югославянских Руснацoх. З прекладами М. Ковача Франков язык, окреме його лексичне богатство зохабелї обачлїви шлїд у младим славянским литературним микроязику, цо би требало окреме вигледац.

16. „Вибрани твори” вишли у року у хторим означена пейдзешата рочнїца Франковой шмерци, а Франково твори вибрани по принципе провадзїц писателя „од його оцовскей хижї, през амбиент валаду, места, амбїант роботнїка у полю, чи там у дзирох дзе ше черпа ‚кипячка’, чи там през амбиент гарешту у котрим и сам писатель на даскельо заводи шедзел пре своїо прешвечене”.⁴³

17. Уж о шейсц роки вишол нови преклад Франковой драми „Украдене щастя”. Автор того другого прекладу Дюра Латяк, а преклад обявел часопис „Шветлосц”.⁴⁴ Уж поверхове поровноване двох прекладах показуе же Латяков преклад шлїбоднейши и же указуе векшу самостойносц русского языка, аж и у фразеологїї. Точнїшу оценоу мож дац после глїбшей и комплетней анализи обидвох прекладах.

18. Франкову драму „Украдене щастя” на сцену Амагерского русского театра „Дядя” у Руским Керестуре поставел познати украински режисер з Братислави Юрий Шерегий. Премїера отримана 29. октобра 1972. року. Того Франкову драму видзели 1973. року и патраче у Петровцох, Дюрдьове, Миклошевцох и Бикич-Долу.⁴⁵

19. Роман Миз тиж писал о Иванови Франкови. Так под конец 1966. року, з нагоди 110. рочнїци народзєня и 50. рочнїци Франковой шмерци, могли югославянски Руснаци дознац и же Франко бул кандидат за Нобелову награду 1915. року. Заслужни Иван Франко не достал тоту награду, але, як гвари Роман Миз, вон достал красшу награду: „довирне и любов народу”.⁴⁶

19.1. Р. Миз преложел и Франкову статью „Етнографїйна експедиция до Бойковщини”, котра обявена 1905. року у „Zeitschrift für österröichische Volkskunde”⁴⁷ и преложена на украински язык аж 1972. року, прецо по теди не була уключена анї до едного виданя позбераних творoх Ивана Франка.⁴⁸

20. Автoре читанкох и лектирох за школи на руским наставним языке и школи у хторих ше учи руски язык як мацерински язык уключели до своїого вибору вецей Франково твори, наприклад уж спомнуту басну „Лїшка и журавель”, вец „Лїшка и дрозд”, „Осел и лєв” (преложел Дюра Варга), „Гимна” и „Каменяре” (прешпївал М. Скубан), вирибок з „Мойсея” (прешпївал М. Ковач), „История кожуха” (непознати прекладач), „Овчар” (прекладач не подписани).⁵⁰

20.1. Було би добре позберац шцїцки Франково твори (найчастейше то вирибки з векших творoх) преложени на руски язык, и зробиц, тиж, библиографию прекладах украинских писателюх на язык югославянских Руснацoх, але то уж нова работа.

20.2. Библиографию прекладах творoх Ивана Франка на руски язык швелїюк допoлня приклади зов „Шветлосци”, медзи хторима знова „Гимна” (Место пролога), тeраз у прекладзе Ивана Терлюка, хтори преложел и „На судзе” зов циклуса „Дума пролетера”.⁵¹ Нашло би ше ище векши и менши написи по часописoх, а отримани и велї литературни вечари и преподаваня.

21. Без Франкового мена напевно не могла буц анї перша кнїжка о литератури югославянских Руснацoх.⁵² Автор Юлиан Тамаш на вецей местoх спомина вязу Ивана Франка з югославянскими Руснацами и шлїди його творчосци у їх литератури.⁵³

22. Дїло Ивана Франка жиє достойни живот медзи югославянскими Руснацами.

Пoтaтки

¹Назва югославянски Руснаци точнейша и яснейша як первїсони назви: бачвански, бачванско-српимски лебо войводнянски Руснаци, та и як южнославянски Руснаци, бо ту елнїкум Руснаци одредауе прикметнїк хтори означуе у границох хторей держави ше тот елнїкум пресцера.

²Михайль Андреевич Врабель, Руссий соловей. „Народная лира” или собрание народных пїсней на разных угро-русских нарѣчїях, Книгопечатня „Келет”, Унгварь 1890.

³Юлиан Тамаш, Русинска книжевност. Историја и статус, Нови Сад, Матица српска, 1984, б. 45.

⁴„Житє і слово”, т. 1, кн. 2, Львїв 1894, б. 304. Опать и у пейдзешатомних Позбераних творoх Ивана Франка, т. 29, б. 199.

⁵Евмений Сабов, Хрестоматїя церковно-славянских и угро-русских литературных памятниковъ съ прибавленїемъ угро-русских народных сказокъ на подлинныхъ нарѣчїяхъ, Унгварь 1893.

⁶„Житє і слово”, т. 1, кн. 2, Львїв 1894, б. 304—305. Опать и у пейдзешатомних Позбераних творoх Ивана Франка, т. 29, б. 200.

⁷Микола Мушанка, Володимир Гнатюк — першїй дослїдник життї і народної культури Русинів-Українців Югославії у кн. Народни приповедки бачванских Русинoх, Руске слово, Руски Керестур 1987, б. 17.

⁸Етнографїчний збїрник, т. IX, ч. II: Бач-Водрогський комїтат: Пїснї, Львїв 1900, б. 117—277; т. XXIX: Казки з Бачки, Львїв 1910; т. XXX: Байки, легенди, истор. перекази, новели, анекдоти — з Бачки, Львїв 1911.

⁹Памятник украинсько-руськой мови й литератури. Видає Археографїчна комїсія Наукового товариства імени Шевченка, т. II, Львїв 1899. и т. IV, Львїв 1906.

¹⁰Скратка Ф. дешифрована як Федор лем раз, Апокрифи II, б. 369.

¹¹У рукопису М. Туринского хтори Гнатюк означел з букву Г ест тиж така чаоц. Опать Володимир Гнатюк, Угросусий духовнї вїршї, II. Рукописи з Бачки и Сриму, ЗНТШ, т. XLVII, б. 137 под 14 (далшї УДВ).

¹²Поровнай Гнатюк, УДВ, б. 123 под II.

¹³Нет го випатра асї у Гнатюковим опису бачванско-српимских рукописoх, гоч го „із бачванського ориґиналу переписав д. В. Гнатюк”. (Франко, Апокрифи IV, б. 172).

¹⁴Опать УДВ, б. 123 под 21.

¹⁵Исте, б. 137 под 18.

¹⁶Опать Иштван Удвари, Керестурец Михайло Мункачи, „Нова думка”, Видава Солоз Русинoх и Украинoх Горватскей, р. XV, ч. 56, б. 56—57, септембер—октобер 1986. З мадярского преложел: Симеон Сакач.

¹⁷УДВ, б. 122.

¹⁸Опать Микола М. Коциш, Фамилїйни презвїска и назвїска Руснацoх у Югославії, Лингвистични роботи, Руске слово, Нови Сад, 1978, б. 187—218.

¹⁹Пште невеста М. Ерделя паніматка Прына у писме хторе цитус М. Ко-
вач у статі Як зме починали, „Шветлосц“, р. XXIV, ч. 3, б. 438, май—юний 1986.

²⁰УДВ, б. 124.

²¹Мушанка (опать нот. 7), б. 68, нот. 75.

²²Гавриіл Костельняк, Проза на бачванско-сримским литературним языке.
Позберал и до друку приготавел Дюра Палгаргаї, Руске слово, Нови Сад 1975,
б. 315.

²³УДВ, б. 132 под 2 и 6. Ширша верзия часцох под 6 зачувана у руко-
пису Г (б. 229—241; 242—247), УДВ, б. 137 под 5 и 6.

²⁴Апокрифи IV, б. 172.

²⁵Апокрифи II, б. 235—236.

²⁶ЗНТШ, т. XXXV и XXXVI, 32 боки (самостойна пагинация).

²⁷Исте, б. 1.

²⁸Исте, б. 26.

²⁹Исте.

³⁰Исте, б. 28.

³¹Исте, б. 32.

³²Пробовала сом найсц одвит на тоти питання, але сом го по терас не
нашла.

³³Грамматика бачванско-рускей бешеди, Сримски Карловци 1923.

³⁴Р. III, ч. 82, Нови Сад, надзеля 4. юла, б. 2—4 и ч. 83, пляток 9. юла,
б. 2—4.

³⁵Исте, ч. 82, б. 1—2. Фирак бул теда член редакциї, а познейше и главни
редактор „Руских новинах“.

³⁶Шлоси й минуи в поезиї Ивана, у кн. Ломаня душ, III часц, Львїн 1923,
б. 47—95.

³⁷Мирослав Цап, ч. 6—7, б. 4. По Романови Мизови, Наша литературна
перюдика медзи двома шветовима войнамт, „Нова думка“, р. X, ч. 30, б. 68.

³⁸Р. 17, ч. 8, б. 5.

³⁹Дюра и Евфемия Варга, Лектира за V класу основней школы, Завод
за издаване учебнїкох, Нови Сад 1975, б. 34.

⁴⁰Видало Руске слово, Руски Керестур.

⁴¹По руски би требало буц „Украднуге шесце“ бо ше од дїсловах на -лу,
а таке и дїслово украднуг, дїсприкетник пасивни творї зоз законченяма -ти,
-та, -то. Поровнай Микола М. Кочич, Грамматика руского языка, I: Фонетика.
Морфология. Лексика, друге видане, Покраїнски завод за издаване учебнїкох,
Нови Сад 1977, б. 108.

⁴²Иван Франко, *Вибрани твори*, Уводне слово, б. 7.

⁴³Исте, б. 10.

⁴⁴Р. 10, ч. 3, юлий—септембер 1972; Драмски додаток.

⁴⁵По здогадовано самого Шерегиа, „Нова думка“, р. IV, ч. 9/1975, б. 88.

⁴⁶Співець бородьби й контрастів, „Шветлосц“, р. IV, ч. 1, б. 11—24, окто-
бер 1966.

⁴⁷XI Jahrgang, I—II Heft, б. 17—32; III—IV, б. 98—115.

⁴⁸„Жовтень“, ч. 8 и 9. Прекладателс Катарина Матейко и Василь Васыив.

⁴⁹„Нова думка“, р. IX, ч. 24/1980, б. 79—84 и ч. 26/1980, б. 76—82.

⁵⁰Авторы тих учебнїкох: Евфемия и Дюра Варга, Юлиан Рамач, Дюра
Сотка, Мария и Штефан Чакан. Податки послала Мария Чаканова, на чим
ей щиро дзекуюем.

⁵¹Було то з нагоди 120. рочнїци народзєня и 60. рочнїци шмерци Ивана
Франка, „Шветлосц“, р. XIV, ч. 4, б. 244—246, октобер—децембер 1976.

⁵²Опась нот. 3.

⁵³У додатку Попис имена под Франко, И. J. нащоровани букви на хторик
ше о тим мож поинформовац.

У вязи з рукописами хтори обявел Франко, при Ю. Тамашови ше зявела
помилка: слово лем о єдним рукопису Ф. Цовгора, цо видно и з пагинациї и з
Гнатюкового опису. Букви у „Апокрифох“ лем означуо часци размєщенї по
кнїжки на рижних местах, а по Франковой композицийней задумки. Назжаль, не
споминаю ше ані рукописи М. Туринского. Р. (б. 73—80). У оцєни Врабельового
зборнїку Тамаш ше складала з Франком як науковцом, але одредзує и нови ди-
мензиї „Рускомому солтвено“, з чим у вязи окреме наглашує часцно „Боже мой,
боже мой“ параста Андрия Горняка як першу писню на руским языке (б. 48).

МИКОЛА М. ЦАП

ЄДЕН ДОКУМЕНТ — ВЕЛЬО ДРАГОЩИНИ ПОДАТКИ

Жридлови документи з прешлосци югославянских Руснацох
вше були од окремого значєня за русинистични виглєдованя у на-
уки о языке, литератури, фолклоре и историйї. Потреба и интерес
за нїма нїгда не преставали и нешка су векши як гоч кедї скорей.

И попри тим, гоч резултати роботох на їх вишлїдзованю остат-
нїх рокох вше лепши, найвекша часц з тих документох ище вше
не доступна ширшей явности (виостало їх публикованє), прецо прак-
тично загамовани цали процес на їх науковим преучованю, цо впе-
лїяк не доприноси розвою русинистичних виглєдованьох вообщє.
Треба ше наздавац же таки стан не потирва ище длуго, та же ше
пошвидко найдзе способ за їх обявїванє и так оможлїви їх всестране
хаснованє (роби ше, насампредз, о историйних документох з XVIII
и XIX столїтия).

Але у такей файти роботи, попри документох котри ше ви-
находзи з длуготирвацїма, систематичними виглєдованяма, у каждо-
дньовим живоце можлїви и случайни, приемни несподзиваня, котри
не вше резултат архивних виглєдованьох. Потвердзує то и случай
документа котри пред нами, яки пренайдзени 12. септембра 1984.
року з нагоди знїманя крижника и гомбулі зоз турнї рускей преко-
католицкей церкви у Коцуре. Документ, чий основни текст вишписан
ни на двох папєрох формата 21×34 см, найдзени у гомбулі у за-
лятей плеховей футроли, а датовани є зоз 5/17. септембром 1893.
року. Текст зложел Микола Губаш (1860—1909), пивцоучитель ко-
цурски, а виписал го Емилиян Губаш (1875—1919), учитель ко-
цурски. Додатни текст од 9/21. юлия 1896. року дописал спомнути
Микола Губаш.

Яке практичне значєнє ма за нас нешка тот документ писани
пред вецей як дзеведзешат роками? З аспекта историйї языка, на-
сампредз, вон нам вирне свидоцтво о писаней форми языка з яким
ше бачванско-сримски Руснаци служели пред конц XIX столїтия.
У науки тот язык баржей познати як „язичє“ и означує литера-
турни язык шицких Русинох у Угорскей до 1918. року. Як видзимє,
з нїм ше служели и нашо писмени людзе, але гоч кельо ше намага-
ли коректно овладац з нїм, вон и у нашим случая не могол буц
инше лем єдна лтучна мишанїна церковнославянского и російского
языка з вельо прикметами закарпатских диалектох. И праве тот мо-
мент барз значни за нас прето же нам на конкретним прикладзе
оможлївовє виплечиц шицки елементи бешедного руского языка (ко-
трих у тим документу наисце єст досц) и так себе створиц цо вир-

нейшу слику о нѣм у його долитературней фази. З другого боку, „язичие“ ше и з тей нагоди указуе як правдиви литературно-писани язык Русинох у Угорскей котри у одредзеним историйним периодзе одбавел значну улогу у очуваню национального идентитета и югославянских Руснацох.

За язык того документа барз характеристична и його графия: писани є з церковну азбуку, а не з такв. гражданску азбуку (котра ше уж у гевтот час вещей хасновала як церковна, о чим нам шведочи и додатни текст того документа), але то, напевно, не зробене случайно. Церковна азбука вше була синоним за церковнославянски язык и адекватни змисти писани на нѣм, але ей домен хаснованя у нашим народзе (и то праве при тих звичайних людзох-параѣтох) у прешлосци бул вельо ширши. З церковну азбуку ше нашо людзе служели у каждой нагоди кед ше сцели писано виражиц, охабиц писани шлїд, або комуникавац медзи собу. То и розумлїве з оглядом на длугу традицию учени тей азбуки у наших школах котра, напевно, исто тельо длуга кельо и традиция школства у нашим народзе. Прето не чудне же такв. гражданска азбука, котра ше вельо познейше почала учиц у наших школах (але паралелно з ученєм церковней азбуки), та гоч и була вельо едноставнейша и легчейша за хасноване — так барз помали доставала право гражданства у явним живоче наших Руснацох. Маюци шицко тото на розуме и беруци до огляду його змист, возвишени стил и святочну хвильку, не чежко похопиц причини пре котри тот документ з конца XIX столїтя праве з церковну азбуку и з языком яки бул єдини наш литературни язык у тот час.

Цо нам приноси змист того документа? З оглядом же ше зоз нѣм и на тот способ сцело означиц закончене работх на церковним будинку и правеню новей турнї — цо у тот час вшелїяк була подїя од значносци за цали валал — потомком през документ охабени детальни опис тих работх, мена особох котри у нїх участвовали, а насамперед мена визначних особох у державним и церковним верху, жупаниї, епархиї и на коьцу — у самим валале Коцуре. За нас нешка, напевно, найинтересантнейши праве тоти податки цо ше одноша на мена и функції особох котри творели явни, культурни и дружтвени живот валала, бо нам оможлїваю лепше упознац историйну прешлосц Коцура и обставини у яких ше тот живот одвивал на концу XIX столїтя. Же би слика о тим була цо цалоснейша, документ нам приноси и статистични податки о числє жительох, прецизно нас информиуюци о националней односно вирскей структури жительствова Коцура.

З додатного тексту того документа дознаваме же лем три роки познейше, т. є. 1896. року, на церкви знова окончени одредзени работи, турня зоцицким нова направена (тота котра и нешка стої), а шицко тото лем прето же предходни работи не були окончени як спада та их коморски инженер не одобрил. После тих работх руска церква у Коцуре конечно достала випатрунок яки ма и нешка.

На коьцу, длужни зме надпомнуц же ше текст документа котри ту приносиме друкує з исту графию и правописом з яким є и написани, так же шицки особеносци языка зачувани у найвекшей можлївей мири. Оригинал документа чува ше у рускей парохии у Коцуре.

Во славу єдинаго Бога во Троици святой Отца и Сїна и Святаго Дѣа, воздвиженз святой Крестз сей, на рускую грек. каф. церкву Покрова Пресвѣтѣ Богородицы, во Коцурѣ дня септембера 5/17. лѣта 1893 по Христѣ.

Во дни святѣйшаго, вселенскаго, Архїерея папи Римскаго Леона XIII. За владѣнна єго Величества франца Іосифа I^{го} Цѣсаря Австрийскаго и Апостолскаго Краля, Оугорскаго. Во дни Пресвященнаго и Боголюбиваго Владыки нашего Юлія Дрогобецкаго єпископа Єпархїи Крижовскїа. Єго высокопревосходительства Алезандра Векера Оугорско Краљевскаго министра предсѣдателя, и министра финанєв. Єго вѣкопревос. Алена Чаки министра Богопочитанїа и школьскої настави. За высокобагороднаго Алезандра Белла Шандорз наджупана жупанїи Бачз Бодрошскїа. Єго прподобїа Іоанна Хранїловичз вице-Архїдиакона Бачкаго, Єпархїи Крижовскей.

Во дни: превелебнаго пана Оца Михайла Оуїфалѣшии тѣстиаго пароха. Честныхз гг. Михайла Жїлики и Михайла Брѣндза Церковныхз тѣторохз, Петра Сендеракз Церковного кассїра, Іоанна Горньакз Кохарз писмоводителя, Никола Фейсе церковного газди, и Михайла Горньакз церк. звонара.

При црковной школы: Никола Губашз пѣвцозчителя, Милютина Лабошз и Михайла Стрибѣрз Оучителей и Михайла Губашз помощника пѣвческаго.

При погнаварствѣ общества Коцѣра: гг. Никола Тамашз валалскаго вїрова, Варв-оломея Лусканци валал. нотарїаша, и Алезандра Югасз подната. Миха

ила Аакимъ, Дюра Миунъакъ, Дюра Буила, Андрей
Мадн, Николай Енисъ, Иоанъ Хитпелманъ, валалски
ешкѣти, Андрей Сакачъ сиротински Отѣъ, Иосифъ
Гергель и Петро Рейдлъ валалски касире; Штефанъ
Янжкѣй вал. докторъ, Иоанъ Рейдлъ вал. поштаръ.

Трѣдомъ и иждивениемъ цѣлаго Куцѣрскаго
русскаго грек. каф. общества создана бысть Церковь
сѣя лѣта Господня 1792. Текѣшагоже года 1893 го
подъ надзираниемъ цер. тѣторства и коморскихъ
панохъ Юлій Яновичъ адвоката и Феодоръ Паппъ
коморс. мѣрника снова поправленна черезъ будов-
щика Яковъ Книзлъ подѣзетника и егѣ помощника
Крѣстианна Бишофъ плотника [цимермана] жителей
червинскихъ, и Андреа Клейнъ Бляхара жителя
сентомашскаго.

Во церквѣ поправленно: цалкомъ новый сводъ,
облаки которыи 45 цѣтр. вехин якъ дотерашнѣ бѣлѣ,
двѣри, кровъ и нова тѣрна [колокольна] которей
висина 21 хватъ во цѣнѣ 9711 фор. австр. вѣд.
которихъ часть одъ 3000 фор. висока комора якъ
пѣтронъ а 6711 фор. церковне общество платитъ.

Число жителей общества Куцѣрѣ: русскіе
грек. каф. 2256. римско каф. 565. со парохомъ
Георгиемъ Калмаръ. Нѣмецкихъ лютерановъ 1025. съ
парохомъ Даниломъ Штѣрѣ. Кальвиновъ 144. пра-
вославныхъ сребовъ 40. Юдеевъ 44. Вшиткихъ
4074 душъ. Всѣ народности въ най лѣпшомъ
согласіи живутъ.

Да сохранитъ Господь Бѣгъ црковъ сѣю во
вся вѣки отъ всякаго зла, и вѣрникъвъ ея и
тѣрждившѣа около созиденіа ея, на многаа и
благаа лѣта !!! Аминь.

Въ Куцѣрѣ 5/17. септембера 1893.

Составилъ Николай Гѣбашъ пѣв. оучитель.*

ПРИМѢЧАНІЕ:

Понеже церковь и турня чрезъ подузетника Книезліа такъ
повершно (:похибно:) була зробена же нѣбула прѣята одъ коморско-
го мѣрника, то попрепатреню вещей комисіяхъ, булъ подузетникъ при-
нуждени знову поправляць церковь турня цалкомъ наново будована
1896 го року и то чрезъ подузетника Иоана Габринѣя Петровацкаго
жителя (:словака:) поремеслу тесляръ. Отъ прежнього подузетника
досталъ 1600. фор. а од общества забакаръ и громоводъ 750 ф.

Станье общества исте якъ предъ три роки описано.

Куцура дня 9/21. Юлія 1896.

Факсимал препису з оригиналу.

Николай Губашъ
церков. пѣвецъ.

ПРИЗНАЧКА

*На першим боку того документа пише: Написал Емилъ
Гѣбашъ оучитель. Дѣслово „написалъ” ту не похасноване у значеню
яке воно ма нешка у руским литературним языку, але значи „випи-
салъ” (=з руку написал), цо нам потвердзуе и тога призначка котра
гвари же текст документа зложел Микола Губаш, пивцоучитель.

Любомир МЕДЄШИ

РУСИНІСТИКА НА КАТЕДРИ ЗА УКРАЇНСКИ СТУДІЇ УНІВЕРСИТЕТА У ТОРОНТУ, КАНАДА

На Університету у Торонту, держава Онтаріо у Канаді, од 1980. року дійствує Катедра за українські студії. Наукові і образовні робити задаток і цілі Катедри організовац студії історії, культури і політичної економії Українцох, окреме Канадянох українського походження. Катедра організує університетські курси, наукові конференції і отримує образовні лекції, розвиває співробітство у наукових вивченнях зов другима інституціями, провадзи і дає інформації о бібліотечній діяльності з українистики і обявляє наукововивчення і други роботи котри вязани за її програмну діяльність. На Катедри єст і постдипломні студії.

ПЕРШИ ПЕЇЦ РОКИ ДІЙСТВОВАЊА

Ідея о формованю Катедри за українські студії на Університету у Торонту була перши раз увнесена до плану роботи Торонтського оддзеленя Українського канадського комітета 1952. року. На витвореню задумки ше од 1975. року окреме ангажовало Українське канадське професіональне і професійне здруженє, же би ше конєчно 1979. року формовала окремна фундація котра обезпечує средства за діяствованє Катедри. Обезпеченє фінансійних средств з боку української засідниці у Канаді було необхідне скорей як університетські органи принесли одлуку же ше отвера нова катедра у рамкох Оддзеленя за історію. Святочна промоція новей катедри окончена 22. октобра 1980. року зов пригодну бєшеду др Павла Роберта Магочія „Национални культури і університетські катедри”.¹

Українські студії у Канаді організовані на дванац високошкольських інституційох. Лєм у Торонту, на Університету Торонто (у тим месце єст і Університет Йорк) студії українистики маю ранг окремой катедри, а у Едмонтонє, на Університету Алберти, організовані Канадські інститут за українські студії. На других університетох організовані лєм студії українського язика, літератури, фольклору, історії, політичних наук, взагалней культури — цивілізації або педагогії. У зависности од високошкольських афінитетох, науково-педагогійного кадра і заінтересованости студентох за дзєпосдні з тих студійох, у Торонту ше формовал переважно центр за вивчованє української історії і політики, на Університету Саскачевана і Університету Алберти центр за український язык і літературу, а на Університету у Манітобі, окрем язика, увага дає тиж українському фольклору і географії.²

Спрам реєстра наукових робитіох, вивченнях і особох з академськими титулами за 1982/83. рок, у Канаді у обласці українистики робели 125 особи. На основи вираженого інтересованя за одредзени науково обласці, лєм єдна з тих особох ше конкретнейше інтересує і за русинистику, а за вецей особи мож повєсц же окрем українистики, залапною і питаня з русинистики (наприклад, кєд у питаню вивчення змістох ватиканських архівох, українсько-мадярських медзвязох, словник українських презвиськох итд.).³

Катедра за українські студії Університету у Торонту по хронологійним шоре треца комплексна наукова інституція за українистику у Сиверней Америци. Перше бул основани Українські студійні центер на Гарвард Університету (Кембридж, держава Масачусетс) у Зєднєних Америцких Державох конєц 1960-тих рокох, а потим, по предходнім прикладє, 1975. року основани Канадські інститут за українські студії на Університету Алберти.

Катедра у Торонту отримує пейц курси студійох: Українська політика, економія і дружтво, Києвська Рус, Козацька Україна, Українські національні преторид і Україна двадєтого віку. За студентох котри ше спеціалізую з українистики тиж так організовані студії з історії і окремна українська спеціалістична програма у рамкох оддзеленя за історію і Оддзеленя за славянські язики і літератури зов котрима Катедра узко співробує. Шицкі курси у рамкох Катедри отворени за кожного студента на Університету у Торонту і їх порядне навчівовали вецей як 100 студенти. Перша магістерська робота на Катедри одбранена 1983. року.

За постдипломні студії і виробок докторських дисертаційох Катедра розполага з окремима средствами котри додзелєє кажди, одностно кажди други рок. Тиж так, заінтересовани кандидати можу хасновац стипєндії за пририхтованє своїх рукописох (вєкших студійох) до 3 роки (хасную трєме кандидати од 1983. по 1986. рок), а докторантом кажди други рок мож організовац плацєнє перебуваня і вивчення роботу на Катедри (хасную двєме докторанти у 1986/87. року). Тром профєсором, членом Катедри, котри иншак вязани і за Оддзелєнє за славянські язики і літератури, Оддзелєнє за політичні студії і Оддзелєнє за історію, фінансованє участвованє на медзнародних наукових сходох.

Витворюючи наукове співробітство, Катедра за українські студії була домашній науковцом зов вецей як 30 університетох зов Канади і других жємох (Бєч, Торонто, Києв, Нью Джєрси, Париз, Рим, Ньюйорк, Чикаго, Вашингтон, Хайделбєрг, Варшава Лондон. . .). Понєж Катедра організує рижні курси і преподаваня, гєсци Катедри зов Канади, ЗАД, Китаю, СССР, Польсей, Израєлу, Вєлькей Британії, Заходней Нємєцкей, Французкей і Италії мали єдно або вецей викладаня і участвовали на наукових стрєтнуцох котри вязани за діяльність Катедри. Писани викладаня або магнєтофонськи записи науковцох гєсцох ше чува і вони уходза до документацийного і наукового фонду Катедри, же би их заінтересовани могли хасновац. На тот спосіб створєна окремна наукова база од окремого інтерєса за наукововивчення роботу, прєц Катедра постаєа вше значнейши центр за українистику і українські студії у Америци.³

ВЕЛЬКИ ПРОЄКТИ

Катедра за українські студії на Університеті у Торонто втворила у предходних п'ятидесяти роках, кельо дійствує як інституція, дзепосдні науково проєкти од окременей значносци.

У першим шпоре, Катедра почала мікрофільмованє періодичних виданьох котри виходзели на карпаторуским язикю. Законченє мікрофільмованє виданьох котри зачувани у Австрійській національней бібліотеки у Бечу, організована окремна вистава вибраного матеріялу, а члени науковей групи котра проєкти успішно виведла отримали даскельо преподаваня. У збирки ше находза 175 наслови мікрофільмовани на 400 ролни зоз 196.000 знімками, а облапени період од 1848. по 1918. рок. На основі того матеріялу зробени цалосни список преси и часописох котри виходзели у Галичини, Буковини и Подкарпатскей Руси — територійох котри ше по 1918. рок находзели у склопе Австроугорскей монархії.⁴ Збирка ма окремену наукову значносц за актуальни наукововигледавацки роботи и кед у питаню русинистика, понеже ше одноши на пресу и периодіку жительствова котре себе наволовало зоз руским меном. Без огляду на язични розлики, воно тоти виданя чувствовало як свойо культурни добра. Медзи иншим, ту ше находзи „Дневник рускей” и „Зоря Галицка” зоз 1848. року, „Вечерніци”, „Мега” и „Русалка” — перши новини на „домашнім” карпато-русским язикю, „Слово”, „Русская Рада”, „Діло”, „Батковщина”, „Галичанин”, „Руслан”, „Народ”, „Русское слово” — органи розличних політичних и національно-культурних и просвітних студійох медзи карпато-русским односно карпато-українским жительством.

Дзепосдні наслови або часци зоз карпато-рускей односно карпато-українскей преси и периодіки не зачувани ані у Австрійській національней бібліотеки у Бечу, так же мікрофільмованє окончованє у Сечені — бібліотеки у Будимпешти, у Націоналним музею у Праги, Гарвардскей універзитетскей бібліотеки у Кембриджу и бібліотеки Інститута за скарб Бизантинскей католицкей діоцези у Пасанку, Нью Джерси. На тот спосіб, постала то єдинствена збирка мікрофільмованого матеріялу. Збирка ше чува у Універзитетскей бібліотеки у Торонту и отворена є за хаснованє.

Друга велька бібліографійна колекція тиж прицагла увагу Катедри за українські студії. Катедра уложела вельки усилуносци же би ше колекція фахово обробела, преучела и приказала. Слово о колекції старих книжок видатих у 17. и 18. віку, а котри „мале жвератко українского живота”, як колекцію наволаз Едвард Касинец, ношитель проєкта, руководитель Славянского оддзелєня Нью-Йоржскей народней бібліотеки. Книжки дарунок єдного паснонованого колекціонера, Паула М. Факули, и представляю лем часц богатей бібліотеки славянских язиков котру вон любовомрно чувал, непереривно гледаючи нови и нови раритети. Цали проєкт наволази Милений клекція старих українских книжок у Універзитетскей бібліотеки у Торонту (The Millennium Collection of Old Ukrainian Books at the University of Toronto Library). О колекції видата окремна публикація.⁶

Едвард Касинец, єден з фахових обраблячох тей колекції, визначел же вона барз важни приклад писаня (графії) у „старих українских (русинских) кирилских книжках”,⁷ и гоч облапа лем двацещедну книжку, „одражує основни релігійни записи старих кирилских книжках през седемнасти и осемнасти век”.⁸ За дзепосдні виданя утвердзел же скорей у літератури не були познати: Каноник (Пачаїв 1776), Молитвенік (Київ 1722—1757) и Евангелія (Пачаїв 1735—1758). Вельки раритет и Буквар (Беч 1770).

У колекції окреме интересантни рижни записки котри на рамикох або на маргіналіяхох зохабелі власніки, хаснователє книжкох. Вони „прекрасни приклад тих міграційох зоз України през Югославию и Болгарску и можливе по Сиверну Америку”.⁹ Так, медзи иншим, на Акадисту (Унів 1660) пише: „М. Субич джак мон. Раковца 1897, Милам Видуков”; На Псалтиру (Львів 1715): „Сия книга Василя Панчелича. Потписанє 1740 мешаца марца дня 13”; на Новим завиту (Київ 1727): „Кристофор Ирчич”; на Службеніку (Київ 1736) виписана цала хронологія як книжку Ничифорови Йовановичови, другому архимандритови у монастире Раковец, подаровал игуман монастира у Голлове Теодор Марич 1760. року, потім Исаяйови Париводкому Париводичовому, єромонахови монастира Раковец „мед вон служел як священік при архієпископови и митрополитови Павлови Ненадовичови у Карловцох”, итд.

У поднасловє Буквара (Беч 1770) пише же є за тих котри уча „писмень и руско-славянскими книг напечатся”, а у поднасловє Наукох парохіялних (Почаїв 1794) же су преложени „з славянско-русского простий посполит язык” и видани у Лаури Почавскей. Спрам того, призначки на маргіналіяхох приклад свідомосци о своїофайтовим язикю карпатских Руснацох котри хасновани у літератури.

Трєци вельки проєкт котри формовани и закончени на Катедри за українські студії наволази „Україника у Бібліотеки Університета у Торонту”. Препатрени цали фонд Універзитетскей бібліотеки и обявени список шицких книжкох, периодіки, мікрофільмох и другого бібліотечного матеріялу котри ше одноши на вкупну культуру українскей нації. У двотомним каталогу котри обявени 1985. року¹⁰, матеріял розмесцени до 31 поглава и 80 тематичних групох. У каталогу облапени вецей як 11.000 бібліотечни єдинки и тота приказана бібліографія у велькей мири представя єдинствени приручїк за хаснованє у преучованю українскей нації.

Остатне поглавє у спомнутим каталогу ше одноши на українистику у обласцох (або державох) котри етнолінгвистично не припадаю гу матичней території українскей нації (Австрія, Канада, Чехословацка, Нємецка, Велька Британія, Зєдинєни Америкки Держави, Югославія и други жеми). У уводніку того поглава окреме наглашенє же облапени „шицки роботи войводинских або о войводинских Руснацох, уключуюци тиж лінгвистични студії и літературу”. Спрам того, у Універзитетскей бібліотеки у Торонту по 1980. рок (як часова гранїца у проєкту вжати тот рок), находзели ше книжки Янка Фейси, Володимира Гнатюка, Мирєна Канюха, Миколи Кочипа, Йовгєна Кочипа, Влади Костелника, Гавриїла Костельника, Михайла Ковача, Володимира Кирди, Михала Рамача и Миро-

слава Стрибера, а тиж так „Антологія поезії бачванско-сримських руских писателюх“ (1963) и „Глібока бразда“, вибор приповедкох сучасних руских писателюх (1975) на сербскогорватским языку.

У заходних державах, окреме у Америки, лем остатні три децениї принесли значейше збогацованє библиотечних фондох зок українстичним материялом, а спомедзи шицких славистичних колекційох у Канади, тот у Библиотеки Универзитета у Торонту найвекша. Прето є барз важне жридлище за українски студії. Тиж так, Универзитетска библиотека ма даскельо окреми библиотечни колекції, як цо то Библиотека раритетних книжок „Томас Фишер“, Музична библиотека „Едвард Джонсон“, Библиотека „Жигмунд Самуел“ и библиотека Емануел коледжу, Виктория универзитета и Коледжа св. Михайла. Шири тоти библиотеки творя фонд обладани зок проектом Катедри за українски студії и на тот спосіб створени єдинствени прегляд библиографії з українстики.

ВИДАВАТЕЛЬНА ДІЯЛНОСЦ

Катедра за українски студії не ма свою видавательну програму, гоч на Катедри пририхтани и обявени даскельо виданя з обласци українстики: „Націонални культури и универзитетски катедри“ (1980), „Руснаци-Українці Чехословацкей — историйни прегляд“ (1983), „Водзач по преси и периодики“ (1983), „Милений колекция старих українских книжок у Библиотеки Универзитета у Торонту“ (1984), „Галичина — историйни препатрунок и водзач през библиографию“ (1985), „Україністика у Библиотеки Универзитета у Торонту — каталог“ (1985), „Україна — историйни атлас“ (1985), „Паул Роберт Магочи: Библиография 1964—1985“ (1985) и „Перши пейц роки“ (1985). До друку тиж пририхтани обяжни діла руководителя Катедри, професора Павла Р. Магочия, „Україна — уводнік до историй“.

У наукових кругох виражени високи оцени о видавательней діяльності Катедри. Степан М. Хорок у „Америцким историйним препатрунку“, наприклад, визначел же студия „Галичина — историйни препатрунок и водзач през библиографию“ представя „бауз добре дополненє котре подзвигує значносц роботи“ на полю українстики.

Вельке интересованє виволал историйни атлас України котри зложил Павло Р. Магочи, а географско-историйни мапи нарисовал картограф Георгей И. Матевс. У фахових кругох позелзене же атлас то превизно и ясно зробени препатрунок историйно-географских обласцох у котрих українске жительство жило од найдавнейших по сучасни часи. Двадцетпейц географски мапи, зок коментаром за каждую з нїх, прецизно означую историйни пременки административних границох, географских назвох и жительство на території України од часу Скитох, Гунох и Монголох, та по часи велькей Польскей, османлийскей Турскей, Австро-Угорскей и царскей Русії, а на коьцу и Українскей Советскей Социалистичней Републики. Понеже обладани широки историйни период, у атласу назначене же у найдавнейших часох тоти обласци (односно їх часи) ношели назву Русь, Рутенія и Мала Русія, односно Галичка Рус, Червена Рус, Мала Рус, Подкарпатска Рус итл., же назва Україна перши раз похаснована у шеснастим вику за єдну узну специфичну об-

ласц, а вец є „ожита“ у чаше козакох за їх території у седемнастим вику, и у двадцетим вику превладала назва „Україна“ за цалу територію котра населена углавним зок українским жительством.

Атлас компоновани як историйно-политична география українскей країни. Понеже обласци теї країни през историйю припадали рижним державам, у атласу приказани административно-географски граници тих державох: Русийскей Имперії (європска часц 1791—1914) и Австро-Угорскей имперії (1809—1914), Польскей и Литви (коло 1763. року) односно Польско-Литвицкогo комонвелта (1569—1652) и Отоманскей имперії, європска часц (од стредку 14. по коьец 19. вику). Окреме вельки пременки у политичней власци о административних границох були у заходних обласцох українскей країни: Закарпатю, Галичини и Буковини. Дзетовдни значни историйни збуваня, як цо татарска инвазия 890—1050. року, монгольска 1223—1241. и немецко-фашистична 1938—1943, як и поход козацкогo гетмана Богдана Хмельницькогo за ошлебодзене України од Польскей (1648—1653), на мапох окреме назначени. Тиж так, мож провадзиц етногенезу жительство на теї території од часу перших грецеских колонийох на побережю Чарного моря (коло 250. року пред нову еру), односно ище од часох Скитох у 7—3. вику пред нову еру, та през дисперзию Славянох у 3. по 8. век новей ери, восточно-славянски етнічни групи у 9. вику, географске розмесценє націоналних меншинох у 19. вику и сучасни етнолингвистични стан. Од окремей важносци за витворенє Киевскей Руси, мощней стредньовиковней держави и Європи, були тарговецки європско-азийски драги и тим драгом у атласу пошвещена окрема мапа, а швеляк, як уводнік, представена и географска мапа українскей жеми, залаплюючи Карпатски гори, Кавказки гори и Восточно-європску високоровніну, Сиверну горню жем, Централни плато, Долню жем и Приморску обласц, Чарне и Азовске морїо и векши реки: Дунай, Тису, Заходну Двину, Припет, Днепер, Буг, Днестер, Прут, Сирет, Донетс, Дон и Кубан.

Понеже у Народней Републики Китаю, попри росийского, вше векшу увагу прицагує українски язык и историй, з анлийского ше на китайски язык преклада Историйни атлас котри видала Катедра. Роботу окончує професорка Шен Ян зок Хейлонгджан универзитета, обласц Харбиджан, єдного з найпознатших у Китаю. Професорка Шен Ян ше находзи на студийним перебуваню у Канади, на Мак Мастер универзитету у Хамилтонє и на Универзитету у Торонту и з оглядом на зложеносц роботи, не лем пре ортографию, але и фонологію и лексику, панує велька заинтересованосц за успешне законченє того проекта.

Виданє Историйного атласа мож тримац як першу публикацию у проекту хтори на Катедри за українски студії запровадзел министр за мултикультуризем у Канади 1985. року. Наступна публикация би мал буц атлас українского жительство у Канади, а пририхтую го сотрудніки Катедри Любомір Луцок и Богдан Кордан.

РУКОВОДИТЕЛЬ КАТЕДРИ

Руководитель Катедри за українски студії на Универзитету у Торонту то итерацеденрочни Павло Роберт Магочи, Американец

руського походження. Народився у Нью Джерсі, а його предки ще зоз карпатської області переселилися до Америки. Школував ще на Ратдері і Пристон університеті, де магістровав історію 1972 року. На спеціалізації був у Школі за славянські студії на Карловім університеті у Празі (ЧССР), у Школі за мадярський язик і культуру на Кошут Лайош університеті у Дебреціні (НР Мадярська) і на Гарвардському університеті (ЗАД). На Гарвардському університеті достав трирічну стипендію (1973—1976) котра ще дозволєла йому даскелім постдипломцом же би ще пририхтовали за наукову роботу.

Павло Роберт Магочі поставени за руководителя Катедрі за українські студії на Університеті у Торонто 1980 року і за порядного професора промовани є 1984 року. У періодзе 1981—1982 рок охарактеризовани є з боку студентів і колеґів як „окреме добрий водитель семинаров“, особліво як „одличний порушувач конструктивних дискусій“. Дзеподни студенти означели професора Магочія як свого найліпшого педагоґа (1983/4) або преподавача (1984/85).

Професор Магочі ма богатую бібліографію. Перші фахові роботи з історії почав обявлявац 1960-тих роках і по конец 1985 рок обявени му 7 книжки, 6 брошури, 3 каталоґи бібліотечних колекцій, 2 книжки географско-історійних мапох, 1 атлас, 10 написи у книжках, 78 написи у періодики, 15 енциклопедійні написи, 4 уводніки до книжок, 5 резюме, 11 прикази, 3 лекції зняти на магнетофонску пантліку, 2 інтервю, 1 бешед і 2 роботи других пририхтал до друку. О його науковей публікованей роботі написани преїг 160 прикази, критики і огляднуца.¹²

Зоз широкеї історійней проблематики у рамках фахового інтересованя професора Магочія могло би ще видвоїц штири основні питання:

1. **Формованє національного ідентитета на Подкарпатській Русі**, о чим П. Р. Магочі обявел обяжну студию,¹³ як результат вецейрочней витирвалей роботи на преучованю архівів і літератури і з котру порушал моцну реакцію у наукових (і ненаукових) кругів, понеже руца нове шветло на історійні можлівосци і почезкосци за формованє єдней окремей націоналносци (на ступню народу або нації) на переходзе зоз 19. до 20. віку і котру ще найчастейше ідентифіковало през націоналну назву Русини або Руснаци;

2. **Українці (Русини) у восточней Словацкій**, як континуована вибудов історійного розвою жительство котре у періодзе медзи двома шветовима війнами у Чехословацкій Републики витворело автономію і познейше, у Чехословацкій Соціалістичней Републики, ма можлівосц ідентифіковац ще як українська меншина або припадніки словацкій нації (такволани Виходняре), односно зоз ище вше існуючим чувством о припадносци гу окремей націоналносци под меном Русини, Руснаци¹⁴;

3. **Історія України, окреме Галичини**, а як результат 1983 року зоз друку випшла обяжна студія, „модел як ше може і як треба правит історійну бібліографію“ (зазначел єден зоз приказовачів),¹⁵

4. **Руснаци (Русини) у Америки**, у якей матерії проф. Магочі ма найвекши авторитет з оглядом на обяг обявених студій

о мигрантах Руснацях на сиверни америцкі континент, переважно до Зєдинєних Америцких Державо¹⁶ і результати роботи Карпато-руського виглєдовацкоґо центра у ЗАД, на чім чолє проф. Магочі од самого початку існованя, а котри ма вецей як 6 тисячи членів і порядних предплатніків на шицкі виданя Центра.

¹Промоційна бешед професора Магочія обявена у рамках Катедрі за українські студії Університета у Торонто на анґлійским і українским язиком.

²О українських студійох у Канаді обилірнейше мож опатриц: В. S. Kordan, Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: Trends, Prospects and Implications, Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton 1983.

³Register Scholais, Researchers and Academics in Ukrainian and Ukrainian Canadian Studies in Canada, Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton 1982—83.

⁴З нагоди пейпроційні Катедрі за українські студії на Університеті у Торонто видава окрема публікація у котрей приказани основні активносци, результати роботи і матеріалні средства: The First Fine Years, The Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto, Toronto.

⁵P. R. Magocsi, A Guide of Newspapers and Periodicals. The Peter Jacyk Collection of Ukrainian Serials, Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto, Toronto 1983.

⁶E. Kasinec, B. Struminskyj, The Millennium Collection of Old Ukrainian Books at the University of Toronto Library. A Catalogue, Toronto 1984.

⁷E. Kasinec, B. Struminskyj, VI.

⁸E. Kasinec, B. Struminskyj, X.

⁹E. Kasinec, B. Struminskyj, X.

¹⁰P. R. Magocsi, *Ucrainica at the University of Toronto Library. A Catalogue of Holdings*, 1, 2, Toronto — Buffalo — London 1985.

¹¹Paul R. Magocsi, National Cultures and University Chairs: An Inaugural Lecture, October 22, 1980, Toronto: Chair of Ukrainian Studies, 1981, 23 p.

Paul Robert Magocsi, *Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*. Toronto: University of Toronto Press, 319 p. 2nd printing, 1985.

Paul R. Magocsi, *The Rusyn-Ukrainians of Czechoslovakia: An Historical Survey*. Vinna: Wm. Braumuller Universitats Vlg., 1983, 96 p.

The Peter Jacyk Collection of Ukrainian Serials: A Guide to Newspapers and Periodicals, compiled by Paul R. Magocsi. Toronto: Chair of Ukrainian Studies, 1983, 44 p.

Edvard Kasinec and Bohdan Struminskyj. *The Millennium Collection of Old Ukrainian at the University of Toronto Library: A Catalogue*. Toronto: Chair of Ukrainian Studies, 1984, 48 p.

Ucrainica at the University of Toronto Library: A Catalog of Holdings, 2 vols., compiled by Paul Robert Magocsi with the assistance of Nadia Odette Kiakun. Toronto: University of Toronto Press, 1985, 1878 p.

Paul Robert Magocsi. *Ukraine: A Historical Atlas*. Cartographu by Geoffrey J. Matthews. Toronto: University of Toronto Press, 1985, 62 p.

¹²Бібліографія фахових роботох П. Р. Магочія обявена у окремей публікації:

L. Pendzey, Paul Robert Magocsi: a bibliography 1964—1985, Toronto 1985.

¹³P. R. Magocsi, *The shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus' 1948*, Cambridge, Mass. and London, England 1978.

¹⁴О Руснацях (Русинох) у дакедшней Подкарпатській Русі проф. Магочі написал преїг 20 работи, медзи котрима мож по обягу і комплексносци видвоїц: *The Language Question Among the Subcarpathian Rusyns*, Fairview, N. J., 1979; *The Rusyn — Ukrainians of Czechoslovakia: An Historical Survey*, Bausteine zur ethnopolitischen Forschung, VII, Vienna 1983.

¹⁵P. R. Magocsi, *Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*, Toronto — Buffalo — London 1983.

¹⁶P. R. Magocsi, *Our People: Carpatho — Rusyns and Their Descendants in North America*, Toronto 1984.

КЛЮЧНИ ТЕРМИНИ И ВИРАЗИ З НАШЕИ ДРУЖТВЕНЕИ ПРАКСИ

Вельки Андрич гварел же ше з магію дзекеди гранічи и на прави геройски діла здабе робота доброго прекладателя. . . „Прекладатель найлепши толковаче и постредніки у тим вше подзеленим швецє. Кед же нєшка народи и людзе блізки єдни другим, и тельо кельо су, за тото треба дзєковац прекладательом.”

Сучасна теорійна робота у обласци прекладаня повязана, у велькей мири, зоз фаховима потребами и з організаційними предпоставками котри специфични за дзєпєдни жєми. У тим смислу єст оштра розлика медзи заходнима и соціялистичнима жємама: на Заходзе добре рїшенє обучованє толмачох (толковачох) и прекладательох науковей литератури; и єдни и други маю там своєю професійни організаці у котрих, углавним, сотрудзую и зоз прекладателями уметніцкей литератури. У соціялистичних жємох, з другого боку, барз активни прекладатель уметніцкей литератури — у рамикох здруженьох писательох — з чим ше и організаційно потвердзую писательски характер тей роботи. Зоз самим тим ше уметніцке прекладанє оштро розгранічує од наукового або усного (гоч симултаного, гоч консекутивного).

У каждим случаю, організаційна структура мушєла впливовац на характер и уровень теорійней литератури: на Заходзе — високи уровень, насампредз, общей лингвистичней теорії прекладаня (у шицких систематичнейших монографіях о прекладаню котри по тєраз вишєли, розпатра ше шицки типи прекладательней діялносци). У Восточней Европи, напроцив, векшина теорійних роботох унапрямена на преучованє и критику уметніцкого прекладаня (у нїх з векшу очиглядносцу виступа його специфична проблематика).

Гоч о котрим прекладаню бєшеца, вше ше врацаєме на — язык. Врацаєме ше на питанє: котри язични елементи и у яких комбинаціях похасновац у прекладзе як еквивалент вислову або тексту у языку оригинала. Питанє котре нам з тей нагоди у центре интересованя то питанє же чи прекладанє у принципе можлїве вше, або иншак формулованє — чи прекладносц або непрекладносц сущна характеристика языка як системи.

Питанє може випатрац парадоксалнє: чи можлїва діялносц котру ше столїтиями окончуює? Зап лєм, воно у лингвистики значнє, и то пре два причини: 1. же би ше з помоцу лингвистичних формулох або теорійох пояснєло процес прекладаня, з чим би ше унапредзєло и прекладательну праксу, и, 2. же би ше на прикладзе прекладаня превипитало стагочносц поєдиних лингвистичних теорійох и формулох.

И ище єден парадокс: праве модерна лингвистика надрилєла питанє можлївосци прекладаня, односно питанє чи прекладносц або непрекладносц иманентнє язичнє означєнє.

Кед би ше прилапєло одредзєни „прелингвистични становиска по котрих язык — номенклатура, а кажди його елемент або сегмент — означєнє одредзєного сегмента звонкаязичней стварносци (кельо ствари — тельо слова), проблем би випатрал у велім олегчани, кед не у подполносци одстранєни. Досц би було лєм прємєнїц язични етикєти. Медзитим, голєм после Сосира, знаєме же язык вельо зложенши организм.

Гоч кельо лингвистика розконарєна и гоч яки розлични приступи и методи у лингвистичних виглєдованьох, у єдним ше шицки єкладаю: язык то система знамох, а система подрозумїє не лєм групу (множєство) елементох, алє и правила їх комбинаваня.

Питанє о прекладносци або непрекладносци мож и иншак поставиц: чи мож єден продукт язичней рєализації (вислов, текст), котри настал у єдней язичней системи, прєложиц до даякей другей язичней системи маюци у оглядзє: (1) розличнє структуованє язичних єдинкох у поєдиних языкох, (2) нєодредзєносц язичного знаку, (3) розличнє сегментованє звонкаязичней стварносци у поєдиних язичних колективох, и (4) розлични исткуствови подлоги од єдного язичного колектива до другого.

Лингвистични теорії котри прєдставяли рєволюцию у преучованю языка у велім олегчю и розумєнє процеса прекладаня, алє у нїх барз часто наиходзимє на сєми чийо би нас прилапїованє або пробованє буквалного применїованя у прекладаню приводзєло до заклучєня же прекладнє — нєможлївє.

Як видзимє, твєрдзєня о непрекладносци рушаю од природи язичного знаку або од характеристикох даєдного одредзєного языка, цо значи же їх авторє траца з огляду на факт же ше нє преклада знаки, анї язык, анї текст, алє — поручєнє котрє у єдним одредзєним языку формованє. Дзєпєдни теорєтичарє спозорюю же ше при прекладаню нє роби нї о якей трансформації тексту оригинала, алє же прекладатель прави нови текст, рушаюци од оригинала, а його медзязични операції то гєвто цо наволуємє процес прекладаня у лингвистичним смислу.

З прилапїованьом того становиска ище вше нє значи же питанє рїшенє, алє є лєм з часци олегчанє и поставєнє у иншакєй форми. Бо, без тексту нєт анї язичного поручєня, а каждє модификованє тексту нужно прєдпоставя и модификованє поручєня. Кед прави нови текст, рушаюци од оригиналу, прекладатель би мушєл найсц таки комуникативни еквивалєнти котри би оможлївєли же би ше у прекладзе, попри поручєня, зачувало и шицки язични функції и то у таким обсягу у яким ше находза и у оригиналним тексту. Тото нє мож вше посцигнуц, алє нє мамє анї сигурни инструменти з котрима бизмє могли прєцизно и у каждим поєдинєчним случаю утвєрдиц чи тото посцигнуцє. Шицко тото нє значи же ше комуникация з помоцу прекладаня нє можє одвицац на задоволююци способ, бо, и тєди кед гваримє же нє вше можлїви вирни преклад — нє думамє, вшєлїяк, буквални, дословни, алє гєвтот котри би ви-

повнозначний і максимальний (або ідеальний) вимога, вериме же вон може бути задовольною. Зовсім тим же вращає на тезу о релативней можливости прекладаня, але при тим маме на розумі и релативності комуникації вообщі. Лем, понятє о релативності комуникації ту ище очигляднейше присутне як при комуникації у рамикох одного языка. На тоту релативності же не шме забуц кед же прецизує вимаганя котри же поставя прекладательови. У каждим случаету, остава тверджене же мож правити добри преклади.

З тим цильом Здружене наукових и фахових прекладательох Войводи и организовало тот сход. Ключни термини и вирази котри нам принесли наша ище вше будуюца дружтвена стварност, а котри у Словнику дружтвено-политичних терминов и виразах не обрелени або за котри у медзичаше найдзени лепши рещеня — пред нами. Спрам организатора маме обовязку побешедовац о них и унифицировац их у широким стредкох. Дата нам нагода, кед тримаме за доцильне, виправити гришки котри направени стихийно, котрим патина часу дала таки призывк же их ведей не чувствуєме як цудзи, гоч маме власни вислов. Циль лексичней унификації то яснейше информованє, прецизнейше преносенє порученьох и адекватнейше спорозумйованє учаснікох у комуниковању, а нїяк не — як дзеподни страхую кед же давден неадекватни еквивалент зохаби за други контекст, або вируци пре недостаточни аргументи за його иснованє пре диференциацию на було котрим язичним уровню — лексичне охудобньованє.

Задаток язичней норми, спрам того, инак з имплицитней язичней конвенції справити експлицитну, введначиц ю при тим цю баржей, кодификованє и институционализовац. Продукт поступкох нормованя языка то — нормовани язык котри функциоує як стандартни язык язичного колектива котрому припада, цю значи дружтвѣ и култури котри го нормовали або готову норму прирелали як свою. Познате же язична норма по своєй природі консервативна, цю значи же же намага застановити, онеможливити (кед же єї улогу неправилно похопи), односно спомалшити спонтани розвой языка. Же же єї то то по конец нїгда не удава, шведоча нам велї приклади у исторії чловечих цивилизацийох, та и податок же же наш руски язык нешка, гоч лем за таки кратки час, вименел у одношеню на стан яки предвидзени и предписани з Костельникову язичну норму.

Прето за язичну норму гвариме же ма и други задатки: предвидзовац и унапрямовац еволуцию языка, же би вон на найефикаснейши способ шлїдзел общи дружтвени и културни розвой и могол одвитовац вимаганьом же би бул прилагодливи и хасновлїви комуникаційни и творчи инструмент.

З другима словами, норма треба же би лем провадзела язични збуваня, а не процивно — же би ишла опрез них.

КЛЮЧНИ ТЕРМИНИ И ВИРАЗИ З НАШЕИ ДРУЖТВЕНИ СТВАРНОСТИ

АСОЦИЈАЦИЈА

- асоцијација организација удруженог рада
- асоцијација произвођача
- асоцијација самоуправљача

БАНКА

- инвестициона банка
- интерна банка
- међународна банка
- народна банка
- основна банка
- пословна банка
- удружена банка

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ

- предшколско васпитање
- предшколско васпитање и образовање
- заједничко средње васпитање и образовање
- позивноусмерено васпитање и образовање
- више образовање
- високо образовање
- образовање VIII степена (магистратура)
- образовање VIII₁ степена (докторат)
- стручни назив и звање

ДЕЛЕГАТ

- делегирање делегата
- избор и опозив делегата
- листа делегата

ДЕЛЕГАТСКИ

- делегатска база
- делегатски систем
- делегатско одлучивање

АСОЦИЈАЦИЈА

- асоцијација организацийох здруженој работи
- асоцијација продуковательох
- асоцијација самоуправљачох

БАНКА

- инвестиційна банка
- интерна банка
- међинародна банка
- народна банка
- основна банка

— діловна банка

— здружена банка

ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНА СИСТЕМА

- предшколске воспитанє и образование
- основне воспитанє и образование
- засадничке средње воспитанє и образование
- професијоунапрямене воспитанє и образование
- висше образование
- високе образование
- образование VIII ступня (магистратура)
- образование VIII₁ ступня (докторат)

— фахова назва и звање

ДЕЛЕГАТ

- делегованє делегатов
- вибор и оповоланка делегата
- лістина делегатов

ДЕЛЕГАТНИ

- делегатна база
- делегатна система
- делегатне одлучованє
- делегатско питање
- делегатско-скупштински систем

ДОХОДАК

- захватање из дохотка
- опорезивање дохотка
- присвајање дохотка
- стицање, расподела и распређивање дохотка

ДОХОДОВНИ

- доходовна основа
- доходовни односи

ДРУШТВЕНИ

- друштвена имовина
- друштвена надградња
- друштвени договор
- друштвени план
- друштвено-политичка заједница
- друштвено-политичка организација

- друштвено правно лице
- ЗАЈЕДНИЦА**
- друштвено-политична заједница
- културно-просветна заједница
- месна заједница
- пословна заједница
- радна заједница
- самоуправна интересна заједница

ИЗБОР

- допунски избори
- избори
- избор и именовање
- избор и опозив
- поновни избор

ЈЕДИНИЦА

- изборна јединица
- јединица удруженог рада
- пословна јединица
- радна јединица
- делегатне питање
- делегатно-скупштинска система

ДОХОДОК

- залапћивање з доходку
- опорцијивање доходку
- присвојивање доходку
- здобивање, розподзельоване и розпоредзоване доходку

ДОХОДКОВИ

- доходкова основа
- доходково одношења

ДРУЖТВЕНИ

- друштвени масток
- друштвена надбудов
- друштвена догварка
- друштвени план
- друштвено-политична засдница
- друштвено-политична организација
- друштвена правна особа

ЗАСДНИЦА

- друштвено-политична засдница
- културно-просветна засдница
- месна засдница
- дїловна засдница
- роботна засдница

- самоуправна интересна засдница

ВИБЕРАНКИ, ВИБОР

- дополнюјуци виберанки
- виберанки
- вибор и меноване
- вибор и оповоланка
- повторни вибор

ЄДИНКА

- виберанкова єдинка
- єдинка здруженей роботи
- дїловна єдинка
- роботна єдинка

ЈУГОСЛОВЕНСКА НАРОДНА АРМИЈА

ЛИЦЕ

- војно лице
- грађанско правно лице
- друштвено правно лице
- службено лице
- физичко лице

МЕЂУНАРОДНИ

- међународна арбитража
- међународна организација
- међународна сарадња
- међународни односи
- међународни положај

ОБАВЕЗА

- војна обавеза
- законска обавеза
- радна обавеза
- самоуправна обавеза
- уговорна обавеза

ОПШТИНА

- органи општине
- скупштина општине
- ОПШТИНСКИ**
- општинска већа
- општинска конференција
- општински комитет
- општински органи управе

ОРГАН

- инокосни пословодни орган
- колегијални пословодни орган
- орган самоуправљања
- орган самоуправне радничке контроле

ОРГАНИЗАЦИЈА

- организација коопераната

ЈУГОСЛАВЈАНСКА НАРОДНА АРМИЈА

ОСОБА

- војна особа
- грађанска правна особа
- друштвена правна особа
- службена особа
- физична особа

МЕДЗИНАРОДНИ

- међинародна арбитража
- међинародна организација
- међинародне сотрудництво
- међинародни одношења
- међинародне положене

ОБОВЯЗКА

- војна обовязка
- законска обовязка
- роботна обовязка
- самоуправна обовязка
- контрактова обовязка

ОПШТИНА

- органи општини
- скупштина општини

ОПШТИНСКИ

- општински ради
- општинска конференција
- општински комитет
- општински органи управе

ОРГАН

- инокосни дїловодни орган
- колегијални дїловодни орган
- орган самоуправяња
- орган самоуправней роботничкей контроли
- орган управе

ОРГАНИЗАЦИЈА

- организација кооперантох
- основна организација удруженог рада
- Основна организација Савеза синдиката
- организација удруженог рада
- радна организација
- сложена организација удруженог рада
- уговорна организација удруженог рада

ОРГАНИЗОВАНОСТ

- гранска организованост
- територијална организова-ност

- функционална организова-ност

ОСИГУРАЊЕ

- здравствено осигурање
- осигурање живота
- осигурање имовине и лица
- пензијско-инвалидско осигурање

ОСНОВА

- делегатска основа
- доходовна основа
- материјална основа рада
- основа социјалистичког самоуправљања

ОСТАВКА

- колективна оставка
- неопозива оставка
- подношење оставке

ПОСЛОВАЊЕ

- банкарско пословање
- канцеларијско пословање
- материјално пословање
- финансијско пословање

ПРАВНИ

- правна важност аката
- правна норма
- правни лек
- правно средство
- правно тумачење
- основна организација здруженей роботи
- Основна организација Союзу синдикатох
- организација здруженей роботи
- роботна организација
- зложена организација здруженей роботи
- контрактова организација здруженей роботи

ОРГАНИЗОВАНОСЦ

- конарска организованосц
- територијална организованосц
- функционална организова-носц

ОСИГУРАЊЕ

- здравствене осигурање
- осигурање живота
- осигурање мајтку и особох
- пензијско-инвалидне осигура-ње

ОСНОВА

- делегатна основа
- доходкова основа
- материална основа роботи
- основа социјалистичног самоуправяња

ЗАДЗЕКОВАНС

- колективне задзекованс
- неоповолујуће задзекованс
- подношенс задзекованя

ДІЛОВАНС

- банкарске ділованс
- канцеларийне ділованс
- материалне ділованс
- финансијне ділованс

ПРАВНИ

- правна важносц актох
- правна норма
- правни лік
- правне средство
- правне толкованс

ПРАВО

- бирачко право
- заштита права
- људска права
- права из радног односа
- право на оставку
- право на отцепљење
- право на подношење предлога и представки

ПРАВОБРАНИЛАЦ

- друштвени правобранилац самоуправљања
- јавни правобранилац

ПРЕДСЕДАВАТИ**ПРЕДСЕДНИЦТВО**

- председништво друштвено-политичке заједнице
- Председништво ПК ССРНВ
- Председништво ССВ
- Председништво ССОВ
- Председништво САПВ

ПРИХОД

- заједнички приход
- катастарски приход
- приход од имовине
- укупан приход

ПРОИЗВОДНИ

- материјалне производне снаге
- производна занимања

- производни капацитет
- производни потенцијал

РАВНОПРАВНОСТ

- национална равноправност
- равноправност језика и писма
- равноправност народа и народности
- равноправност у одлучивању

ПРАВО

- виберацке право
- заштита права
- чловечи/људски права
- права з роботног одношеня
- право на задзекованс
- право на одципенс
- право на подношенс предлогах и представкох

ПРАВОБРАНІТЕЉ

- друштвени правобранітель самоуправяња
- јавни правобранітель

ПРЕДШЕДОВАЦ**ПРЕДСИДАТЕЉСТВО**

- председателство друштвено-политичке заједници
- Председателство ПК ССРНВ
- Председателство ССВ
- Председателство ССМВ
- Председателство САПВ

ПРИХОД

- заједнички приход
- катастерски приход
- приход зоз мастку
- вкупни приход

ПРОДУКЦИЈНИ

- материјални продукцијни моци
- продукцијни заједнице
- продукцијни капацитет
- продукцијни потенцијал

РОВНОПРАВНОСЦ

- национална ровноправносц
- ровноправносц язикох и писмох
- ровноправносц народох и народносцох
- ровноправносц у одлучованю

РАСПОДЕЛА

- наменска расподела
- примарна расподела

- расподела према раду и резултатима рада

РЕИЗБОРНОСТ

- реизборност директора радне организације
- реизборност председника пословодног одбора
- реизборност чланова пословодства

САВЕЗ

- Савез инжењера и техничара
- Савез комуниста Војводине
- Савез самоуправних интересних заједница
- Савез синдиката Војводине
- Савез социјалистичке омладине Војводине
- Савез резервних војних старшина
- Савез удружења бораца народноослободилачког рата
- струковни савез

САВЕТ

- Просветни савет
- раднички савет
- Савет за безбедност саобраћаја

САВЕТ ПОКРАЈИНЕ**САМОУПРАВНИ**

- самоуправни споразум
- самоуправно договарање

СИСТЕМ

- друштвено-политички систем
- порески систем
- систем самоуправног друштвеног планирања

РОЗПОДЗЕЉОВАНС

- наменкове розподзельованс
- примарне розподзельованс
- розподзельованс спрам работи и резултатох работи
- секундарне розподзельованс

РЕВИБОРНОСЦ

- ревиборносц директора роботней организациј
- ревиборносц председателя діловодног одбору
- ревиборносц членох діловодства

СОЈОЗ

- Союз инжењерох и техничарох
- Союз комунистох Војводини
- Союз самоуправних интересних заједницох
- Союз синдикатох Војводини
- Союз социјалистичке младежи Војводини
- Союз резервних војних старшинаох
- Союз здруженьох борцох народноослободительней војни
- фаховни союз

СОВИТ

- Просветни совет
- роботнички совет
- Совет за безбечносц транспорта
- Совет Покрајини

САМОУПРАВНИ

- самоуправне спорозумене
- самоуправне догваряне

СИСТЕМА

- друштвено-политична система
- порцијна система
- система самоуправног друштвеног планирања

СИСТЕМСКИ

- системски закон
- системско решење

СКУПШТИНА

- делегатска скупштина
- Скупштина града Новог Сада
- скупштина друштвено-политичке заједнице
- скупштина општинс
- Скупштина Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине
- скупштина самоуправне интересне заједнице

СЛОБОДА

- слобода изражавања припадности народу односно народности

- слобода јавног окупљања

СОЦИЈАЛИСТИЧКИ

- социјалистичка самоуправна демократска друштвено-политичка заједница

- соціалістичка самоуправна друштвена свест
- Соціалістички савез радног народа Војводине
- соціалістичко заједништво народа и народности

СРЕДСТВА

- издвајање средстава
- обртна средства
- расподела средстава за личне дохотке
- средства за заједничку потрошњу
- средства рада
- средства у својини грађана
- удруживање средстава

СИСТЕМНИ

- системни закон
- системне ришене

СКУПШТИНА

- делегатна скупштина
- Скупштина граду Новог Саду
- скупштина друштвено-политичней заједници
- скупштина општини
- Скупштина Социјалистичней Автономней Покрајини Војводини
- скупштина самоуправней интересней заједници

ШЛЕБОДА

- шлебода виражованя припадности народу односно народности
- шлебода јавног сходзена

СОЦИЈАЛИСТИЧНИ

- соціалістичка самоуправна демократична друштвено-политична заједница
- соціалістичка самоуправна друштвена свідомост
- Соціалістични союз работного народу Војводини
- соціалістичне заједништво народох и народносцох

СРЕДСТВА

- видвойоване средствох
- обраћаюци средства
- розподзельоване средствох за особни дохотки

- средства за заједничке трошење
- средства работи
- средства у власности гражданох
- здружоване средствох

СТАЖ

- бенефицирани стаж
- пензијски стаж
- приправнички стаж
- радни стаж
- стаж осигурања

СУД

- виши суд
- Врховни суд
- општински суд
- редовни суд
- суд удруженог рада
- суд части
- Уставни суд

ТРГОВИНА

- везана трговина
- трговина на велико
- трговина на мало
- спољна трговина
- унутрашња трговина

ТУЖИЛАШТВО

- јавно тужилаштво

УДРУЖЕЊЕ

- опште удружење организација удруженог рада
- удружење грађана
- удружење самоуправних интересних заједница

УДРУЖИВАЊЕ

- удруживање земљорадника
- удруживање организација удруженог рада
- удруживање радних организација
- удруживање самоуправних организација и заједница

СТАЖ

- бенефиковани стаж
- пензијски стаж
- приправнички стаж
- работни стаж
- стаж осигурања

СУД

- висши суд

- Верховни суд
- општински суд
- рядови суд
- суд здруженој работи
- суд чести
- Уставни суд

ТАРГОВИНА

- везана трговина
- трговина на велико
- трговина на мало
- вонкашња трговина
- нүкашња трговина

ТУЖИТЕЛЬСТВО

- јавне тужительство

ЗДРУЖЕЊЕ

- опште здружене организацијох здруженој работи
- здружене гражданох
- здружене самоуправних интересних заједницох

ЗДРУЖОВАЊЕ

- здружоване земледџцох
- здружоване организацијох здруженој работи
- здружоване работи и средствох
- здружоване роботних организацијох
- здружоване самоуправних организацијох и заједницох

УПРАВЉАЊЕ

- административно управљање
- колективно управљање

- управљање друштвеним средствима

УСТАВ

- Устав САПВ
- Устав СРС
- Устав СФРЈ
- устав (који се не односи на југословенску друштвену стварност)

УСТАВНИ

- судија Уставног суда
- уставни закон
- Уставни суд
- уставно начело
- уставно право

УПРАВЉАЊЕ

- административне управяне
- колективне управяне
- управяне з друштвенима средствима

УСТАВ, КОНСТИТУЦИЈА

- Устав САПВ
- Устав СРС
- Устав СФРЈ
- конституција (кед ше не односи на југославянску друштвену стварност)

УСТАВНИ, КОНСТИТУТИВНИ

- судија Уставног суда
- уставни закон
- Уставни суд
- уставне начело
- уставне право

Крочай даље од кључних терминах нашеј друштвено-политичней стварности представяю злученя словох котри ше на нїх операю або з нїх виходза. На тим списку су не дати по азбучним шоре, як о звик, прето же би ше дзепосдни лексични едінки повторївали на вецей местох, з чим би ше онеможлївовало целоснейше розпатране єдногo проблема. Роздзелени су на штири групи по такволаним принципе „од најпроблематичнейшого...”.

У першей групи ше находза по тераз нерозришовани термини у чїм ше предкладано находзи хто як зна, у другей групи — неусоглашени термини, у трецей — термини котрим неусоглашене формоване (префиксация, суфиксация, превој), а у штартей групи — общи друштвено-политични термини котри не облапени у першей общей часци (фондус кључних терминах), а за котри замерковане же ше их у пракси хаснуе на розлични способи.

I
ОДЗИВ
— слаб одзив званица
ОПОЗИВ
— сменити опозивом
ОПОЗВАТИ
— опозвати делегата
ОДОЗВАНЕ, ОД'ЗИВ
— слабе одозване поволаних
ОПОВОЛАНКА
— зменіц з оповоланку
ОПОВОЛАЦ
— оповолац делегата
УЖУРВАНО
— ужурвано настојати
ОБУСТАВИТИ
— обуставити напад
СУЗБИТИ
— сузбити болест
— сузбити комарце
— сузбити коров
ПОИСТОВЕЋИВАЊЕ
— поистовећивање околности
НЕОМЕТАНО
— неометано наметнути себе
ИЗРИЧИТО
— изричито нагласити
КРАХ
— крах очекивања
СУЧЕЉАВАЊЕ
— сучељавање са тероризмом
СУМЊИЧЕЊЕ
— узајамно сумњичење
НАЈЕЗДА
— сузбијати најезду комараца
— сузбијати најезду непријатеља
— сузбити најезду скакаваца
ДЕСНИЦА
— екстремна десница
ПОСЛОВАЊЕ
— домаћинско пословање
СПОНАГЛЕНО
— спонаглено ше намагац
ЗАСТАНОВИЦ
— застановиц напад
ЗОПРЕЦ; ЗНІЩИЦ;
ВИКОРЕНІЦ
— зопрец хороту
— зніщиц суньогн

— викореніц коровче
ВИСДНАЧОВАЊЕ,
ИДЕНТИФИКОВАЊЕ
— идентификоване обставинох
НСЗАВАДЗАНО
— незавадзано ше понукнуц
КАТЕГОРИЧНО
— категорично наглашиц
КРАХ
— крах обчечованьох
ЗОЧОВАЊЕ, СТРЕТАЊЕ
— стретане зоз тероризмом
ПОДОЗРИВАЊЕ
— взаємне подозреване
НАПАДАЊЕ, НАЛЕТ,
НАШЕЌЕ
— зоперац налет суньогн
— зоперац нападање непријателя
— зоперац нашеце желених ко-
нікох
ПРАВООРИЕНТОВАНИ
— екстремни правоориентовани
ДІЛОВАЊЕ
— газдовске діловане
НЕСТАШИЦА
— несташница мяса
РАВАЋЕЊЕ
УПОШЉАВАЊЕ
— упошљавање капацитета
ЈАВАШЛУК
ПРЕК
— преки суд
ПРОПРАТНИЦА
ПРОЗИВНИК
НАРУШАВАЊЕ
— пракса нарушавања једин-
ства
ЈАЗ
— продубљавање јаза између...
РАСПИРИВАЊЕ
— погодује распиривању нацио-
нализма
ГУБИТАШ
П
ПОТЕГНУТИ
— потегнути питање о дошља-
цима
КРВОПРОЛИЋЕ
— спречити крвопролиће
ПОЛОВИЧНО
— половично решење

ПОСЛОВИЧАН
— већ пословично „без пробле-
ма”
ИСПРАВА
— уредна исправа
НЕДОСТАТОК
— хиби/нет мяса
ВИТРОШОВАЊЕ, АМОРТИЗА-
ЦИЈА, ВИХАСНОВАНОСЦ,
АНГАЖОВАЊЕ
— ангажоване капацитетох
НЕДЗБАЛОСЦ
НАГЛИ
— нагли суд
ПРОВАДЗАЦИ ДОКУМЕНТ
ПРЕВОЛОВНИК
НАРУШОВАЊЕ, ПОТУШИОВА-
ЊЕ
— пракса нарушования единства
ПРИРВА
— преглбйоване прирври медзи...
РОЗПАЉОВАЊЕ
— одвитуге розпальованю наци-
онализма
УТРАТНИК
ПОРУШАЦ
— порушац питање о приселен-
цох
ПРЕЛІВАНЕ КРЕВИ
— зопрец преліване криви
СПОЛИ, НАПОЛИ
— ришене сполі/наполи
ПРИСЛОВКОВ (И)
— уж присловкове „без пробле-
мох”
ДОКУМЕНТ
— шорови документ
РОК
— војни рок
— испитни рок
— рок за подношење пријава
— у року од 15 дана
ОБУЗДАВАТИ
— неликвидност обуздава про-
изводњу
УПОРИШТЕ
— упориште иреденте
ИСХОДИШТЕ
— исходиште таквог дуела
РАСКРИНКАТИ
— раскринкати реакционаре

ЗАМКА
— у замци форумског рада
ОДОЛЕТИ
— ОИВ је одолео притиску
ЗАХВАТ
— захвати из привреде
ЛИНИЈА
— прва линија фронта
ОПЛЕМЕЊЕН
— оплемењени контакти
ТЕМЕЉАН
— темелни принципи
ТЕРМИН; ЧАС; РОК
— воєни рок
— испитни рок
— термин за подношење прия-
вох
— у чаше 15 дньох
ГАМОВАЦ, СТРИМОВАЦ,
ЗОПЕРАЦ
— неликвидносц гамус продук-
цию
УПОРИСКО, УПОРИШЕ
— упориско/упорише иреденти
ВИХОДЗИСКО, ВИХОДЗИШЕ
— виходзиско/виходзише таког
дуелу
ДЕМАСКИРОВАЦ
— демаскировац реакционерох
ЗАМКА
— у замки форумней работи
ВИТРИМАЦ, ПРЕМОГНУЦ,
ОДУПРЕЦ ШЕ
— СВР витримала/премогла
прицисок
— СВР ше одупарла прициску
ЗАЛАПЕНЕ
— залапеня з привреде
ЛИНИЈА
— перша линија фронта
ОПЛЕМЕНЕНИ
— оплеменени контакти
ФУНДАМЕНТАЛНИ,
ОСНОВНИ
— фундаментални/основни
принципи
ЛИЧНОСТ
— култ личности
ШПИЈУН
ПОДВИГ
ПОБУДА

— из ниских побуда
ПРИТВОР
ГУЩЕЊЕ
— гушење устанка
СВЕЧАН
— свечани ручак
СВЕЧАРСКИ
— свечарски чин отварања
ИЗАЗОВ
— директан изазов
СВРСИСХОДАН
— сврсисходна дебата
ЗАТЕГНУТОСТ
— повећање затегнутости
ЗАХЛАЂЕЊЕ
— размере захлађења
СПРОВЕСТИ
— спровести у дело
— спровести пропис
— спровести затвореника
МИМОИЛАЗИТИ
— мимоилазити чињенице
ОСОБА, (псих.) ОСОБНОСЦ
— култ особи
ИШИОН
ПОДВИГ
ПОРИВ, МОТИВ, ПОБУДА
— пре ниски побуди
ПРИТВОР
ГАРТУШЕНЕ
— гартушене повстаня
ШВЕТОЧНИ, СВЯТОЧНИ
— шветочни/святоточни полудзе-
нок
ТОРЖЕСТВЕНИ
— торжествена дія отвераня
ВИВОЛАНЕ, ВИВОЛАНКА
ПРОВОКАЦИЈА
— директна виволанка
ДОЦИЛЬНИ
— доциљна дебата
ЗАЦАГНУТОСЦ,
НАПРУЖЕНОСЦ
— звекшане зацагнутосци
ЗАХЛАДЗЕНЕ, ЗАЖИМНЕНЕ
— розмири захладзеныя
ЗАПРОВАДЗИЦ; ОДВЕСЦ
— запровадзиц до діла
— запровадзиц предписане
— одвесц завартого
ПРЕМА

— пљачкашки се односити пре-
ма
САЖЕТ
— сажетије упутство
ЧВРСТ
— чврста рука
— чврсти темели
ОКУПЉАЊЕ
ПОРИЦАТИ
— порицати право на слободу
ОДАВАЊЕ
— одавање поште
ЗАПЛЕНИТИ
— запленити имовину
ЖАЉЕЊЕ
— саопштити са жаљењем
ОСТАВКА
— поднео је оставку
— оставка због уписа
ОБЕСХРАБРИТИ СЕ
УТОЧИШТЕ
— добити уточиште
ЗАОБИХОДЗИЦ,
ПРЕХОДЗИЦ КОЛО...
— заобиходзиц факти
ГУ, СПРАМ
— окрадацки/однімацки ше од-
ношиц гу...
ЗЖАТИ, ЗБИТИ, ЗГУСНУТИ
— зжатше упутство
ТВАРДИ, МОЦНИ, ЧЕРСТВИ
— тварда рука
— моцни фундаменти
СХОДЗЕНЕ, ЗБЕРАНЕ
ПОРЕКАЦ
— порекац право на шлебоду
ДАВАНЕ, ОДДАВАНЕ
— даване чесци/почесци
ЗАПЛЕНІЦ
— заплениц масток
ЖАЛЬ
— сообщиц зоз жальом
ЗАДЗЕКОВАНЕ, ОДСТАВКА
— задзековал
— задзековане пре упис
ОБЕЗШМЕЛІЦ ШЕ
ПРИБЕЖИЩЕ, ПРИТУЛЬОК,
АЗИЛ
— достац прибежище
КРИЛО
— у крилу коалиције

ПРЕТЕРИВАЊЕ
— без претеривања
УПРОСЕЧАВАЊЕ
ПРЕДУЗЕТИ
— предузети кораке
ПОДЛЕЊИ
— подлећи уценама
СРАЧУНАТ
— срачуната провокација
ПРЕГОВОР
— успешни преговори
НЕПРИЛИКА
— неприлике у овој делатности
ОСЛОНАЦ
— ослонац на властите снаге
ЗАОКРЕТ
— заокрет у односима
И
СЛОМ
— слом фашизма
ПРОТОК
— слободан проток информаци-
ја
ИСТЕК
— по истеку мандата
КРИДЛО
— под кридлом коалициї
ПРЕВЕРШОВАНЕ,
ПРЕВЕЛЧОВАНЕ
— без превершованя
ЗВОДЗЕНЕ НА СТРЕДОК
ПОДНЯЦ
— направиц крочаї
ПОДЛЕГНУЦ
— подлегнуц под уценьованя
ЗРАХОВАНИ
— зрахована провокация
РОЗГВАРКА
— успишна розгварка
НЕВИГОДА
— невидгоди у теї діялносци
ПОДПОРА, ОПЕРАНЕ
— подпора/операне на власни
моци
ЗАОБРАТ
— заобрат у одношеньох
ЗЛАМАНЕ
— зламане фашизма
ПРЕЦЕК
— шлебодни прецек информа-
цийох

ВИЦЕК
— по вицеку/виходзено манда-
та
ЗАХТЕВ
— преиспитати захтев
УЧЕШЊЕ
— учешје на међународној сце-
ни
ОТПОР
— жесток отпор
ТРЖИШНИ
— тржишни инспекор
ЛИЧНИ
— лична одговорност
ИДЕЈНИ
— идејна жарихта
КРИЗНИ
— кризна жарихта
ПОЛИТИЧКИ
— политичко определење
КАТЕГОРИЧАН
— категоричан став
КРИТИЧКИ, -А, -О
— критичка анализа
КРИТИЧКИ, прил.
— критички се осврнути
КРИТИЧАН, -ЧНА, -ЧНО
— критичан став
— критична оцена
— критична ситуација
ВИМОГА, ВИМАГАНЕ
— превишитац вимогу
УЧАСЦ
— учасц на медзинародней сце-
ни
ОДПОР
— моцни одпор
ТАРГОВИШНИ
— инспектор за тарговище
ОСОВНИ
— особна одвичательносц
ИДЕЙНИ
— идейни жирячиска
КРИЗНИ
— кризни жирячиска
ПОЛИТИЧНИ
— политичне определене
КАТЕГОРИЧНИ
— категоричне становиско
КРИТИЧНИ
— критична анализа

КРИТИЧНО

— критично ше огляднуц

КРИТИЧНИ

— критичне становиско

— критична оцена

— критична ситуација

ЛЕВИЧАРСКИ

— левичарски покрет

ДЕЛЕГАТСКИ

— делегатски гласник

ЗАБРИЊАВАЈУЋИ

— забрињавајући став

ПРЕИМЕНОВАЊЕ**ПРЕЦЕНИТИ**

— преценити сопствене могућности

ПРОЦЕНИТИ

— проценити вредност имања

ПОПРИМИТИ

— попримити озбиљне димензије

УДОВОЉИТИ

— удовољити захтевима тржишта

IV**СИЗ**

— самоуправна интересна заједница за запошљавање

СПОРАЗУМНО

— споразумно утврдити циљеве

ПРЕДЛОГ

— предлог Уставном суду

— предлог закона

— усмени предлог

— на његов предлог

ЛІВООРИЕНТОВАНИ

— лівоориєнтовани рух

ДЕЛЕГАТНИ

— делегатни гласник

ЗАСТАРУЈУЋИ

— застаруюће становиско

ПРЕМЕНОВАЊЕ**ПРЕЦЕНІЦ**

— преценіц власни можливости

ОЦЕНІЦ, ПРЕДЦЕНІЦ

— предценіц вредност маестку

ПРИЈАЦ, ДОСЦИГНУЦ

— пријац озбиљни димензиј

УДОВОЉІЦ

— удовољіц вимаганьом трговца

СИЗ

— самоуправна интересна заједница за обезпечоване работи

СПОРАЗУМНО

— спорозумно утврдзиц циљі

ПРЕДЛОГ, ПРЕДКЛАДАЊЕ

— предкладане Уставному суду

— предлог закона

— на њого предкладане

— усне предкладане

ХРОНИКА ДРУЖТВА**ОТРИМАНА СКУПШТИНА ДРУЖТВА**

Највисши сход членох нашего Дружтва, рочна Скупштина, того року отримана 28. марта у Новим Садзе, у просторијох КУД „Максим Горки”. Схадзка зволана аж концом марта зоз надію же, озда пре хвилию, прешлих рокох на початку фебруара делегати не приходзели на Скупштину та зме ше наздавали же тераз будзе лепша нација. Хвиля була прекрасна — а делегати остали дома. Присутни делегати, госци та заинтересовани члени Дружтва з Нового Саду (дзе подзелени вецей як 100 поволанки) так творели Конференцию котра активно робела.

Госцох и делегатох привитали најмладши члени КУД „Максим Горки” зоз програму пририхтану за тоту нагоду. Потим ушлїдзела часц у котрей слово мала др Свенка Савич, председатель Союзу славистичних дружтвох Югославиї. Потим проф. др Йован Ёркович, декан Филозофского факултета у Новим Садзе, бешедовал о ділу и подобі Вука Ст. Караджича, з нагоди 200. рочниці од народзєня того велїкана сербскеї литератури.

Любомир Медєши, етнолог, бешедовал о наших виселєнцох у Канади и викладане илустровал зоз проєктованьом слайдох. О книжки „Гавриїл Костельник медзи доктрину и природу” др Ю. Тамаша даскельо слова, у одсустве автора, гварел главни и одвичательни редактор Видавательного оддзелєня НВРО „Руске слово” Дюра Латяк, виношаци у основних смугох характеристики и значности того діла.

У другой часци работи Скупштину розпатрени и прилапени звити о работи Председательства, секцијох, подружнїцох, финансови звит и звит Одбору самоуправней контроли за 1986. рок, як и плани за 1987. рок. Потим потврдзєне предкладане о висшей членарини за 1987. рок (300 динари за занятих членох и пензионерох) и окончена порада о роботох и задаткох котри предстоја юло пририхтованя за виберанкову скупштину 1988. року. У шветле того предложєне же би ше пременєло дасдни рїшеня у Статуту Дружтва и у организациї Дружтва вообщє, жадаючи посцигнуц векшу ангажованосц членства Дружтва на витворїваню програмних задаткох котри зме добродзєчне прилапєли, намагаючи ше з тим витворївац и основни статутни начала.

Тот список терминох бул у двох прикладнїкох послани (зоз празну рубрику за даване предкладаньох) єден мешац пред отримованьом Совитованя на 96 адреси: прекладательом, лектором, новинаром, редактором, наставнїком и другим науковим, фаховим и културним работнїком и любительом и почитовательом красного слова.

Предкладаня по Совитоване послало векше число поволаних, так же су обєдинєни и на сходзе винєшєни. Спомєдзи даскєлїх, присутни ше виашнєвали за найадекватнейши, найблїзши, найлєпши, котри тераз пририхтани за обьявїванє.

У обьяжнейшей розправи заключєне же би тоти термини и вирази, до котрих ше, по обцим думаню дошло на найдемократичнейши способ, требали постац обьязуюци за хаснованє у шицких центрох дзе ше пєстує наш язык.

Авгоре тих шорїкох и на тот способ дзєкую шицким котри ше активно уключєли до тєї заєднїцкєї и общєхасновитєї акциї, гоч зоз присуством на Совитованю, гоч з посиляньом предкладаньох.

ЗВИТИ О РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА, СЕКЦИЙ И ПОДРУЖНИЦ У 1986. РОКУ

ЗВИТ О РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

После рядовой рочней Скупштини Дружтва за руски язык и литературу (отримана 8. II 1986. року) та по нешкайшу скупштину отримани пейц схадзки Председательства (од чого два у преширеним составе). Члени Председательства и члени Дружтва вообще развивали сотрудничество з велима институциями, ДПО и органами, а иницированы и вещей конкретни акции котри у векшей мире уж и Витворени так як задумане.

План работи Председательства (розробени у коло дзевец точкох и вещей подточкох) у целосци бул витворени, окрем пар меней значних питаньох. То, цо ше квантитета дотика. Медзитим, квалитет досягу розробку дасдних важнейших питаньох не таки яки ше жада на початку рока и то, насамперед, пре недостаточне закладане членства або делегатов и попри того же исти тоти обовязки пребераю на себе добродзечне. Питане вещей: прецо пребераю тоти обовязки а вещь их у добрей мире не окончую, з чим, практично, очежую роботу тим котри жадаю интензивнейше робиц на витвориваню найсуцнейших статутних задаткох нашого Дружтва. О тим детальнейши назнаки у самей анализе, на конкретних прикладах:

Перша схадзка Председательства отримана 15. марца 1986. року, у преширеним составе. У ей першей часци евидентовани наш будучи делегат у Ради культурних діялносцох Скупштини СИЗ култури Войводини (предложена Мелания Павловичова). Потим окончена анализа схадзки Скупштини Дружтва од 8. фебруара на котрей ше, у поглядзе (не) присутности делегатов, повторели скорейши слабосци. (Медзи иншим, з анализе же спомедзи 35 делегатов у Скупштин Дружтва 16 — скоро половка — ани раз не були на рочней схадзки од часох як их їх база делеговала). А схадзки скупштини ше отримую раз у року! На истей схадзки ше ознова спонтано развивала анализа чужкосцох у вязи з виучованьом мацеринского языка як една з чувствительних темох у работи Дружтва котра, заш лем, недосц прилапена як можлива тема у работи подружниц, та и посдинцох хтори директно уключени до работи на тим питаню. Далей, прилапена Програма работи Председательства у 1986. року з ясно прецизованима задатками и терминми. Окончена розправа о Плане СИЗ култури Войводини за 1986. рок и дати дасдни зауваги и сугестии за його злешшане. Тиж розпатрени стан коло пририхтованя „Творчосци” число 11 и утвердзени нови состав редакций рочника. До Союзу славистичних дружтвох Югославиі выбрана делегация (трое члени як делегати у Скупштини того Союзу). До Видавательного совиту НВРО „Руске слово” спред Дружтва предложени одвичательни редактор зоз Заводу за издаване учебникох Славко Сабо, цо и прилапене. Направени и кадрови пременки у Дружтве: Яков Кишогас превжал длужносц председателя кадровой комисии Дружтва, а Славица Таманова пришла на чоло Комисии за коорди-

новане работи з младежскими литературними секциями. Окончена конкретна догварка коло способу означованя юбилейох з култури Руснацох у 1986. року. Установени тиж и подпроект чий цель комплекснейше провадзене и виучоване руского языка у средствох явно го информованя.

Друга схадзка отримана 16. мая. На той схадзки выбрана Мелания Павловичова за делегата у Скупштини СИЗ култури Войводини. Прилапени текст самоуправного спорозумения о основах Плана СИЗ култури Войводини за период од 1986—1990. року. Под трецу точку ше мала окончиц анализа работи подружниц, з той нагоди з Дюрдьова и Коцура, медзитим спред тих подружниц не пришол ништо же би ше тото и поробело. Тото ше през рок вещей раз повторивало, та упутнос або на тото же, пре незнаходзене и скромну роботу, особи з подружниц не жадаю подношиц звит о стану у датеи подружници, або на тото же Председательство не ма достаточни авторитет та делегати, односно поволани на схадзку „забуду, не чую” поволанку. Факт же Председательство не може мац авторитет „по команди”; ми добродзечна организация и не можеме никого карац пре неактивносц и незакладане. Але, праве принцип добродзечносци би требал твардо морално обовязовац каждого хто ше прилапел було якей обовязки у Дружтве же би исту як-так, але у рамикох коректносци, окончел. Тота точка знята з дньового порядку, за други раз. И штварта точка (анализа работи двох секцийох тиж зробена лем на поли, понеже пришол лем руководитель едней секции). Далей, окончена порада у напярме злешшованя политики стипендованя студентох русинистики, а и других кадрох у образовним процесу котри потребни нашим редакциом, школом, культурним дружтвом, службом... Далей, порушана инициатива же би ше у СИЗ култури Войводини предложело Дом култури Р. Керестур и КПЗ Войводини за окредне наградзоване у 1985. року. Под точку „рижне” розпатрени вещей менши але значни чечуци програмни и организационни питаня.

Треца схадзка отримана 17. септембра, а по другим зволюваню. На ней розпатрени и прилапени вимоги у вязи зоз средствми за рядову діялносц Дружтва у 1987. року, за медзинародне сотрудничтво, за медзирепубличне сотрудничтво и за „Творчосц” число 12/86, цо и прилапене. Окремну увагу прицагла точка у котрей дата ширша информация о обезпеченосци учебникох на руским языке, евидентовани чужкосци, сугеровани дасдни конечни або переходни рипшеня, предложене же би ше о тим упознало одвичательних. Шлїдуюца точка — анализа работи подружниц — окончена лем за Коцура, донеже представителе з Дюрдьова и Р. Керестура (знова) не припли. Окончена анализа работи Секции за виучоване и пестоване мацеринского языка и Секции за лингвистику. Далей, анализовани потерашни активносци и предстояци задатки на означованю тогорочних юбилейох нашеи култури. Заключене же юбилей П. Кузмьяка означени достойно и скоро у подполносци так як ше задумовало. У вязи з означованьом рочници Г. Костельника констатоване же досц зробене, лем ше Дом култури Р. Керестур не уключел на активни способ, так же на тим терене тото шицки випадло скромнейше. Юбилей Надя ше предложело до компетенции товаришом зоз Союзу Русинох

и Українцях СР Горватскей, а юбилей Яши Бакова шлїдзи у децембре (бул би у компетенції подружїци з Дюрдьова). На истей схадзки розпатрена потреба даваня предкладаньох або потримовкох за членох Дружтва за дружтвени припознаня и награди, та поднєшени даскельо інформації з чечуцей активносци.

Штварта схадзка Председательства отримана 25. децембра, а на ней розпатрени, дополнени и утвердзени Календар означованя подїйох и юбилейох з нашей култури по 2.000 рок. У шлїдуюцей точці ше мало окончиц анализу роботи подружїкох зоз Дюрдьова, Р. Керестура и Нового Саду. Сцигло лєм писемко з Дюрдьова з кратким препатрунком чечуцей активносци и назнаку же ше пририхтує вечар пошвєчени юбилею Яши Бакова. Не окончена ані анализа роботи секції за литературу. До Совиту Фестивала култури „Червена ружа” предложени за делегата Любомир Медєши; порушана инициатива о премєнцї висини членарини, а после розправи предложене же би членарина виношела 300 динари рочне (1/4 вредносци „Творчосци” чис. 11), з тим же школяре, студенти и незаняти не плаца членарину, а кед же жадаю „Творчосц”, партиципию того зоз 150 динарами. На истей схадзки утвердзена висина надополнєня за роботу секретара и финансового руководителя у Дружтве у 1986. року. Тиж формовани инвентарни комисїї, а поднєшени и вецей информации (о означованю 80-рочнїци Яши Бакова, о „Творчосци”, о ефектох Совитованя о самоуправней терминологїї, о витворєню плана медзинародного сотрудничтва Дружтва), а у тим контексту Дюра Варга информовал Председательство о резултатох його виглєдованьох у НР Мадярскей.

Пията схадзка, у препириєним составе, отримана 20. фебруара 1987. року. На ней утвердзени дньови порядок и датум отримованя рочней Скупштини Дружтва (за 28. марец 1987. року у Новим Саде); на схадзки позберани звити о работи секційох, редакційох и дасдних подружїцох у 1986. року, як и плани за 1987. рок, цо ше потим пририхтало за Скупштину. Преанализована ситуація коло „Творчосци” число 11 и подняти давни організаційни премєнцї же би „Творчосц” число 12 вишла у догляднейшим чаше. На схадзки розпатрена инициатива о евидентованю документох вязаних за нашу прешлосц, тиж утвердзене и предкладанє юбилейох з обласци нашей култури и исторїї котре ше предложї за покраїнски Календар подїйох по 2.000 рок. На схадзки розпатрени и План СИЗ култури за 1987. рок.

У своєй рочней работи Председательству, односно Дружтву ше явели велї институції, а и Дружтво з велїма досц активно сотрудничвало. Ту спомнеме лєм тоти найважнєйши: КПЗ Войводини, окреме сотрудничтво з Координаційним одбором за пєстованє язиков народох и народносцох САПВ, зоз СИЗ култури Войводини, СИЗ науки Войводини, з Координаційним одбором за дружтвени організації и здружєня гражданох при ПК ССРНВ и зоз Секцию за културу ПК ССРНВ, з Покраїнским Заводом за явну управу, зоз КПЗ Сербїї, з Покраїнским заводом за медзинародне наукове, просвитне, и технїчне сотрудничтво, Здружєньом наукових и фахових прекладательох Войводини, зоз Союзом славистичних дружтвох Югославїї,

Покраїнским комитетом за образование и културу, Покраїнским комитетом за информованє, СИЗ информованя Войводини, з КПЗ городу Нового Саду, сотрудничвало ше добре з НВРО „Руске слово”, з Фестивалом култури „Червена ружа” и Союзом Русинох и Українцях СР Горватскей, КУД „Максим Горки”, КУД „Яким Гарди”, було ше на вязи зоз Универзитетом у Торонту (Канада), з Универзитетом у Мелбурну, з др. А. Д. Дуличенком, др. Иштваном Удварийом и другима.

Жадам повєсц же у 1986. року єден наш член, дзєкуюци насампредз подпори и закладаню Дружтва, то Любомир Медєши, пошол на шейсцмєшачне наукове усовєршованє до Торонту. Мр Евгєнїї Баричовей зме помогли у виплацованю трошкох драги до Львова, а Дюрови Варгови до Будимпєшти и Калочи. После вецей рокох, на медзинародним плане зазначени векши обєяг сотрудничтва.

Одкупена и библиотека пок. проф. Гавриїла Надя. Дружтво ту обезпечело часточни патронат и средства котри виноша коло 120.000 динари.

Активно ше участвовало на замеркованим Совитованю о хаснованю самоуправних и других дружтвено-политичних терминох и виразох на язиков народох и народносцох у САП Войводини. У рамикох того совитованя роботна група за руски язык досц поробела на утвердзованю терминох, а тиж преанализовани и язык „Службєних новинох СО Кула”.

Того зме року, и формално, у матичней кнїжкї зазначели вецей як 500 членох (518).

ЗВИТ О РОБОТИ СЕКЦІЇ ЛЕКТОРОХ И ПРЕКЛАДАТЕЛЬОХ

У 1986. року члєни Секції отримали лєм даскельо схадзки, але мож констатоват же у року за котри подношїме звит сполнєни скоро шицки задатки котри заплановани.

Члєни Секції активно участвовали на організованю и отримованю семинара, котри за прекладательох кажди рок організує Завод за явну управу.

Тиж так як успїшне и хасновите оцєненє и Совитованє о самоуправних и других дружтвено-политичних терминох, котре організованє у рамикох Здружєня наукових и фахових прекладательох, Завода за явну управу и дружтвох за язики народносцох. На Совитованю участвовали прекладателє и лекторе службох и средствох явного информованя, члєни подружїцох, як и други познавателє и любителє языка. У дводньовей работи Совитованя розришєни коло 500 термини котри буду обявени и послани шицким учаснїком Совитованя, як и другим заинтересованим.

У рамикох Совитованя окончена и анализа „Службєних новинох СО Кула”, цо перша робота з рамикох Проєкта Дружтва „Провадзїме язики средствох информованя”. И тота робота будзе друкована и послана учаснїком Совитованя и заинтересованим членом.

Члєни Секції вжали учасц и на Штвартим конгрєсу Союзу дружтвох за применєну лингвистїку Югославїї, котри отримани од 29—31. мая прешлого року у Герцег Новим, дє поднєшени реферат

под назву: „Звукаязична и медзиязична диглосия (з огляднуцом на ситуацию у рускей язичней заєдници)”.

Секция тиж так уключена до пририхтованя Симпозия „Язык дружтвеного стредку”, котре праве у цеку, а котре на югославянским уровню организує Дружтво за применену лингвистику Войводини (Секция за вецейязичносц).

Члени Секції тиж так даваю своєю доприношене пестованю красного вислову и чистоти языка сотрудзуюци у рубрики „Руского слова” — „Слово о словах”.

Члени Секції, попри тим, уключени до рижних студийних проєктох як цо: Вельки словник, призбероване руского лексичного блага (картотеки), телевизийней емисії „Учиме ше по руски” (чия робота при концу).

ЗВИТ О РОБОТИ СЕКЦІЇ ЗА ВИУЧОВАНЄ И ПЕСТОВАНЄ РУСКОГО ЯЗИКА

У 1986. року члени Секції робели по устаємнєним способе самостойней роботи и конкретних поєдинєчних догваркох, без организоваия окремих схадзкох. Хасновало ше порядни сходи наставнікох на семинарох же би ше источасно окончело и роботи характеристични за организацию як цо то Дружтво за руски язык и литературу. Треба окреме наглашиц сходи наставнікох на котрих ше розправяло о применюваню нових наставних планох и програмох у основним воспитаню и образованю, хаснованє нових учебнікох, окреме тих котри ше по перши раз уводза (напр. буквар — зоз ангажованьом авторох учебнікох же би дали автентични толкованя). Програми пестованя одложени зоз прешлого року на 1987. рок за шицки язики, та и за руски язык.

Члени Секції були окреме ангажовани на даєдних конкретних питаньох — як цо то розправа и помоц при запровадзованю териториялизации школох у Т. Вербаше, розгварки у СИЗ о пестованю руского языка и подніманє конкретних мирох, обезпечованє роботи наставніком котри маю викладац руски язык у школох дзе нет пестованя, же би ше так творело кадрову базу за отверанє нових оддзелєньох за пестованє.

ЗВИТ О РОБОТИ ВИДАВАТЕЛЬНЕЙ СЕКЦІЇ

Діялносц Секції у 1986. року була зошицким орамикована зоз финансійними можлівосцами Дружтва. У плане видаваня була лєм ТВОРЧОСЦ за 1985. рок котра вишла з барз вельким запожнєньом и то таким же уж требало висц и число за 1986. рок. Медзитим за терапні обставини Секция не зноши ніяку одвичательносц, понеже часопис ушорює редакция односно задлужени редактор. Чом ше случело таке вельке запожнєнє нам не познате и до того на тим месце не можеме уходзиц.

Як познате, робота нашей Секції цесно опарта на діялносц других формох діяствованя Дружтва, та прето барз потребна координована робота. Нажаль, ми ище вше по тераз не звикли на екипну

и програмну роботу, понеже нет ніяки прилапени и финансировани проєкт, та особи цо робя — робя спрам своїх оддзелєньох и финансійних, та и других можлівосцох. Тота неускладзеносц и неорганизованосц діялносци не дала тоги резултати котри би були поспигнути кед би ше инак робело.

На планах поєдинєчней вигледовацкей роботи найвецей поспигнул товариш Жирош, Рамач итд., котри з добрей часци и обявели резултати своєй роботи. И други сотрудніки Гарди, Лікар, Олєяр итд. тиж у прешлим року досц зробели самоинициативно, без вежшого діяствованя самеї Секції.

Пре таки обставини, Секция уж концом рока порушала инициативу котру треба прилапиц або одруциц у Дружтве, о ЕВИДЕНТОВАНЮ шицких историйних документох котри маю нашу вигледовацке при себе або гоч их и не маю, але у своїх вигледованьох дошли до даєдних нових котри нам ище не познати. Главна часц теї файти роботікох информована о намаганьох през особни контакти, а у тим року треба рушиц з тоту роботу так як цо бешедованє у плане за 1987. рок.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНІЦІ У НОВИМ САДЗЕ

Подружніца Дружтва за руски язык и литературу у Новим Садзе континуовано провадзела и з часци ше уключовала до означованя значних юбилейох з култури котри означовани на території Городскей заєдници. У тим контексту, подружніца на початку юния була главни организатор означованя 100-рочніци народзєня Гаєриїла Костельника, фундаментовача лигератури и языка. Часц теї шветочносци призначена и емитована и у програми РТВ Нови Сад.

И наша подружніца вжала учасц на Стретнуцу подружніцох дружтвох за язики народох и народносцох котри діяствую на території городу Нового Саду (отриманє у просторийох КУД „Петєфи Шандор”).

Стандардно витворіованє сотрудніцтво з КУД „Максим Горки”, з Катєдру за руски язык и литературу, з НВРО „Руске слово”, Радио и ТВ Нови Сад, окреме з КПЗ городу Нового Саду, та з другима институциями у городзе.

Члени подружніци вжали активну учасц у совитованю о виєдначованю дружтвено-политичних терминох, котре отриманє у Новим Садзе.

Єден член подружніци бул на Конгрєсу дружтвох за применєну лингвистику Югославиї у Герцєг-Новим.

Члени подружніци — младши поєтове вжали учасц у акції „Мєшац кнїжки”, як и на пар поетских вечарох — у Петровцох, у Осєку, як и на „Митингу поезиї” на фестивалє култури „Червена ружа”.

Окремну увагу ше пошвєцовало розвиваню язичней култури при дзецох — за потреби АРТ „Дядя”, та драмскей програми у Радио Новим Садзе.

По активох подружніци окончованє кадровє моцнєнє Дружтва за руски язык и литературу з приманьом нових членох.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНИЦІ У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ

Подружниця Дружтва за руски язык и литературу, операючи ше на Статут Дружтва, План роботи Председательства и на план самей подружници, у 1986. року витворела шлдующе:

Члени подружници активно участвовали у означованю и преславйованю значних ювильох. Концом априла з нагоди отвераня Домияди (Стретнуце домох и интернатох) у Образовним центре „Петро Кузмяк” на пригодни способ означени ювильей Петра Кузмяка, визначного руского учителя — одкрита биста Петра Кузмяка и пречитани реферат у котрим бул дали приказ його живота и роботи.

Тиж так у ОЦ „Петро Кузмяк” на шветочни способ преславени ювильей 100-рочница народзеня визначного руского писателя и лингвиста Гавриїла Костельника. Школяре Центра виведли рецитал составени зоз стихох Г. Костельника, а у голу школи пририхтани пано на хторим були виложени роботи пошведени Г. Костельникови.

Члени подружници ше ангажовали у організації драмского меморияла „Петра Ризничя Дяді” и його нациви, як и витвореню манифестаций „Червена ружа”.

Сотрудніцтво зоз Заводом за видаванє учебнікох з Нового Саду унапредзене преїг преширйованя контактох и порадох медзи председателями Завода и ОЦ „Петро Кузмяк”.

Видати школски гласнік „Дзвончок” у котрим обявени школярски роботи.

Под час акції Мешад кнїжки школяре и професоре уж по традиції організовали нациву Београдскому сайму кнїжкох. Тиж так дзепедни члени литературней секції „Гавриїл Костельник” з нагоди акції Мешад кнїжки участвовали на литературним конкурсу у општини.

З намиру же би ше провадзело и усоглановало нову терминологию, нови вирази и поняца хтори ше зявюю у практи, преси, на радио и ТВ, наставніки языка цеснейше сотрудзовали зоз Прекладательну службу Скупштини САП Войводини.

Традиційне сотрудніцтво зоз „Пинирску заградку” „Маком”, „Литературним словом”, „Шветлосцу”, та програмами на руским язiku на РНС и ТВ Нови Сад успішне предлужене и розвиване и у тим року.

З цильом пестованя и виучованя руского языка и литератури, у ОЦ „Петро Кузмяк” зваксане число одзеленых у хторих уведзени годзини руского языка як языка дружтвеного стредку за школярох зоз сербскогорватского язичного подруча на уровню стредней школи.

У тим календарским року уключени нови члени до Подружници за руски язык и литературу у Руским Керестуре.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНИЦІ У КОЦУРЕ

Предлужуюци з уж уходзену вецейрочну праксу, Подружниця Дружтва за руски язык и литературу у Коцуре була на вецей спо-

соби уключена до ширших значнейших активносцох на плане култури у месце, але работа ей членства замеркована и ширше, зоз чим преширени ділокруг роботи и самей подружници у смислу витворйованя програмних задаткох цалого Дружтва за руски язык и литературу. Резултати такей роботи у 1986. року слдующи:

1. После вецейрочного ангажованя, на иницијативу Подружници, а у сотрудніцтве з Председательством Дружтва, конечно ршене питанє змесценя и чуваня библиотеки и архиви професора Гавриїла Надя. Библиотеку з богатим архивним материялом одкупела Катедра за руски язык и литературу Филозофского факултета у Новим Садзе, дзе є и преселена.

2. Вжата активна учасц у пририхтованьох и реализаций културно-забавней манифестаций „Коцурска жатва '86”. Попри других провадзацих формох манифестаций, того року окремну увагу прицогла вистава предметох материялней култури, у чим ше окреме ангажовали члени Подружници.

3. У сотрудніцтве з Читальню, у месце окончена промоция кнїжки „Гамлет” котру з англійского преложел Михайло Фейса, член Подружници. У тим року, у просторийох Читальни, представени ище два кнїжки на руским язiku: „Гачатко Горбатки” П. Ершова и „Приповедки партизанки” В. Чопича.

4. Гоч ше у Коцуре не означело з даюку пригодну програму 100-рочницу од народзеня Гавриїла Костельника, дзепедни члени Подружници дали свой замерковани прилог означованю тей рочници на бокох нашей периодики, у „Шветлосци” и „Литературним слове”.

5. Дом култури у месце посцигнул замерковани успех на Фестивале култури „Червена ружа” зоз фолклорну стилизацию „Жатва”, з котру здобул право представяц жридлови фолклор Руснацох на Балканским фестивале фолклора у Охридзе 1987. року. Тому успіху зоз свою фахову помоцу окреме допринесол Микола Каменічки, член Подружници.

6. Зоз своїма предкладанями и сугестиями Подружниця помогла роботу на ускладзованю ключних терминох дружтвено-политичней стварности и так дала свой прилог організованю совитованя „Єднообразне хаснованє самоуправних и других дружтвено-политичних терминох и виразох на язиках народох и народносцох САП Войводини”.

7. Започати архивни витледованя котри необходимы за писанє историй Школи и Читальни у Коцуре.

8. Єдно число членох Подружници було и того року ангажоване коло прекладательних и рецензентских роботох на учебнікох Завода за видаванє учебнікох з Нового Саду.

ЗВИТ О РОБОТИ ПОДРУЖНИЦІ У ДЮРДЬОВЕ

Члени подружници, ведно зоз КУД „Тарас Шевченко”, участвовали на витворйованю заєдніцких планох у работи:

— зоз пригодну програму означени шпички державни швета у прешлим року,

— окремни успех зазначели рецитаторе кед ше пласовали на

Республічну смотру у Велькей Плани,

— організовані літературні вечар з нагоди 80-рочниці народзена Яши Бакова,

— організовані традиційні бал „У широких сукнях”.

Хибела аналіза і лепши інформації о почежкосцох коло вучованя руского языка у месце. Най останє як зазначене же ше школяре хтори предлужели вучовац руски язык и после основней школи сходза у кварталю проф. Меланки Тимковей.

Не прияти ані еден нови член до Дружтва.

ПЛАН РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА, СЕКЦИЙОХ И ПОДРУЖНИЦОХ У 1987. РОКУ

ПЛАН РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

Дружтво за руски язык и литературу, як часц найширшого фронта організованих соціалістичних моцох у рамкох ССРНВ, и у 1987. року окрему увагу да витворіваню власних основних статутних програмних задаткох. У рамкох того ше будзе окреме розвивац и преглібйовац медзисобне сотрудничтво припаднікох шлицьких народох и народносцох у Покраїні; тиж так:

— окрему увагу ше да витворіваню условійох за реалізованє шлицьких правох на хаснованє языка и писма як рускей народносцо, так и других народох и народносцох у САН Войводини и ширше,

— предлужи ше сотрудничтво з дружтвено-політичними організаціями, з культурними и образовними інституціями и з дружтвами за язики народох и народносцох САН Войводини,

— да ше потребну увагу означованю значних рочніцох з исторії и культури — у тим шветле ше означи 200-рочніцу народзена Вука Стефановича Караджича. Рочніцом подійох и особох рускей культури и исторії ше да окрему увагу, а у складзе з утвердзенима критеріями при виробку Календара подійох по 2000. рок,

— отрима ше 4—5 складзки Предсидательства,

— вида ше гласнік Дружтва „Творчосц” число 12 за 1986. рок.

— предлужа ше роботи на витвореню подпроекта на вигледованю языка средствох информованя на руским язiku,

— будзе ше поривац активносц подружніцох Дружтва по месцох односно по општинаох же би вони поставали, и як фахово цела але и як дружтвени субекти, активни члени фронта ССРНВ,

— будзе ше робиц на евидентованю значнейшого документального матеріялу з нашеї прешлосци, як и на евентуалним обявйованю истих,

— да ше увагу пестованю и унапредзованю языка театра и помогне ше театралну діялносц у месцох дзе вона ма традицію,

— да ше соорганізацію у організованю літературних стретнуцох по наших месцох, з нагоди промоції нових кніжкох та и других наградох, а з целью ширеня язичней культури,

— да ше соорганізацію у організованю літературних стретнуцох по наших месцох, з нагоди промоції нових кніжкох та и других наградох, а з целью ширеня язичней культури,

— будзе ше водзиц старосц о виходзеню учебніцкей литератури на руским язiku,

— и далей ше будзе унапредзовац медзинародне сотрудничтво у уж развитих формох, а будзе ше винаходзиц и други можліви форми на тим плане,

— окреме ше да увагу на розвой сотрудничтва и координованє активносцох з Катедру за руски язык и литературу на Филозофским факултету у Новим Садзе,

— да ше потримовку діялносци на призберованю и преучованю здобуткох як дужовней так и матеріялней культури Руснацох у Югославії,

— будзе ше стаємно пополньовац кніжковн фонд библиотеки Дружтва,

— далей ше предлужи кадрово моцніц членство Дружтва з ангажованьом особох котри заинтересовани за діялносц и основни програмни задатки Дружтва за руски язык и литературу,

— окончи ше шлицки організаційни и технічни пририхтованя за рочну виберанкову Скупштину Дружтва у марцу 1988. року.

ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ЛЕКТОРОХ И ПРЕКЛАДАТЕЛЬОХ

У 1987. року Секція лекторох и прекладательох предлужи з ангажованьом на роботох котри заплановани за длугорочнейши период, як и з роботу на нових задаткох:

— предлужи ше роботу на проєкту Дружтва „Провадзиме язики средствох информованя” (окончи ше аналізу языка яки ше хаснує у „Делегатним гласніку” — подлісток „Руского слова”) и у „Руским слове”,

— будзе ше розвивац песнейше сотрудничтво зоз Здруженьом наукових и фахових прекладательох Войводини, Законом за явну управу коло організованя и участвованя на семинарох за прекладательох яки ше організує кажди рок, як и зоз Дружтвом за применєну лінгвістику,

— будзе ше робиц на розришованю и верификованю терминох зоз котрима ше стретаме у каждодньовой роботі,

— будзе ше робиц на уключованю цо векшого числа членох до студійних проєктох, як и на задаткох котри ше евентуално заяв през рок.

ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ЗА ВИУЧОВАНЄ И ПЕСТОВАНЄ РУСКОГО ЯЗИКА

Єдно зоз найчувствительнейших питаньох у настави руского языка то питанє пестованя руского языка. Праве прето главна активносц Секції у 1987. року будзе спатранє шлицьких аспектох роботи на пестованю руского языка за котре тримаме же ше находзи у незавидним положеню: злєпшує ше кадрова структура и источашне

опадне число школярох. Опадоване ше руша по двох основах — природного зменшованя числа школярох, на цо не можемо уплївовац, але и по даедних других основах (програмних поглядованьох, даедних законских огранїченьох, организациийних проблемох и подобне).

Тримама же розришоване велького числа проблемох котри вязани за пестоване руского языка у 1987. року будзе главна активносц тей секції.

ПЛАН РОБОТИ ВИДАВАТЕЛЬНОЙ СЕКЦІЇ

У рамкох своєї потерапней діялносци Секція може заплановац лем видане ТВОРЧОСЦІ, гоч тот рочник пририхтує окремна редакция односно редактор. Часопис би требал того року висц на час. Або ище лепше и яснейше поведзене, кед би були финансийни можливосци з даким обединьованьом пенежу и з боку других организациийох и институцийох котри маме, требали би висц два числа. А то значи же кажде число би требало висц у тим року котри рок ноши рамик. Розумлїве же то жада пременку концепції часопису у даедней часци (Хронїка Дружтва).

Було би барз добре кед би у тим року могло буц видане и едно тематичне число Творчосци або Шветлосци або (?) у котрим би були друковани жридлови документи з нашеї прешлосци. Тому питаню треба дац окремну увагу у пририхтованю рочней скартки же би ше на скартки завжало кончне становиско, маючи у оглядзе и финансийни можливосци. Значи, буц зошицким реални спрам наших можливосцох.

У вязи з тим питаньом, вшелїяк треба водзиц розгварку ведно зоз Секцію за духовни скарб, бо би ше тот проблематика требала найсц у єї плане роботи.

Окрем того, думаня сом же треба отримац єдну розгварку и зоз Катедру за руски язык и литературу, дзе треба розробиц и ведно утвердзиц нашу потреби за видаваньом жридлох лем на нашим або лем на сербскогорватским односно на обидвох языкох. До найлепшого рїшеня дойдземе лем у розгваркох зоз шицкими субектами, а ту думам и на шицки редакцийи средствох информованя, и з догварку утвердзиц яки и котри материяли дзе друковац.

У потерапней розгваркох поведзене нам же єст одредзени можливосци друковац найзначнейши историйни жридла у часописох на сербскогорватским языку цо видава Матица сербска односно Институт за историю — Дружтво историчарох.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНІЦІ У НОВИМ САДЗЕ

Як першенствена обовязка подружніци у идуцим периодзе ше зявело кадрове моцненє, та оформйованє нових змистох у роботи и розвиваню нових методох дійствованя. У тим шветле ше з векшу увагу будзе провадзиц процес витворйованя условийох за виучованє руского языка як мацеринского языка у школох на території горо-

ду Нового Саду, а будзе ше провадзиц и витворйованє условийох за реализацию правох и обовязкох у вязи з хаснованьом языка и писма у складзе зоз законскими рїшеннями.

Подружніца окремну увагу укаже означованю юбилейох котри у 1987. року означи нашу дружтво. Так ше означи 40-рочнїца виходзєня часописа за дзеци „Пионирска заградка” и 60-рочнїца зборнїка народних пїсеньох югославянских Руснацох и 200-рочнїца Вука Караджича.

Єдна спомедзи значнейших активносцох будзе на плане сотрудицтва подружніцох на території городу Нового Саду.

И далєй будземе розвивац сотрудицтво з Катедру за русинистику на Филозофским факултету, та зоз средствами явного информованя котри тоту діялносц окончую по руски. Интерес подружніци затримац и унапредзовац шицки форми сотрудицтва у КУД „Максим Горки”.

Принаднїки младшей генерації поетох — члени нашеї подружніци — и у тим року буду одходзиц на поетски стретнуца на території САП Войводини и у других републикох, та на Фестивал култури „Червена ружа”.

Члени нашеї подружніци буду участвовац на наукових сходох з лингвистики, литератури и етнології односно историйи.

Будзе ше окончовац евиденйованє членох у шицких активох подружніци пре преширйованє кадровой бази Дружтва за руски язык и литературу.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНІЦІ У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ

Подружніца у Руским Керестуре ма у плане витвориц у 1987. року шлїдующе:

Активно участвовац у означованю значнейших юбилейох и рочнїцох з нашеї култури и прешлосци.

Провадзиц и укључовац ше до активносци у ДOME култури, а окреме помагац и потримовац Драмски мемориал „Петра Ризнич Дядї” и Фестивал култури „Червена ружа”.

Провадзиц и стимуловац роботу литературней секції „Гаврил Костельник” — ОЦ „Петро Кузмяк” и роботу поетох у месце и вплївовац же би млади участвовали на литературних конкурсох и литературних стретнуцох. З помоцу литературней секції у ОЦ „Петро Кузмяк” видац гласнїк „Дзвончок”.

Преширйовац форми активносцох у сотрудицтве зоз часописами и новинами котри виходза на руским языку и емисиями на радио и ТВ Нови Сад.

Нацїзйовац семинари за руски язык и литературу у Новим Садзе.

Потримовац шицки акції и манифестациї, помагац роботу организациийох и институцийох котри ше, медзи инцим, стараю и о чуваню и розвою рускеї култури.

Предлужиц з роботу на заберованю народного скарбу, окреме у тим календарским року кед ше слави 200-рочнїцу од народзєня

Бука Стефановича Караджича; направиц можливи поровнаня и паралели медзи руским и сербским народним духовним скарбом.

И далей анализовац и усеглашовац нови терминологийни ршєня, нови вирази и поняца хтори ше заявля у пракси руского языка.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У КОЦУРЕ У 1987. РОКУ

У плане роботи Подружници Дружтва за руски язык и литературу у Коцуре ше предвидзує:

1. Активне уключованє до програмох и змистох роботи Дому култури у месце;
2. Уключованє до пририхтованьох и реализациї культурно-забавней манифестациї „Коцурска жатва '87”;
3. Ангажованє коло уводзєня виучованя руского языка як языка дружтвеного стредку;
4. Участвованє у означованю значних рочницох зоз култури и литературы Руснацох у СФРЮ;
5. Вишлїдзованє и публикованє испознатих детальох вязаних за перебуванє Володимира Гнатюка у Коцуре, з оглядом на 90-рочницю його експедициї до Бачки;
6. Зазберованє архивних материялох котри значни за историю и историю култури Коцура, їх обробок и публикованє у нашей чечуцей периодики.

ПЛАН РОБОТИ ПОДРУЖНИЦИ У ДЮРДЬОВЕ

Члени подружници у месце буду у тим року:

- Провадзиц виучованє и пестованє руского языка у валале и у рамикох того направа анализу:
 - а) терапней ситуациї у рядовой настави на руским языку у Основней школи у Дюрдьове,
 - б) стан пестованя руского языка медзи школярами стредней школи у Жаблю,
 - в) роботи у КУД „Тарас Шевченко”;
- Означи ше 40-рочницю виходзєня часопису за дзеци „Пионирска заградка”;
- Означи ше 90-рочницю перебуваня Володимира Гнатюка у наших крайох;
- Означи ше 60-рочницю виходзєня народних писньох Южнославянских Русинох и у рамикох того и 65-рочницю хору у Дюрдьове;
- Организує ше вечар сучасней рускей поезиї;
- Организує ше сден сход з писателями хтори писали за дзеци (М. Ковач, Я. Оледр або дасден други).

Гришки у статї Применовник ПОПРИ (Творчосц ч. 11)

бок	шорик	место	треба
32	20 од горе	ПОПРИ	ПОПРИ
32	11. од долу	велького числа	невелького числа
32	5. од долу	за виреченьом	з виреченьом
33	12. од горе	ршєнє	рушанє
34	14. од горе	значеньох	значеньом
34	17. од горе	умовиями	умовияма
34	7. од долу	узродних	у зродних
35	2. од горе	после слова источасно	треба: заляту
36	25. од долу	дїло	дїю

З М И С Т

ПИТАННЯ ЯЗИКА

Василь Петрович Латта: Словацько-українська язична границя — — — — —	3
Василь Петрович Латта: Фонологійні системи українських бешедох Восточ- Ней Словацькей — — — — —	18
Иштван Удвари: О питанню впливу російських граматикох на закарпатсько- українську писменосц 18. вьку — — — — —	29

ОГЛЯДИ, ПРИКАЗИ И КРИТИКИ

Олаф Брок: З угорского славянского швета — — — — —	41
Евгенія Барич: Иван Франко и югославянски Руснаци — — — — —	50
Микола М. Цал: Єден документ — вельо драгоценни податки — — — — —	57

ПРИЛОГИ

Любомір Медєши: Русинистика на каледри за українски студії Универси- тета у Торонту, Канада — — — — —	62
Мр. Гелена Медєши, Мр. Микал Фейса: Ключни термини и вирази у нашей дружественей пракси — — — — —	70

ХРОНІКА ДРУЖТВА

Отримана окупщина дружтва — — — — —	85
Звити о работи Председательства, секційох и подружніцох у 1986. року — —	86
План работи Председательства, секційох и подружніцох у 1987. року — —	94